

У нумары:

**З родным словам
ды з беларускай душой...**

Штогодні конкурс на лепшае
апавяданне — адметная рыса
газеты «Звязда».

Стар. 3

**Ушануем
пісьменнікаў-юбіляраў!**

Чарговая, ізноў карысная,
ініцыятыва Гомельскага
абласнога аддзялення СПБ.

Стар. 3

**Фестываль
«Гармонік збірае сяброў»**

Пакуль ёсць такія святы —
не страцім традыцыі і набыткі
нацыянальнай культуры.

Стар. 5

І акварэль, акварэль

Выстава твораў Сямёна Дамарада,
прымеркаваная да 60-годдзя
мастака.

Стар. 10

**Кніга размоў
з Мітрапалітам Філарэтам**

Выданне тыражом 10 тысяч
асобнікаў адразу стала
бібліяграфічнай рэдкасцю.

Стар. 13

...Адказнасць перад строгім вершам

Сёння споўнілася б 95 гадоў народнаму паэту Беларусі Аркадзю Куляшову

***

Ёсць у паэта свой аблог цалінны,
Некрануты прастор для баразён,
Дзе ён працуе з першае хвіліны
І да апошніх вечаровых гзён;

Ёсць гумак прагавітае насенне,
У жменю назбіранае з гарог,
Што спелага чакае ўвасаблення,
Заліўшы хваляй жытню аблог;

Ёсць сэрца малагое, без якога —
Без палкага, жывога пачуцця —
Няма ў яго нічога: ні аблога,
Ні плённых дум, ні самага жыцця;

І ёсць адказнасць перад строгім вершам,
Перад яго пачаткам і канцом —
Каб баразну, радком пачаўшы першым,
У сноп звязаць шаснаццатым радком.

1962 г.

Матэрыялы, прысвечаныя юбілею творцы,
чытайце на старонцы 4.

ІДЗЕ ПАПІСКА НА І ПАЎГОДЗЕ 2009 г.

Для індывідуальных
падпісчыкаў:
1 месяц — 7390 руб.
Падпісны індэкс —
63856

Ведамасная
падпіска:
1 месяц — 9580 руб.
Падпісны індэкс —
638562

Індывідуальная льготная падпіска для на-
стаўнікаў: на 1 месяц — 4950 руб. Падпісны
індэкс — 63815

Льготная падпіска для ўстаноў культуры і адукацыі:
1 месяц — 7500 руб. Падпісны індэкс — 63880

Каб год для вас быў неблагім —
падпішыцеся на «ЛіМ»!

Пункцірам

Музей "Віцебскі цэнтр сучаснага мастацтва" распачаў інвестыцыйны праект па музейфікацыі помніка архітэктуры, у якім раней знаходзілася народнае мастацкае вучылішча. Вучылішча было заснавана яшчэ Маркам Шагалам і Казімірам Малевічам у пачатку мінулага стагоддзя. На думку дырэктара музея Валянціны Кірылавай, рэалізацыя праекта створыць магчымасць сфарміраваць базу для развіцця новай мадэлі інфраструктуры турызму на нацыянальным і міжнародным узроўнях і стварыць рынак у сферы твораў мастацтва і інтэлектуальнай уласнасці, аддаючы перавагу творам мастацтва сучасных творцаў.

У Гродне ў кінатэатры "Кастрычнік" прайшоў тыдзень французскага кіно. За гэты час глядачам былі прадэманстраваны фільмы сучасных французскіх рэжысёраў "Саміа" (2001) Філіпа Факона, "Маленькі Іерусалім" (2005) Карын Альбу, "Зім і кампанія" (2005) Пьера Жаліве, "Змена адраса" (2006) Эмануэля Мура, "Жыццё ў паветры" (2006) Рэмі Безансона. У адкрыцці мерапрыемства прыняў удзел дарадца па супрацоўніцтве і культуры Пасольства Францыі ў Беларусі Людовік Руае.

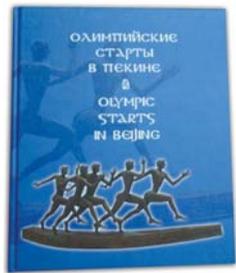
У Вілейцы ў выставачнай зале імя Н. Сілівановіча адкрылася выстава, прысвечаная памяці мастака, ураджэнца раёна Юрыя Герасіменкі-Жызнеўскага. Гэта сумесны праект мастакоў Вілейшчыны і Маладзечаншчыны. Сярод тых, хто прыняў у ім удзел, творцы Мікола Аўчыніцаў, Юрась Церабун, Эдуард Маджошонак, Барыс Цітовіч... На адкрыцці не змог прыехаць Кастусь Харашэвіч. Але ён перадаў на выставу напісаны ім партрэт Юрыя Паўлавіча.

Юрый Герасіменка-Жызнеўскі працаваў у кніжнай, станковай графіцы, у жанры партрэта. Вучыўся ў Маладзечне і Мінску. Ілюстраваў кнігі Якуба Коласа, Васіля Быкава, Васіля Зубенка ды іншых творцаў. Памёр мастак у 1997 годзе.

Штогадовы, чатырнаццаты па ліку, музычны фестываль "Рок-каранацыя" пройдзе 14 сакавіка. Сёлета арганізатары вырашылі перанесці музычнае дзеянне са сталіцы на пляцоўку маладзечанскага Палаца культуры. Рок-музыкі выступяць у суправаджэнні сімфанічнага аркестра. Сваю згоду на ўдзел у мерапрыемстве ўжо выказалі гурты "Neuro Dubel", "Ляпис Трубецкой", "Троіца", "IQ48", "Детидетей" і іншыя. "Рок-каранацыя" — гэта падвядзенне вынікаў у адпаведным кірунку музыкі і ўзнагароджанне лепшых выканаўцаў і гуртоў. У гэтым годзе лепшых будуча выбіраць па наступных намінацыях: "Альбом года", "Песня года", "Кліп года", "Выканаўца года", "Традыцыі і сучаснасць", "Рок-князеўна", "Рок-карона".

Свет пабачыла кніга "Наша страва. Сапраўдная беларуская кухня". Укладальнік — гісторык і культуролог Аляксей Белы, які з'яўляецца аўтарам большасці тэкстаў. "Наша страва" — гэта не толькі кулінарныя рэцэпты. Найперш гэта нарысы, у якіх раскрываецца гісторыя той альбо іншай стравы і яе з'яўленне на тэрыторыі Беларусі. Так, чытачы змогуць даведацца пра капыткі (від клёцка з цёртай бульбы), галёпы альбо бусліную лапку (печыва з пшанічнай мукі), верашчаку (гарачая страва з бліноў і мясновага соуса), а пры жаданні паспрабаваць і самі прыгатаваць. Удзел у напісанні кнігі ўзялі таксама Зміцер Дзядзенка, Алег Дзярновіч, Віктар Корбут, Ігар Марзалюк, Сяргей Харэўскі, Ягор Новікаў, Аляксей Шалаанда, Таццяна Валодзіна.

Падрыхтаваў Павел РАДЫНА

Прэзентацыі

Пры канцы мінулага года ў выдавецтве РУП "Міжнародны цэнтр інтэграцыйнай інфармацыі. Грамадскі прэс-цэнтр Дома прэсы" пабачыла свет кніга-фотаальбом "Алімпійскія старты ў Пекіне". Інфармацыйны матэрыял для выдання прадастаўлены прэс-службай Нацыянальнага алімпійскага камітэта Рэспублікі Беларусь, а заказ і фінансавая падтрымка — Міністэрства інфармацыі нашай краіны.

Алімпійскія старты

Фотаальбом утрымлівае ўнікальную інфармацыю пра XXIX летнія Алімпійскія гульні 2008 года, пра ўдзел і перамогі айчыннай зборнай, а таксама звесткі пра Кітайскую Народную Рэспубліку і, у прыватнасці, яе сталіцу — горад Пекін.

Як зазначыў на прэс-прэзентацыі кніга-фотаальбома прэс-аташэ Нацыянальнага алімпійскага камітэта Беларусі Пётр Рабухін, галоўнае ў выданні — выяўленчы рад, які змяшчае адметныя кадры з цырымоніі адкрыцця і закрыцця Алімпіяды, дынаміку спартыўных спаборніцтваў, эмоцыі спартсменаў і балеальнікаў, асаблівасці гульні і фотаздымкі Алімпійскай вёскі, прэс-цэнтра ды іншых аб'ектаў.

Пётр Паўлавіч падкрэсліў, што кніга "Алімпійскія старты ў Пекіне" складаецца з пяці раздзелаў, назовы якіх — лозунгі Алімпійскага руху. Першы — "Пекін вітае вас!" — прысвечаны ўрачыстай цырымоніі адкрыцця Алімпійскіх гульні, запальванню факела і беларускай зборнай, другі — "Хутчэй! Вышэй! Мацней!" — утрымлівае інфармацыю пра айчынную зборную, спаборніцтвы з удзелам беларускіх спартсменаў, узнагароджанні, віншаванні... Трэці раздзел "Усе нацыі — усе віды

спорту" распавядае пра ўсе віды спаборніцтваў з удзелам спартсменаў з розных краін. Рэдкія кадры, смешныя і кранальныя моманты, радасць і слёзы, настрой удзельнікаў, якія не занялі прызавыя месцы, можна пабачыць у раздзеле "Галоўнае — не перамога, а ўдзел". І апошні — "О спорт, ты — свет!" — прысвечаны спартсменам, глядачам, урачыстай цырымоніі закрыцця Алімпіяды...

Пра ўмовы працы, цікавыя выпадкі падчас фотаздымак розных мерапрыемстваў і спаборніцтваў распавялі фотакарэспандэнты інфармацыйнага агенцтва "БелТА" і газеты "Рэспубліка", адпа-

ведна, Генадзь Сямёнаў і Юрый Мазалеўскі, а бронзавы прызёр Алімпійскіх гульні ў Пекіне ў штурханні ядра Андрэй Міхневіч — пра непасрэдны ўдзел у гульніх, прафесіяналізм, эмацыяны стан спартсменаў...

Віктар КАВАЛЁЎ

На здымках: кніга-фотаальбом "Алімпійскія старты ў Пекіне"; бронзавы прызёр Алімпійскіх гульні ў Пекіне ў штурханні ядра Андрэй Міхневіч і прэс-аташэ Нацыянальнага алімпійскага камітэта Беларусі Пётр Рабухін.

Фота аўтара

У Мінску прайшла цырымонія ганаравання пераможцаў III Міжнароднага фестывалю дзіцячага і маладзёжнага відэа "Крышталны бусел".

Бусел прылятаў

Сёлета фестываль упершыню меў тэматычную скіраванасць — "Правы дзіцяці". 172 фільмы з Беларусі, Германіі, Літвы, Расіі, Украіны і Фінляндыі змагаліся за ўзнагароды ў 11 намінацыях. Жюры, старшынёй якога быў прафесар, загадчык кафедры рэжысуры кіно і тэлебачання Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Уладзімір Забэла, больш за ўсё ўразілі работы "Той ён..." Фамы Папова і Данілы Неўскага, выхаванцаў студыі "Каскад" (г. Санкт-Пецярбург), "Я і мая сям'я" Алеся Рудзько з Мазыра і "Мысік" Івана Куракевіча з мінскай студыі "БосЕком". Гэтыя ўдзельнікі атрымалі ўзнагароды ў некалькіх намінацыях.

Жюры адзначыла, што відэа-аматарства набывае ўсё большую

папулярнасць сярод падлеткаў — колькасць прадстаўленых фільмаў у параўнанні з мінулым фестывалем павялічылася амаль на сотню і з кожным разам яны становяцца ўсё больш дасканалымі, як тэхнічна, так і творча. Заснавальнікі — Рэспубліканскі цэнтр тэхнічнай творчасці навучэнцаў і фонд "Таленты трэцяга тысячагоддзя" — паабяцалі ўсталяваць дакладную перыядычнасць фестывалю і праводзіць яго часцей, як раз на пяць гадоў. А ўсе, хто не трапіў на прагляд, змогуць пабачыць фільмы-пераможцы ў эфіры рэспубліканскіх і абласных тэлеканалаў.

Алена МАЛЬЧЭЎСКАЯ

На здымку: Алеся Рудзько, пераможца ў намінацыях "Я і мая сям'я" і "Лепшы сцэнарый".

3 нагоды

Дырэктар Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы НАН Беларусі Аляксандр Лакотка прадставіў аўтарскі калектыў дзясяцітомнага выдання "Беларусы" і выказаў думку, што "без працы папярэдняга ажыццявіць такое грунтоўнае выданне было б немагчыма". Протаіерэй, наступець рэлігійнай абшчыны Прыходу храма прападобнага Серафіма Сароўскага ў г. Мінску Мінскай епархіі Беларускай праваслаўнай царквы Аляксандр Шырытон адзначыў, што "такія мерапрыемствы дазваляюць па-новаму асэнсаваць зробленае і што ён успрымае атрыманую ўзнагароду, як не сваю асабістую заслугу, а як адзнаку дзейнасці ўсяго прыходу". У гэтым годзе ўпершыню высокую ўзнагароду Прэзідэнта атрымалі прадстаўнікі самааададанай прафесіі, якія прысвяцілі сваё жыццё вялікай справе вызвалення чалавечтва ад пакут і болю, а менавіта калектыў Рэспубліканскага навукова-практычнага цэнтра дзіцячай

Асэнсаваць зробленае

Прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Лукашэнкі "За духоўнае адраджэнне" і спецыяльныя прэміі дзеячам культуры і мастацтва былі ўручаны лаўрэатам 2008 года ў Палацы Рэспублікі з нагоды свята Нараджэння Хрыстова. З рук кіраўніка краіны і Патрыяршага Экзарха ўсяе Беларусі Філарэта лаўрэаты прынялі ганаровыя знакі, атрымалі падзяку і віншаванні. 22 студзеня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адкрылася кніжна-ілюстрацыйная выстаўка, на якой былі прадстаўлены шматлікія матэрыялы з розных калекцый бібліятэкі пра ўзнагароджаных усіх лаўрэатаў, што сваёй плённай працай славіць родную зямлю. Падчас адкрыцця выстаўкі адбылася і літаратурна-творчая сустрэча "Вялікі талент, вялікая праца, вялікае сэрца", на якую запрасілі ўсіх лаўрэатаў.

анкалогіі і гематалогіі. Дырэктар цэнтра Вольга Алейнікава паведаміла, што ў 80-х гадах працяглася жыццё хворых на лейкемію дзяцей складала ўсяго адзін месяц, а цяпер 74 працэнты хворых на рак цалкам вылечваюцца яшчэ і таму, што "цэнтр жыве па тых маральных законах, якія прапісаны ў галоўнай кнізе — Бібліі!". Рэдактар аддзела выяўленчага мастацтва рэдакцыйна-выдавецкай установы "Культура і мастацтва" Нагала Шэранговіч выказала шкадаванне, што імёны вядомых мастакоў, што адыходзяць у іншы свет, нярэдка ў грамадстве забываюцца.

Яна атрымала прэмію за цыкл публікацый, прысвечаных памяці мастака Міколы Селяшчука. Паэт Віктар Шніп прачытаў вершы з кнігі "Страла каханьня, любові крыж", за якую атрымаў высокую ўзнагароду. Дырэктар Дзяржынскай дзіцячай школы мастацтваў Анатоль Гірэль распавёў пра сваё выхаванцаў, якія на міжнародных конкурсах заваёваюць высокія ўзнагароды. Выступіла таксама дырэктар Гродзенскай абласной навуковай бібліятэкі імя Я. Ф. Карскага Лідзія Мальцава.

Выступленні лаўрэатаў час ад часу перамяжоўваліся песнямі і

«Слава Айчыны»

Выдавецтва Беларускага Экзархата заснавала новую серыю кніг пад назвай "Слава Айчыны". Серыя прысвечана гераічным падзеям слаўнага мінулага братніх славянскіх народаў.

Кожная кніга — унікальны праект, які распавядае пра сілу духу і веліч душы праваслаўных воінаў, што здзейснілі ратныя подзвігі, абараняючы святую веру і Бацькаўшчыну. Кнігі выходзяць зручным для карыстання фарматам і ўтрымліваюць вельмі шмат рэпрадукцый твораў мастацтва, старажытных гравюр, фотаздымкаў і картасхем.

Вядома, што (асабліва гэта тычыцца дзіцячага ўзросту) гісторыю лепш за ўсё спазнаваць не шляхам чытання манаграфіяў і падручнікаў, а праз мастацкія творы. Вось прыклад.

У верасні мінулага года адзначалася 300-годдзе славаўтай бітвы пры Лясной, якую Пётр I назваў "мацёркай Палтаўскай баталі". Бітва каля беларускай вёскі стала пераломным момантам у ходзе Паўночнай вайны і прадвызначыла перамогу Палтаўскай бітвы, у якой шведы пацярпелі канчатковае паражэнне. З нагоды 300-годдзя Палтаўскай бітвы выдавецтва Беларускага Экзархата з блаславення Мітрапаліта Мінскага і Слуцкага, Патрыяршага Экзарха ўсяе Беларусі Філарэта ў серыі "Слава Айчыны" выпусціла ў свет адрасаваную дзецям кніжку, "Бітва пры Лясной".

Аўтар гістарычнага нарыса Аляксандр Вялько даходліва і проста распавядае пра падзеі трохсотгадовай даўнасці. Кніга ўтрымлівае больш як паўсотні карцін і малюнкаў вядомых мастакоў, якія адлюстравалі ў сваёй творчасці перыяд Паўночнай вайны: А. Коцебу, Л. дэ Сільвестра, В. Прапаршчыка, Л. Делароша, А. Шарлеманя, В. Мазуроўскага, Н. Лармесена і іншых. Літаграфіі, старажытныя гравюры, картасхемы і фотаздымкі, узоры адзення і зброі тагачасных арміяў удзяць чытача ў атмасферу трохсотгадовай мінуўшчыны і дапамагаюць лепш зразумець гістарычны нарыс.

Антон КУДЛАТЫ

танцамі, бо сярод лаўрэатаў — заслужаны аматарскі калектыў студыі сучаснага бальнага танца Мінскага трактарнага завода "Мара" і народныя фальклорныя калектыў Ракаўскага цэнтра культуры і вольнага часу "Гасцінец". Парадавалі таксама ўсіх прысутных сваімі выступленнямі вакальны ансамбль выкладчыкаў Дзяржынскай школы мастацтваў "Элегія" і ансамбль старадаўняй музыкі. Вядучыя мерапрыемства падкрэслілі: "Культура — неад'емная частка памяці, звяно, якое яднае мінулае, сённяшняе і будучае".

Анатоль КУДАСЕВІЧ

Навідавоку

Добрая справа

Дзе іх прачытаць? Можна купіць кнігу, пагартаць літаратурны часопіс альбо літаратурную газету, запісацца на абанемонт у бібліятэку...

Ды, бадай, варыянты на гэтым пачнуць згасаць. Калісьці раней папулярныя мастацкія твораў займаліся многія СМІ. Цяпер лічаны грамадска-палітычныя альбо галіновыя газеты захавалі свае літаратурныя старонкі. І адзінкі з іх праводзяць конкурсы сярод твораў — прафесійных літаратараў альбо пачаткоўцаў.

Не так даўно газета, якая мае ў Беларусі рэгістрацыйны № 1 — беларуская "Звязда" — падвала вынікі конкурсу на лепшае апавяданне 2008 года.

"Колькі ж гадоў праводзіцца такі конкурс?" — над пытаннем карэспандэнта "ЛіМа" галоўны рэдактар "Звязды" Уладзімір НАРКЕВІЧ задумаўся: "Паводле маіх уяўленняў, мы праводзім яго здаўна і пастаянна..."

У літаратуры правінцыйнасці няма

Конкурс — такая ж арганічная частка газеты, як яе вострапубліцыстычныя артыкулы на грамадска-палітычныя тэмы, улюбёныя рубрыкі і таленавітыя аўтары.

Шырыцца, нягледзячы на эканамічныя крызісы і быццам бы занябанне духоўных каштоўнасцей, кола яго ўдзельнікаў: мінулым годам прайшоў самы ўрадавы этап — агублікаваныя 22 творы! Зразумела, што гэта — квінтэсэнцыя з вялікага стосу ўсёй літаратурнай карэспандэнцыі, дасланай у рэдакцыю.

"Гавораць, што роля літаратуры зменшылася. Можна, яно і так, па аб'ектывных прычынах: ва ўсім свеце назіраецца гэтая тэндэнцыя, — пачаў свой роздум Уладзімір Наркевіч. — Але, з другога боку, такая цікавасць — народная, нязмушаная — да звяздоўскага конкурсу сведчыць: літаратура жыве і будзе жыць, а наша старэйшая адзіная штодзённая рэспубліканская газета і надалей будзе праводзіць такія конкурсы."

Таленты ў нас растуць і гадуюцца па ўсёй Беларусі. Пішуць і людзі з правінцыі. Хаця ў самой літаратуры, вобразна кажучы, правінцыйнасці няма: з чатырох лаўрэатаў конкурсу — толькі адзін мінчанін.

На тэму дня

"Адна з адметнасцей літспарборніцтва ў тым, што яно ўсё больш зліваецца з журналісцкай плыню. Тое, што не ўваходзіць у артыкулы, што застаецца паза газетай: і ўсмешка, і здзіўленне, і нейкі цікавы факт — тое, што называюць даваць у газеце, дапаўняе на яе старонках літаратура", — заўважыў пісьменнік Віктар Казько, які на працягу

З родным словам ды з беларускай душой...

Літаратура — люстэрка нашага жыцця. Асэнсаванае, падгледжанае, убачанае пільным учэпістым позіркам творцы жыццё гэтае набывае тыповыя рысы, калі ўвасабляецца ў апавяданнях, аповесцях, раманах.

доўгага часу падтрымлівае і праводзіць звяздоўскі конкурс.

Журы найперш ацэньвае мастацкі бок твора і прафесійны ўзровень аўтара. Аналізуюць з пункта погляду перспектывы: аўтары абавязкова будуць ганарыцца, што першы літаратурны крок зроблены ў "Звяздзе". "Пры роўнасці гэтых двух пунктаў зьяртам увагу, адкуль ідзе ў літаратуру чалавек, наколькі складана яму прабівацца. Глядзім маладых. Трэба сказаць, што большасць аўдыторыі — жаночая, настаўніцкая і студэнцкая, — падсумоўвае Віктар Апанасавіч і дадае: — Нідзе ў грамадска-палітычных газетах няма конкурсаў, нідзе ніхто так не дае пра літаратуру, пра роднае слова, як адзіная старэйшая, мудрайшая газета. Гэта змушае і мяне заставацца на нейкім сацыяльным пльыву, адсочваць тое, што адбываецца ў краіне. І гэта вельмі прыемна".

Сярод лаўрэатаў

Конкурс у "Звяздзе" амаль што прафесійны. Некаторыя з яго ўдзельнікаў і лаўрэатаў выдалі кніжкі.

Таццяна Падалаяк, якая доўгі час вяла літаратурную старонку "Звязды", прыгадала: "У перадапошні год жыцця Іван Пятровіч Шамякін напісаў апавяданне на конкурс. Народны пісьменнік! Мы былі вельмі ўзрушаныя. Агнём з лаўрэатаў быў таксама Адам Глобус. І ён лічыў: гэта яго першая ўзнагарода ў галіне літаратуры."

Лаўрэат першай прэміі 2008 года — выкладчык Гродзенскага дзяржаўнага медыцынскага ўніверсітэта Віктар Варанец — за апавяданне "На бульбе". Другая прэмія прысуджана пісьменніку

Віктару Супрунчуку, які цяпер працуе ў "Беларусбанку", — за апавяданне "Пад талец ваўкоў". Трэцюю прэмію падзялілі Антаніна Абрамовіч, настаўніца з вёскі Старая Мётча Барысаўскага раёна, — за апавяданне "Аўгіння", і прыватны прадпрымальнік Міхаіл Зісюк з Навагрудка — за апавяданне "Тваё світанне".

Пра пераможцаў, беларускую мову і... прафесійную лексіку

Віктар Варанец. Ад імя трох універсітэтаў Гродна выказваю ўдзячнасць "Звяздзе" за падтрымку курса "Беларуская мова. Прафесійная лексіка". Журналісцкія выступленні паспрыялі таму, што курс, які збіраўся вывесці з праграмы, пра-ранейшаму выкладаецца ў ВНУ.

Праблема ў тым, што людзям, студэнтам у прыватнасці, цяжка дзе-небудзь паказаць свае творы і пачуць нешта канструктыўнае. Таму значнасць конкурсу неацэнная.

Вельмі прыхільна ставяцца студэнты цяпер да беларускай мовы. Нават 4 і 5 курсы прасілі, каб для іх ўвялі спецыяльны дадатковы курс па беларускай мове. Кажуць, хочучы паміж сабой добра размаўляць па-беларуску. І ўвогуле тэндэнцыя нават у медыцыне таксама да беларускай мовы. Але са школы добра ўбілася ў галаву: беларуская літаратура — альбо "партызаны", альбо "цяжкая доля беларускага селяніна". І як толькі што выпадае з гэтай абоймы, знаходзіцца нешта новае, студэнты пачынаюць учытвацца, перадаваць адно аднаму. І калі такія творы будуць, іх прачытаюць!

Антаніна Абрамовіч. Сучасныя сельскія дзеці — найдабрэйшыя істоты, з працэсамі глабалізацыі, інфарматызацыі нешта незваротна губляюць. Калі давалося шукаць для дзяцей пэўны тэкст для пераказу, натрапіла на тэкст пра тое, як бацька вярнуўся з вайны без рук — а да вайны насіў сваіх дачок на руках. Цяпер не мог гэтага рабіць. Чытала ўрываек, а дзеці плакалі! І пра вайну трэба гаварыць! Не затым, "каб уваскрэсла мінуўшчына, а каб лепей убачыць наступныя дні". Трэба вяртацца да агульначалавечых тэм. І пісаць пра тое, якія мы ёсць.

Міхаіл Зісюк. З дзяцінства спрабаваў пісаць. Але не было каму падказаць, і ўсё прапала. Шмат пісаў "у стол". Сюжэты твораў сніліся нават. Пісаў больш на рускай мове. Таму што спадзяваўся: у Расіі шмат выдавецтваў і можна выдацца там. У мяне 2 раманы, 4 аповесці і шмат апавяданняў. Не дачакаўшыся адказу з выдавецтваў, выдаў кнігу за свае сродкі — на рускай мове. Акрамя прозы пішу вершы, і на сённяшні дзень маю 50 песень, якія сам спяваю — толькі дзеля песень і ўзяў у рукі гітару. Першае беларускамоўнае апавяданне — "Цяпло яе сэрца" даслаў на конкурс 4 гады таму. І Віктар Казько — дзякуй яму — аднёсся да яго вельмі ўважліва, акрыліў. Пасля было яшчэ адно апавяданне, яшчэ. А перамагло "Тваё світанне".

Вельмі рады, што ёсць газета, якая клопаціцца пра роднае слова.

Віктар Супрунчук. Вельмі ганаруся, што друкаваўся ў "Звяздзе". Апошнія некалькі гадоў адраваўся ад літаратуры, але гэта публікацыя мяне акрыліла, натхніла. Не столькі важная прэмія, колькі адзнака працы, і шмат людзей чытала гэта маё апавяданне, шмат было водгукаў.

Віктар Казько. Шкада, што ў газетах цяпер амаль няма такіх конкурсаў. Хацелася б, каб у абвешчаны Год роднай зямлі, з родным словам ды з беларускім чалавекам — конкурс набываў розгалас.

Ірына ТУЛУПАВА

На здымку: пісьменнік Віктар Казько і пераможцы конкурсу на лепшае апавяданне. Фота Марыны Бегунковай

Млын навін

У Дзяржаўным інстытуце кіравання і сацыяльных тэхналогій БДУ адбылася прэзентацыя кнігі пісьменніка Мікалая Ільінскага "Цвела, цвела черемуха", выдадзенай выдавецтвам "Харвест".

Распачаў вечарыну сакратар Саюза пісьменнікаў Беларусі Георгій Марчук, які адзначыў, што Мікалай Ільінскі прайшоў вялікі жыццёвы шлях, мае багаты вопыт выкладчыцкай дзейнасці, выхаваў не адно пакаленне студэнтаў. Раман "Цвела, цвела черемуха" — гэта вынік шматгадовай напружанай працы пісьменніка. Эпічны твор прысвечаны лёсу пакалення, што прыйшло на свет у 1925 годзе і якому са зброяй у руках давалося, ахвяруючы сабой, адстойваць краіну ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

Пра жыццёвы і творчы шлях пісьменніка гаварылі дырэктар Дзяржаўнага інстытута кіравання і сацыяльных тэхналогій БДУ прафесар Пётр Брыгадзін, пісьменнікі Васіль Шырко і Эдуард Збароўскі, член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Віктар Шабайлаў, дацэнт Геннадзь Аргучынец, сябры і калегі пісьменніка.

Марыя РУДОВІЧ

У межах каляднага фестывалю "Магілёўскія святыкі" бібліятэкі горада арганізавалі і правялі "Калядныя чытанні".

У розных бібліятэках горада адбыліся сустрэчы са святарамі і супрацоўнікамі епархіі, універсітэцкімі выкладчыкамі, што распавялі пра гісторыю і традыцыі свята, яго сутнасць і значэнне для чалавека.

Асобныя мерапрыемствы прайшлі для дзяцей. У бібліятэцы № 3 і дзіцячэй бібліятэцы-філіяле імя А. С. Пушкіна. А гарадская бібліятэка № 1 імя Якуба Коласа арганізавала дабрачыннае свята "Вясёлае Раство" для дзяцей з шматдзетных і малазабяспечаных сем'яў. Хрысціянскае дабрачыннае таварыства "Табя" зрабіла кожнаму маленькаму гледачу адмысловы падарунак.

Вольга ВОЛКАВА, намеснік дырэктара Магілёўскай цэнтральнай гарадской бібліятэкі імя К. Маркса

Гомельскае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі вырашыла кожны наступны год, у межах тэрыторыі сваёй дзейнасці, з мэтай прыцягнення больш шырокай увагі грамадасці да мастацкай творчасці і прапаганды беларускай літаратуры, прысвячаць аднаму з выбітных пісьменнікаў-землякоў. Так, 2008 год прайшоў у вобласці пад знакам 70-годдзя Анатоля Грачанікава — быў праведзены шэраг цікавых літаратурных вечароў і акцый, як ва ўстановах культуры, так і ва ўстановах адукацыі. У працоўных калектывах актыўна выступалі пісьменнікі, якія жывуць у абласным цэнтры і ў рэгіёнах.

Сёлета з нагоды 80-годдзя Івана Сяркова ўсе мерапрыемствы літаратурнага характару на тэрыторыі Гомельшчыны будуць праводзіцца пад знакам жыццёвага і творчага шляху нашага таленавітага земляка.

У Пакалюбіцкай СШ Гомельскага раёна адбылася памятная юбілейная вечарына, прысвечаная памяці пісьменніка з удзелам членаў Саюза пісьменнікаў Беларусі, дзе быў дадзены старт году Івана Сяркова. Гэта таксама падчас "Славянскіх літаратурных дзён-жыжы-2009" мяркуецца адзін з дзён прысвяціць творчасці Івана Сяркова. На працягу года ва ўстановах адукацыі і культуры пройдуць чыгакі канферэнцыі, літаратурныя выставы, творчыя дыспуты, сустрэчы з пісьменнікамі-землякамі.

Уладзімір ГАЎРЫЛОВІЧ, старшыня Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі

Рэха тыдня

Сярод мерапрыемстваў, прысвечаных 80-годдзю Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, адбыўся і "круглы стол", дзе разглядаліся тэндэнцыі развіцця навукова-тэхнічнага патэнцыялу Акадэміі навук, прыярытэтных напрамкаў і найбольш запатрабаваныя ў краіне вынікі даследаванняў айчынных вучоных.

Былі адзначаны поспехі аддзяленняў акадэміі ў галінах аховы здароўя, хіміі, ядзернай энергетыкі, аграрнай і іншых навук. Галоўным пытаннем былі дзейнасць і арганізацыя працы акадэміі ва ўмовах фінансаванага крызісу. "Беларусь не павінна дапусціць скарачэння працоўных месцаў", — заявіў дырэктар Інстытута эканомікі, акадэмік-сакратар аддзялення гуманітарных навук Пётр Нікіценка. Акадэмік адзначыў, што дзеля барацьбы з негатыўнымі вынікамі крызі-

Акадэмія навук святкуе

су неабходна таксама далейшае ўдасканалванне падатковай сістэмы.

Пра развіццё сучаснага аграпрамысловага комплексу Беларусі распавядаў намеснік старшыні Прэзідыума Нацыянальнай акадэміі навук, акадэмік-сакратар аддзялення аграрных навук Уладзімір Гусакоў. Развіццё АПК ажыццяўляецца на аснове айчынных навуковых распрацовак, якіх кожны год ствараецца каля 120. Вынікам паспяховага выканання ўсіх праектаў павінна стаць імпартазамышчэнне на суму каля 200 млн. долараў.

На "круглым stole" былі закрануты таксама пытанні міжнароднага супрацоўніцтва і мадэрнізацыі навукі.

Адразу пасля "круглага стала" адбылася прэзентацыя новай экспазіцыі музея гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Як адзначыў старшыня Прэзідыума НАН Беларусі Міхаіл Мясніковіч,

у экспазіцыю ўвайшла самая яркая дасягненні беларускіх вучоных за 80 гадоў існавання акадэміі. "Мы хочам, каб адноўлены музей гісторыі НАН стаў навуковым і навукова-адукацыйным цэнтрам для студэнтаў і аспірантаў, каб ён спрыяў пераёмнасці беларускіх навуковых традыцый", — зазначыў ён. Наведвальнікі музея змогуць азнаёміцца з інфармацыяй пра вядомых беларускіх навукоўцаў, заснавальнікаў навуковых школ Беларусі. Дзякуючы іх дзейнасці беларуская навука заняла належнае месца на міжнароднай навуковай арэне. У экспазіцыю ўвайшлі некалькі унікальных прадметаў, звязаных з гісторыяй беларускай навукі. У іх ліку і рэдкія кнігі, якія вярнуліся ў Беларусь у пасляваенныя гады. У музеі паказаны дасягненні беларускіх вучоных у галіне энергетыкі, оптыкі, нанатэхналогіі, археалогіі і іншых.

Ірына КАТЛЭЎ

Вучыцца ў Куляшова

Спецыялісты кантэнтаналізу кажуць, што калі чалавек вельмі часта ўжывае якое-небудзь слова, то можна казаць пра пэўную яго зададзенасць. Калі гэта сапраўды так, тады ў студэнтаў Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Аркадзя Куляшова вялікае будучае. Яны нават на пытанне: "Дзе вучыцца?" сціпла адказваюць: "У Куляшова!" Зразумела, што гэта ў пераносным сэнсе, але ёсць тут і нейкая доля праўды. Напярэдадні 95-годдзя з дня нараджэння знакамітага паэта Беларусі Аркадзя Куляшова мы наведлі прарэктара па вучэбнай рабоце гэтай установы Уладзіміра ЯСЕВА.

"Можна, і на самай справе ўсяму таму лепшаму, чаму яны набіраюцца праз нашых выкладчыкаў, Куляшоў вучыць, — разважае Уладзімір Віктаравіч. І дадае, што калі ў 90-х гадах мінулага стагоддзя змяніўся статус ВНУ, імя паэта ў назве ўстановы было вырашана пакінуць нездарма. "Гэта не толькі вялікі пісьменнік, — аргументуе ён, — але наогул творчы, таленавіты чалавек, а мы таксама імкнёмся рыхтаваць таленавітых і творчых".

— **Куляшоўскія чытанні, якія штогод адбываюцца ў сценах нашай ВНУ, маюць вялікі рэзананс нават за межамі краіны. Можна, зроблены нейкія адкрыцці і ў дачыненні да творчай біяграфіі паэта?**

— Так, на нашы навукова-практычныя канферэнцыі з'язджаюцца вучоныя з Расіі, Украіны, даслаюцца навуковыя работы з Балгарыі, Германіі. Але мы праводзім Куляшоўскія чытанні па розных напрамках. Наш знакаміты зямляк пакінуў свой след у розных сферах дзейнасці, а таму ўдзел у канферэнцыі прымаюць не толькі літаратары, але і гісторыкі, сацыёлагі, прадастаўнікі іншых навук. Сярод іх ніколі не бывае выпадковых людзей. А яшчэ гэта — добрая магчымасць для маладых вучоных і спецыялістаў павучыцца, падзяліцца нейкімі сваімі набыткамі. І няхай іх адкрыцці пакуль не вельмі гучныя, мы спадзяёмся, што яны будуць такімі.

— **А што асабіста для вас значыць Куляшоў?**

— Ёсць у яго творчасці верш "Алеся", які мне вельмі блізкі па духу. Я чуў, што ён быў навеяны паэту яго сустрэчай з дзяўчынай у мяне на радзіме — у Быхаве. Калі ж казаць наогул, то не захапляцца гэтым чалавекам нельга. Ён быў вельмі разнастайны — пісаў сцэнарыі, займаўся перакладамі, удзельнічаў у грамадскім жыцці краіны. У яго шмат чаму можна павучыцца.

— **Якая, на ваш погляд, самая каштоўная рэч паэта захоўваецца ў літаратурным музеі ўніверсітэта?**

— Сёння ў нашым музеі, які ўзначальвае ініцыятар яго стварэння паважаны намі дацэнт кафедры англійскага, агульнага і славянскага мовазнаўства Яраслаў Клімуць, два стэнды прысвечаны менавіта Куляшова. Матэрыялы паступаюць і цяпер. Але самае каштоўнае — гэта зборнік вершаў паэта "Мы жывём на граніцы", які нам перадаў пляменнік Куляшова Ю. Вільчэк. У 1942-м годзе ён выратаваў гэтую кнігу, калі фашысты палілі школьную бібліятэку, і разам з ёю дайшоў нават да Берліна.

— **Як збіраюцца адзначаць 95-годдзе паэта ва ўніверсітэце?**

— Плануем наладзіць вечарыну, запрасіць цікавых гасцей. Поўным ходам ідзе праца над спецвыпускам універсітэцкай газеты, прысвечаным гэтай даце.

Нэлі МЯРКУЛАВА

Усяго два дні не дажыў Аркадзь Аляксандравіч да дня свайго нараджэння — яму споўнілася б 64. Наступнаму і былому не давялося сустрэцца, як гэта ўдалося спалучыць яму ў паэме-жыццёпісе "Далёка да акіяна". Калі мы развіталіся з ім тады, пахмурным сцюдзёным лютаўскім днём 1978-га, я падумаў, што ён пажылы ўжо чалавек, які прайшоў цяжкімі жыццёвымі дарогамі, у гады Айчыннай вайны быў на фронце... І толькі намнога пазней, толькі цяпер, калі сам маю за плячыма 60-гадовы рубеж, я ўсвядоміў і сваю легкадумнасць, і сваю тагачасную наіўнасць у асэнсаванні ўсяго, што адбывалася на маіх вачах.

Засталася ў памяці назаўсёды

Памяць вяртае мяне да тых часоў, калі я толькі-толькі пачаў разумець, што значае для мяне брат маёй маці Надзея Куляшовай, мой дзядзька Аркадзь. Маці звала яго проста Аркадзь, часцей па-руску — Аркадзі. А для нас, мяне і майго брата Сяргея, яго пляменнікаў, ён быў дзядзькам. Я называў яго "Аркадзь Аляксандравіч". На працягу ўсіх 50-х гадоў ці, дакладней кажучы, праз усе мае школьныя гады праходзіла найперш усведамленне, што я пляменнік А. Куляшова, што маю роднага дзядзьку, што ён наш сваяк, а ўжо толькі потым паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі (тады Сталінскай), вядомы ў рэспубліцы і ва ўсёй краіне чалавек.

Так здарылася, што ў лютым (зноў жа ў лютым) 1950-га года, калі мы жылі ў г. Асіповічы на Магілёўшчыне, мой бацька І. Маслоўскі трапіў пад цяжкі і загінуў. Спяшаўся на заняткі ў вярхоўную школу. Гэтую яду з маёй маці, з усімі намі падзяліў і Аркадзь Аляксандравіч. Ён прыехаў тады да нас у Асіповічы, выказаў сваё спачуванне. Але галоўнае, — прапанаваў маёй маці пераехаць у Мінск, каб пачаць новае жыццё, а ў Мінску дапамог ёй уладкавацца на працу ў школу № 22, дзе нам было выдзелена жытло ў тым жа бараку, дзе размяшчалася і сама школа.

Можна смела гаварыць, што А. Куляшоў як бы апекаваў нас. Шмат у чым ён дапамагаў нам, дапамагаў не толькі словам, але, як я разумею сёння, часам вельмі істотна і ў сацыяльным плане. Напрыклад, у час зімовых і вясновых канікул я, а бывала і разам з братам, мог на тыдзень, а то і больш паехаць у Каралішчычы, дзе быў тады Дом творчасці і адпачынку Саюза пісьменнікаў, і адпачыць там на прыродзе ў добрых умо-

вах. А мая маці, якая была завучам у школе, таксама магла трохі перавесці дыханне. Паспрыяў, як я думаю, Аркадзь Аляксандравіч нашай сям'і і ў тым, каб мы пераехалі з барака ў Сацгарадку (быў такі на вуліцы Будзённага ў раёне трактарнага завода) у свой уласны пакой (хаця і з агульнай кухняй на тры сям'і).

На працягу 50-х гадоў мы — я, брат Сяргей, маці — даволі часта бывалі ў гасцях ці нават проста так, без нагоды, у немалой сям'і А. Куляшова. Заўсёды нас прымалі вельмі прыязна і месца за абедзеным сталом хапала ўсім.

За гэтым самым сталом я станавіўся сведкам разнастайных цікавых сустрэч з рознымі знакамітымі людзьмі.

Як вядома, А. Куляшоў быў адным са стваральнікаў (яму дапамагаў А. Кучар) сцэнарыя кінафільма "Чырвоная лісце" (паводле вершаванай хронікі А. Куляшова "Грозная пушча"). На галоўную ролю Андрэя Міцельскага ў фільме быў запрошаны артыст з Рыгі Эдуард Павулс. Вельмі добра помніцца шчырая размова сцэнарыста А. Куляшова з акцёрам Э. Павулсам.

Прыгадваю яшчэ і тое, як у гасціннай кватэры Аркадзя Аляксандравіча, дзе ўмела шчыравала яго жонка Аксана Фёдараўна (для нас цёця Ксана), прымалі грэчаскага паэта Я. Рыцаса, творы якога на беларускую мову перакладаў мой дзядзька.

У пачатку 60-х, калі я стаў студэнтам філфака БДУ, жыццё не так часта зводзіла нас, акрамя хіба што розных вечарын у Саюзе пісьменнікаў (тады яшчэ не было Дома літаратара), дзе мы толькі сустракаліся, віталіся, а на працяглы гутаркі часу не ставала. Прыпамінаецца адна з сустрэч. У 1964 годзе, здаецца, летам, я быў

па нейкіх справах у Маскве і там у кнігарні на вуліцы Горкага натрапіў на новы зборнік вершаў Аркадзя Куляшова "Новая кніга". На рускай, зразумела, мове. Яшчэ і цяпер бачу перад сабой яе стракатую вокладку. Набыў кнігу, прыехаў дадому і неўзабаве пры сустрэчы паведаміў пра гэта Аркадзю Аляксандравічу. Ён тады, памятаю, не толькі зацікавіўся гэтым, але неяк неспадзявана для мяне ўзрушыўся, папрасіў прынесці кнігу. Я прынёс, пакінуў. Прычыну яго ўзрушэння зразумелі пазней, калі даведаўся, што гэтую яго кнігу вершаў спачатку прыхільна сустрэлі ў Маскве, пераклаі на рускую мову і выдалі, а толькі пасля вершы з яе друкаваліся ў Беларусі на роднай мове.

У канцы 60-х, калі я, адпрацаваўшы тры гады настаўнікам на Палесці, вярнуўся ў Мінск, каб працягнуць працу тут, а разам з тым паступіць у аспірантуру, то менавіта Аркадзь Аляксандравіч дапамог мне зноў прапісацца ў Мінску, утаварыўшы А. Макаёнка, тады галоўнага рэдактара часопіса "Нёман", залічыў мяне на працу літсупрацоўнікам часопіса. Працаўладкаванне гарантавала прапіску. "Я хаце абавязаны пра-

піскаю", — пісаў А. Куляшоў, а я абавязаны прапіскаю самому па-эту. Вось і такія бываюць павароты жыцця.

Калі ісці сваім парадкам па дзесяцігоддзях, то ў 70-х згадваюцца дзве вельмі памятнаыя сустрэчы.

У 1974 годзе, напярэдадні 60-годдзя А. Куляшова, я, трохі супрацоўнічаючы ў "Настаўніцкай газеце", атрымаў заданне даць матэрыял да юбілею тады ўжо народнага паэта Беларусі Аркадзя Куляшова. Аркадзь Аляксандравіч вельмі шчыра, можна сказаць, па-настаўніцку, паставіўся да таго, каб дапамагчы мне ў яго выкананні.

Больш за тры гадзіны прагаварылі мы з ім. Памятаю, як ён прынёс шуфляду, поўную фотаздымкаў розных гадоў, памятных адрасы і многае іншае, што дапамагло б мне аздабіць рыхтуемы мной матэрыял.

У сярэдзіне 70-х, калі пераходзіў працаваць у Мінскі інстытут культуры (цяпер універсітэт), яго рэктар Н. Пашкевіч, даведаўшыся, што я сваяк А. Куляшова, на ўсякі выпадак спытаў у яго, што я за "штутшка", каб упэўніцца, што бярэ на працу прыстойнага чалавека. Потым неяк пры сустрэчы Нічыпар Еўдакімавіч сказаў мне, што А. Куляшоў добра характарызаваў мяне і ён, рэктар, можа быць спакойны.

З дзяцінства добра ўрэзалася ў памяць, што на футбол на стадыён "Дынама" ўпершыню мяне ўзяў з сабой (і потым браў неаднойчы) таксама Аркадзь Аляксандравіч. Гэта было пасля 1954 года, калі мінчане сталі бронзавымі прызёрамі ў чэмпіянаце СССР у класе "А". Многага тады каштавала трапіць на матчы з удзелам мацнейшых маскоўскіх каманд. А. Куляшоў быў адным з заўзятым футбала. Разам з ім, а таксама з А. Кучарам бачыў я з заходняй трыбуны легендарных Э. Стральбува, І.Нета, С. Сальнікава, М. Сіманяна. Гэта значыла для мяне вельмі многа і засталося ў памяці назаўсёды.

4 лютага 1978 года Аркадзя Аляксандравіча не стала. Яго нечаканая, заўчасная смерць вельмі балюча параніла ўсім нас.

Кожны год па некалькі разоў наведваю магілу Аркадзя Аляксандравіча на ўсходніх (Маскоўскіх) могілках і заўсёды ўспамінаю востры гэтыя ягоныя радкі:

*Вайна ягоны век укараціла?...
Хвароба?... Не!
Не пагуладна ім
Любоў да працы прагнай,
што спаліла
Звышчалавечым высілкам сваім
Яго жыццё, нібы маланка лес,
Які ў агні самазнішчальным згінуў.*

Віталь МАСЛОЎСКІ

Рухомасць душы

Цяжка адшукаць літаратуразнаўчую кнігу пра сучасную беларускую паэзію, у якой не згадвалася б творчасць народнага паэта Беларусі Аркадзя Куляшова. Яно і не дзіўна, бо "рэчышча ўласнай ракі" паэта выкапана да такой ступені глыбока ды шырока, што і ў цяперашнім стагоддзі наўрад ці абмялее.

Вершы саматэвіцкага хлопца пачалі з'яўляцца на старонках газет і часопісаў ужо з 1926 года. А ў 1930-м, калі яму было толькі 16 гадоў, пачыла свет і першая паэтычная кніжка адоранага пачаткоўца. Называлася яна "Росквіт зямлі" і ўвасабляла сваімі творами ўзнёслае рамантычна-філасофскае ўспрыманне свету ці не ўсім маладым паслярэвалюцыйным пакаленнем. Гэта ў ёй быў змешчаны знакаміты верш "Бывай..." Пагадзіцеся, рэдка ў якім творы сустрэнеш настолькі пчымліва-паэтычнае: "Бывай, абуджаная ў сэрцы, гарата. // Твой светлы вобраз панясу я па жыцці. // На ўсходзе дня майго заранка гаратае, // Каб позна вечарам на захадзе ўзйсці." Нейка нават не верыцца, што такім мудрым і па-жыццёваму стальым можа аказацца чалавек, за плячыма якога ўсяго толькі 14 гадоў.

Свабодныя ў сваёй музычнасці, узнёслае, багатыя філасафічнасцю даваенныя творы Куляшова знаходзілі тысячы прыхільнікаў. А дзесяткі часта нашмат старэйшых за яго пачаткоўцаў імкнуліся нават пераймаць свайго ўлюбёнага. Ды і як было не захапляцца лірычнымі і праблемнымі творами з нізкі "Юнацкі свет" або такімі вершамі, як да глыбіні напоўнены рамантычна-філа-

софскім сэнсам "Плыла, цалавалася хмара з зямлёй..."

Аж па сёння ў асяродку літаратуразнаўцаў не сціхаюць спрэчкі вакол баладаў Куляшова "Камсамольскі білет", "Балада пра вока", "Балада аб чатырох заложніках". Даследчыкі ўсур'ез разважаюць пра немаральнасць і заідэалагізаванасць тых сітуацый, у якія аўтар паставіў сваіх герояў, прызнаючы пры ўсім галоўную заслугу паэта ў распрацоўцы, развіцці ў беларускай літаратуры гэтага надзвычай складанага ліра-эпічнага жанру. Выбар паміж жыццём і смерцю дзеля Радзімы ("Камсамольскі білет"), выбар паміж смерцю, якая сталася б збавеннем ад пакутаў і жыццём-пакутай, але ў імя збавення ад гвалту над сваёй Айчынай ("Балада аб чатырох заложніках") — дзе ж тут можна ўбачыць "ідэалогію" і немаральнасць? Гэта хутчэй быў паказ найвышэйшай ступені трагізму чалавека. Прычым, паказ па-мастацку дасканальны, бо вершы-балады пісаліся аўтарам "крывёю сэрца", як раней казалі.

Шэдэўрам беларускай ліра-эпічнай паэзіі лічаць прыхільнікі творчасці Аркадзя Куляшова паэму "Сцяг брыгады", якая была напісана ў далёкім і трагічным 1942 годзе. Дарэчы, пэўна не ўсе яны ведаюць, што правобразам камісара

Заруднага паслужыў член Ваеннага савета 11-й арміі брыгадны камісар І. Зуеў. З ім паэт быў асабіста знаёмы і вельмі паважаў гэтага мужа-чалавека.

Трэба сказаць, што не ўсё так проста і лёгка, як нехта думае, было ў пасляваенным жыцці Куляшова. Часам з'яўляліся творы, у тым ліку і вялікія па сваіх памерах, напісаныя практычна без натхнення. Адапаведна, такое немінула трапіла ў разрад так званых няўдалых. Згадаем паэмы "Новае рэчышча", "Толькі ўперад"... Ды і "Грозную пушчу", нягледзячы на яе маштабнасць, наўрад ці можна "абазваць" высокамастацкай. З чым усё было звязана? А няхай чытач сам напружыць фантазію ды паспрабуе ўявіць асобу паэта, час, у якім ён жыў і ствараў, ну і, вядома, атмасферу, што панавала ў тагачасным грамадстве.

Як бы там ні было, але Аркадзь Куляшоў заўсёды заставаўся паэтам-наватарам. У яго творчасці мінімум птучнасці і максімум шчырасці. А ўсё з-за таго, што ён меў рухомую душу, што ён дакладна разумеў сваё прызначэнне: "Хай ісціны старэюць з год у год, // Хай сэрца разрывае гук жалезны, // А ты за ўсё ў адказ, мой балесны, // За справу, за дзяржаву, за народ".

Англііскі літаратуразнаўца Арнольд Макмілін, вельмі патрабавальны ў сваіх даследаваннях паэзіі, такім чынам выказаўся дачыня асобы і творчасці паэта: "Пры ўсім сваім узнагародах і афіцыйных пасадах, Аркадзь Куляшоў заставаўся сапраўдным паэтам рамантычнага накірунку, які, спалучыўшы вобразнасць і багатую метафарычнасць з шчырынею літаратурных ды іншых асацыяцый, зрабіў адметны і каштоўны ўнёсак у беларускую паэзію як да, так і пасля смерці Сталіна". Думаецца, мы можам пагадзіцца з гэтым меркаваннем аўтарытэтнага чалавека.

Сяргей УКРАЇНКА

Сабраў сяброў... гармонік

Паспешліва бяжыць час, з такой жа хуткасцю змяняюцца, удасканалююцца тэхналогіі. Гэта, што датычыць тэхналогій і прагрэсу, канечне ж, добра. Але тут ёсць і адваротны бок: разам са змяненнем грамадства змяняюцца і яго каштоўнасці, пад уплывам глабалізацыі страчваецца самае каштоўнае — нацыянальная культура з яе традыцыямі ды набыткамі, фальклорам і ўсім тым, што і складае, так бы мовіць, духоўную і матэрыяльную спадчыну народа, з тым, што заўсёды з'яўлялася падмуркам нацыі, вылучала, адасабляла і адрознівала яе ад іншых...

Але ўсё гэта агульныя фразы. А па прыкладу і хадзіць далёка не трэба. Узяць хоць бы сучасную вёску. І ўдзень, і ўвечары можна пачуць музыку, якая ліецца з магнітафонаў, аўтамагнітол, радыёпрыёмнікаў. Раней жыводнае свята, а тым больш вяселле, не абыходзілася без гармоніка, бубна; людзі, вяртаючыся стомленыя працай, пачуюць гармонік на другім канцы вёскі, і адразу праходзіла стома, ногі самі пачыналі танчыць. Гармонік — як жывіца жыцця, як лыжачка мёду да абеду.

(Ручную гармоніку вынайшаў у 1822 годзе Фрыдрых Бушман. Венскі арганіст майстар Кірыл Дэміян у 1829 годзе ўдасканаліў музычны інструмент і назваў яго акардэонам. Новы інструмент пры націску аднаго кльпачка левай клавіатуры выдаваў не адзін гук, а цэлы акорд.)

Так, дзеля адраджэння традыцый і ўвогуле для стварэння свята для душы, у Палацы культуры Мінска трактарнага завода адбылася адмысловае падзея — каляндны фестываль "Гармонік збірае сяброў". Дырэктар УП "Культсервіс" трактарнага завода Уладзімір Кірута зазначае, што ў Палацы культуры ўжо тры гады запар праводзяцца так званыя сустрэчы творчых сяброў: як індывідуальных выканаўцаў, так і калектываў. Калі запрашаюцца калектывы, то іх які правіла 13 — 15, і атрымліваецца сапраўдны фест. У сустрэчах бяруць удзел прадстаўнікі розных жанраў: эстрадныя выканаўцы, прыхільнікі народнай песні і танца. А гэтым разам — гарманісты, якіх з усёй краіны прыехала больш як дваццаць чалавек.

(Цікавая рэч: акардэон быў зроблены ўпершыню не на Захадзе, як лічаць многія, а ў горадзе Ялец. Ялецкі гармонік так і называўся — раяльны, бо яго правая клавіатура была падобная да клавішаў раяля, з такім жа чаргаваннем белых ды чорных.)

Ужо ў фазе Палаца панавала святочная атмасфера: ігралі гарманісты, людзі танчылі, падпявалі, ва ўсім адчуваўся шчырасць, душэўнасць, цэльнасць.

Мы прыйшлі сюды заўзята ў Палац на гэта свята,

свае песні праспяваць, людзям шчасця пажадаць.

Мастацкі кіраўнік фестывалю заслужаны дзеяч культуры Беларусі Дзмітрый Ровенскі скуруша падкрэслівае, што гармонь крыху падзабылі: паўсюль эстрада, эстрада... Гэты выдатны му-

*Разгарні гармонь-залота,
нас ад сну ўзварушы,
хай пачуе ўся Еўропа,
як граюць беларусы.*

зычны інструмент усё радзей і радзей можна пачуць на вяселлі і наогул у вёсцы. А раней жа гарманіст на сяле быў ледзь не самай паважнай і знакамітай асобай... Сыходзяць старыя музыкі, і іх практычна няма каму замяніць. У лепшыя часы праходзіў выдатны фестываль "Мінскі гармонік". Да слова, у Расіі ў Новасібірску гэтымі днямі ладзіцца фестываль гарманістаў. У мінулым годзе там толькі з дзятвы было тысяча гарманістаў, а сёлета за тыдзень да фестывалю толькі дарослых выканаўцаў зарэгістравалася каля 250 чалавек.

(Гармонік, маючы сем, а не дванаццаць гукаў у кожнай актаве, прыстасаваны для выканання толькі народнай музыкі, прычым вельмі часта толькі мелодый пэўнай мясцовасці і той музычнай танальнасці, якая там існуе.)

Сам Дзмітрый Дзмітрыевіч на працягу амаль сарака гадоў з'яўляецца мастацкім кіраўніком дзіцячага фальклорнага калектыву "Дударыкі". За гэты перыяд ён падрыхтаваў шэраг маладых гарманістаў. А народная творчасць — гэта адмысловае скарбонка нацыянальнай культуры. Яе трэба захоўваць і адраджаць. Ды і самі дзеці з непрыхаванай цікавасцю цягнуцца да нашай самабытнай культуры і знаёмяць з ёю

гледачоў падчас замежных гастроляў. Бо фальклор зразумелы ўсім без перакладу... А яшчэ, трэба захоўваць, адраджаць, прапагандаваць і развіваць ігру на гармоніку, бо людзям гэта і здабаецца, і патрэбна...

Прысутныя на канцэрце мелі магчымасць пабачыць і пачуць усю прыгажосць гучання гармонікаў, цымбалаў, дудкі, скрыпкі, бубнаў, бразготак і г.д. ва ўмелых руках удзельнікаў ансамбля "Дударыкі". Пад музычныя замалёўкі Мікалая Сіраты "Народныя вальсы", "Цыганачку", "Крупіцкую польку" і "Ашмянскую кадрылю" і пад няспынены плёскат у далоні адметна-захоплены танчылі, гралі і спявалі маладыя артысты. А выкладчык гімназіі № 14 Людміла Сакалова і яе вучаніца Лаліта Ровенская (дарэчы, адна з унучак Дзмітрыя Ровенскага, а пра саміх Ровенскіх можна смела казаць як пра музычную дынастыю) сыгралі адразу ўдзвюх на адных цымбалах.

*Ты іграеш весела —
Цябе хваліць усё сяло.
Цябе хваліць мая маць —
Расхарошы будзе зяць.*

Сярод гасцей фестывалю сваё майстэрства прадэманстравалі такія зна-

ныя калектывы, як "Свята", "Мінскія музыкі", "Аношкаўскія музыкі", ансамбль цыганскай песні "Рамалы"...

(Майстры ўвесь час імкнуліся ўдасканаліць гармонік, адна за другой з'яўляліся новыя мадэлі, сярод іх — вельмі добрая гармонь Мікалая Белабарова, якая ўжо мела паўнаўдзяльную правую клавіатуру. І хоць левая яе клавіатура ўсё яшчэ заставалася недадасканалай, на гармоніку Белабарова можна было граць даволі складаныя рэчы, што і рабілі выкшталцёныя выканаўцы.)

Вершамі, прымаўкамі, дасціпнымі жартамі вітала прысутных апантаная, улюбёная ў народную творчасць і матчыну мову вядучая Тамара Ліхадзьеўская, якая таксама непасрэдна брала ўдзел у канцэрце і выканала песню "Беларусачка".

Ну і вядома ж, галоўнымі героямі мерапрыемства былі гармонік і гарманісты. (Трэба адзначыць, што ўзрост удзельнікаў — ад шасці да васьмідзесяці гадоў.) Перад гледачамі выступілі Міхаіл Пасканы, Міхась Знак, Барыс Гергалаў, Іван Мінін, Міхась Сіняк (адзіны прафесіянал — скончыў кансерваторыю па класе баяна), Яўген Юбка, Юльян Кашэўскі, Мікалай Хадька, Вячаслаў Бацечка, Ігар Пішчыкаў, Яўген Галавейка, Антон Спічэўскі, Іван Чайка... Усе музыкі гралі на сваіх гармоніках — сапраўдных творах мастацтва: інкруставаных, зіхоткіх, з малюнкамі на беларускія матывы. І хоць гармоні адрозніваліся адна ад адной, было агульнае — па-заліхвацку віртуознае, захапляльнае ігра майстэрства.

Таксама пад акампанемент гармонікаў прайшло выступленне прыпевачніц Раісы Пупко і Маі Таболінай.

*Ты ірай, гарманіст,
веселья публіка,
хай жыве і расцвітае
Беларусь Рэспубліка.*

Віктар КАВАЛЁЎ
Фота аўтара

Радасна і пацешна назіраць за дзецьмі. Якія яны ўсе непасрэдныя, без усялякіх амбіцый і штукарства дарослых! Зяюць і свецяцца іхнія тварыкі пры спевах, танцах, падчас развучвання роляў новай пастаноўкі.

У віцебская трэція гімназія — былой першай сярэдняй школе з музычным ухілам — спяваюць, пэўна, з 1977 года, года стварэння вакальна-інструментальнага ансамбля "Ветразь", які перарос у дзіцячую эстрадную студию са сваёй тэхнічнай базай і, што, бадай, самае важнае — сваім творчым почыркам.

Расказ пра крыху незвычайны гэты ветразь і падарожнікаў пад ім пачнем з заснавальніка, мастацкага кіраўніка ансамбля і без перабольшвання яго лідэра Уладзіміра Карпушонка.

Менавіта ён першым узяў адказнасць за маладзенькі калектыв. Апаратуру даводзілася шукаць, "выбіваць", рамантаваць і даводзіць да належнага

Пад узнятым ветразем

стану з раніцы да вечара. Бясконцыя рэпетыцыі, нервовае напружанне, процьма часу патрабаваліся, каб ансамбль загуचाў і ўрэшце атрымаў дзесяткі грамад, дыпламаў, падзяк, стаў даваць больш як пяцьдзесят канцэртаў штогод. Прозвішчы кампазітараў і паэтаў, з якімі сябрае дзятва, кажучы самі за сябе: Лучанок, Ханок, Някляеў, Шніп, Зарыцкі, Бадак, Захлеўны...

"Да "Ветразя" неаслабную ўвагу праяўляюць вядомыя дзеячы культуры і праслаўленыя калектывы рэспублікі. Сярод іх "Песняры", "Верасы", маэстра Фінберг", — распавядае У. Карпушонка.

Спевакоў для ансамбля не шукаюць за трыдзевяць зямель: яны побач, узгаданыя ў гімназіі. Адна з выпускніц Свята-лана Астапенка сёння кіруе

вакальнай групай, ужо дваццаць год працуе ў калектыве і з калектывам. З яе прыходам выпрацавалася своеасаблівая, характэрная толькі для гэтых хлапчукоў і дзяўчынак манера выканання, індывідуальная афарбоўка. Кожная песня — вынік зліцця арыгінальных аранжыровак Уладзіміра Карпушонка і вакальных знаходак Свята-ланы Астапенкі — жывы, шмацфарбны сувай.

"Ветразь" удзельнічаў ва ўрадавых, у абласных і рэспубліканскіх акцыях — напрыклад, да Дня Перамогі, Дня Незалежнасці Беларусі. Паспяхова прадстаўляе ён сваю гімназію і горад на "Славянскім базары ў Віцебску".

Тут дбаюць пра будучыню. Ветразьтамі, як іх ласкава называюць, кіруе таксама выпускніца ансамбля 1993 года Аля-

на Літоўка. Яна дапамагае адкрываць новыя таленты, навукаючы асновам вакалу самых маленькіх выхаванцаў. Апрача таго, яе можна ўбачыць у ролі вядучай канцэртаў. Прыз глядацкіх сімпатый "Славянскага базару", лаўрэатства ў фестывалях беларускай песні і паэзіі ў Маладзечне і рэспубліканскім конкурсе маладых артыстаў эстрады "Зорная ростань" — такі яе творчы набытак.

Сёння, як і на пачатку свайго творчага шляху, "Ветразь" напаяняецца свежымі вятрамі, шукае і знаходзіць. Выступленні ўдзельнікаў ансамбля носяць асветніцкі характар, прапагандаюць нацыянальную культуру. Ён выхваляў ужо не адно пакаленне выканаўцаў. Сярод іх Волга Драздова, Аксана Пятрова, Юля Яначкіна, Алена Пішчыкава. Ансамбль запра-

шаюць у Польшчу, Казахстан, Крым...

Наперадзе пошук новага музычнага матэрыялу, стварэнне сцэнічных пастановак і канцэртных праграм, удзел у конкурсах і канцэртах самага высокага ўзроўню. "Ветразь" быў і застаецца адным з самых моцных дзіцячых калектываў нашай рэспублікі.

Сёння кожная школа — гэта не толькі матэматыка, фізіка, літаратура і астатнія праграмныя прадметы. У наш час яна заклікана выхоўваць павагу і любоў да прыгажосці ці хаця б разуменне яе.

А для гэтага трэба не так ужо і шмат: узняць свае ветразі і паплыць пад імі ў чароўную краіну — мелодый і гукаў. Так, як гэта робяць у трэція гімназіі Віцебска.

Алер САЛТУК

Што не спадабалася Тані

Адна мая знаёмая, Таццяна, пабывала на творчым вечары Валянціны Паліканінай і была моцна ўражана. На наступны дзень яна паспяшалася набыць кнігу паэтки. Але прачытаўшы яе, са здзіўленнем адзначыла, што вершы ў зборніку ўспрыняла па-іншаму. Прачытаўшы кнігу выбраных вершаў Валянціны Паліканінай "Да будет день", што выйшла ў выдавецтве "Мастацкая літаратура", здаецца, я зразумела, чаму ўсё так адбылося.

Усім вядома, што вершы, прадэкламаваныя са сцэны, успрымаюцца не так, як прачытаныя вачыма. На слых — на нейкіх момантах мы больш засяроджваемся, нешта пралятае міма. Да таго, на нас уздзейнічае энергетыка, голас чытца. І ўрэшце застаецца толькі пэўнае ўражанне. Іншая рэч — чытаць вачыма. Мы бачым усё да апошняй кропкі, ёсць час, каб усвядоміць кожны радок і кожнае слова. І калі раптам у творы знойдуцца нейкія хібы — яны не застануцца незаўважанымі.

Адзін са складнікаў поспеху вершаў Валянціны Паліканінай у аўдыторыі, як мне здаецца, — у іх арыгінальных, нечаканых канцоўках. Глядзіце самі:

*Вы слышала новость сорочью?
Со старых седых облаков
Одной нескончаемой ночью
Снег выпал за сотню веков.*

"Зима моего детства"

Эфектная канцоўка і для чытання вачыма, і яшчэ большае ўражанне яна здольная зрабіць пры чытанні са сцэны. Альбо, да прыкладу, верш "До поэзии". Такая загадкавая сумесь з "поворотов судьбы", "серебристых дождей", "пророчеств вороньих", "царственных брачных королей", "ран земли", "спасительных бухт", "неземных посланий" — і ўрэшце:

*Мне и нынче ловить
отголоски слепого желанья:
Быть безмолвной пустыней,
надежно хранящей слова.*

У вершы з назвай "До поэзии" апошні радок робіць уражанне. Вочы слухачоў блішчаць, на тварах — захапленне. І, пэўна, ніхто не ўлавіў аніякіх хібаў (ды і не для таго слухачы прыйшлі). Улавілі агульнае ўражанне і яркую канцоўку. Таму, напрыклад, яўны ляп — "и меня не косил острым лезвием брешущий рок" — таксама хораша праскочыў пад агульны шумок. Як і агульная маламатываванасць многіх з ужытых вобразаў. Альбо яшчэ прыклад:

*Исчез берег дальнего леса,
рок-гром превратил его в тир.
На час слюдяная завеса
закрывает весь суетный мир.*

В дожде затеряться не сложно,
хоть праздный его, хоть ливи...
Я чувствую в каплях тревожных
Стаккато извечной любви.

*Симфония... Грома всеслы...
Пльву по земле без веселья...
И если б траву не косили,
Она бы до неба росла...*

Хіба ў далёнім лесе мы можам разгледзець "берег"? Далёняга лесу адно і бачна што палоска. Каго "его" рок-гром пераўтварыў у цір — лес ці бераг? Калі "слюдяная завеса" закрыла ўвесь свет, то навошта згадваць лес? Гэта толькі разбурае вобраз дажджу, за якім нічога не бачна. Два першыя радкі другой страфы даволі ўдалыя, а трэці і чацвёрты, як мне здаецца, напісаны дзеля формы верша, бо змест іх сумніўны — што значыць "стаккато извечной любви"? Канечне, можна "вывернуцца" і сачыніць тлумачэнне, але навошта? А вось канцоўка твора вельмі ўдалая. І калі б не памянёныя хібы, удалым мог быць і ўвесь верш цалкам.

На жаль, Валянціна Паліканіна не заўсёды дбае пра дасканаласць сваіх радкоў, і таму ў творах нярэдка сустракаюцца то яўныя, то прыхаваныя хібы.

1. Ахвяры дзеля рыфмы:

*Но есть слова, в которых безысходность —
Единожды подаренный чепец;
У подлости, одно значение — подлость,
Как у "конца" значение — конец.*

"У жалости одно название — жалость..."

Пры чым да безвыходнасці "чепец"? І што, звычайна іх дораць двойчы ці тройчы, а тут такая недарэчнасць — "единожды подаренный"?

*Забывла все, и жизнь, как выюга мчится,
В круговороты новые меня.
Но снова ты... Походкой разнотинца
Шагаешь на ползудца от меня.*

"Забывла все, как лица первых встречных..."

Хіба ў "разнотинцев" якаясьці іншая паходка, чым у астатняга людю? Ці проста патрэбна была рыфма да слова "мчится"?

*И вновь — герои закардонные,
И вновь — потерян аппетит...
Сквозь время хрупкое, картонное
Твой взгляд наточенный летит.*

"Уйдешь оттуда, где не пляшется..."

Эпітэты да "времени" падаюцца не вельмі ўдалымі і больш таго — узаемнавыключальнымі. Уявіце кардонную скрынку і тонкую крышталевую скарбонку. Хіба ў матэрыялах, з якіх зроблены гэтыя рэчы, ёсць хоць нейкае падабенства? Я думаю, што "картонное" ўжыта дзеля рыфмы са словам "закардонные".

2. Антыпаэтызмы:

*И остатки рябины печалью ударят в глаза.
"Первый снег"*

"Остатки рябины" — "не смачна" нават для міліцэйскага пракаколу, не кажучы ўжо пра верш.

Живет, глядясь, страна Люблия

"Страна Люблия"

"Глядясь" таксама не вельмі паэтычнае слова, асабліва ў дадзеным кантэксте.

3. Сэнсавыя недарэчнасці:

*Как вихорь, взорвавшись на скерцо,
Откройся судьбой вострубья,
Дай жалости гордому сердцу,
Дай жаждающей плоти — тебя.*

"Симфония неба. Слиянье..."

Што за жак — "судьбой вострубья"? Што там за скерца было, што "вихорь" узарваўся на ім, не раўнуючы як на міне? І рыфма "скерцо — сердце" набіла не меншую аскаму, чым "вочы — ночь".

*И белою бьяла побелка,
и мысль пулливой, словно белка.*

"И был мой сон, как месяц летним..."

Каментары, думаю, непатрэбны.

*Разбуди меня прикосновеньем
К снам души твоей, доброй и мудрой.*

"Пусть разлука тебя не коснется"

Няпростая ў некага задача.

І як тут не пагадзіцца з самой паэткай, якая піша:

*Я как будто вчера,
Лишь вчера говорюшь научилась
И не знаю, как высказать
Свой молчаливый восторг.*

"Проникаю в себя..."

Пра паэтку гавораць шмат і хораша, пра тое, што сваёй творчасцю яна імкнецца несці дабро, духоўнасць, хрысціянскія каштоўнасці. Гэта ўсё так. У яе творах шмат цікавага, крапальнага, слушнага, да прыкладу:

*Поймешь, что жизнь — великое бремя.
Тернистый путь судьбою назовешь.
И чья-то смерть
вдурот презвист прозреньем:
Покажет, как бесечно ты живешь.*

Альбо з цыкла "Сестры милосердия":

*Так много ушедших в бессмертие,
Что Родина стала сама
Сегою сестрой милосердия,
Едва не сошедшей с ума.*

Ці:

*Спаситель народов, всевидящий Бог,
Твой крест — безопасность Вселенной!*

Але я вырашыла больш спыніцца на тым, што амаль не агаворваецца. Іншымі словамі: у вершах Валянціны Паліканінай ёсць і прарывы, знаходкі (што вельмі важна і ўдаецца далёка не ўсім, і што, дарэчы, адрознівае паэта ад графмана), але нярэдка сустракаюцца і розныя агрэхі. Таму пажадана, каб яна больш уважала дбала пра тэхнічны бок справы. Бо, як бачым, хібы заўважаюць не толькі "прафесійныя" літаратары, але і "просты люд".

Наталля КАПА

Новы зборнік

Гомельскае паліграфічнае прадпрыемства "Сож" выпусціла зборнік вершаў Аляксандра Агрускевіча "Четыре времени трудов".

Творы гэтага паэта прысвечаны часу і сябрам і вызначаюцца глыбокім зместам ды паэтычнай дасканаласцю.

Аляксандр Міхайлавіч Агрускевіч нарадзіўся 21 мая 1948 года ў Гомелі. Скончыў біялагічны факультэт ГДУ імя Ф. Скарыны. Працаваў токарам, землеўпарадкавальнікам, супрацоўнікам навукова-даследчага інстытута мясной гаспадаркі. З 1989 года — на трэнерскай рабоце ў ашмянскіх лагерх Каўказа і Сярэдняй Азіі. Майстар спорту па альпінізме. Жыве ў Гомелі. Піша паэзію і прозу на рускай мове. Друкаваўся ў калектывных зборніках "Магістраль", "Зовут дороги дальние". Аўтар кнігі пра гомельскі парк "Дорожками старого парка". Член Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Пяру Аляксандра Агрускевіча належаць тры паэтычныя зборнікі: "Четыре времени трудов", "Роза Азора", "Зори ветра". У асноўным гэта філасофская лірыка.

Міхась КАВАЛЁЎ

Невядомы пісьменнік

Да нядаўняга часу шмат якіх пісьменнікаў Камянецчыны былі амаль невядомыя шараговам чытачу. Дзякуючы апошнім даследчым пошукам, іх удалося выявіць. Адзін з іх — камянецкі яўрэйскі пісьменнік Ехельшкель Коцік.

Ён нарадзіўся ў Камянец-Літоўску ў 1847 годзе. Як і ўсе яўрэйскія дзеці, да 17 гадоў вавучаў Талмуд, аднак шлях равіна яго не прывабіваў. Урэшце Е.Коцік набыў у Варшаве на вуліцы Налеўкі кавярню, якая на доўгі час стала месцам сустрач яўрэйскіх пісьменнікаў і грамадскіх актывістаў. У той жа час ён друкаваў памфлеты на ідыш і іўрышце, выдаў кнігу апавяданняў у двух тамах. Вельмі высока ацэньваў творчасць гэтага пісьменніка Шолам-Алейхем.

Увогуле Камянецчына ва ўсе часы была багатая на творчых людзей. Сярод ураджэнцаў гэтай зямлі такія вядомыя асобы, як Плякід Янкоўскі, Марцін Магушэвіч, Уладзімір Гніламедаў, Васіль Жуковіч, Уладзімір Стэльмах.

Георгій МУСЕВІЧ

Верыць у дабро

Чудоўны паэтычны свет Валянціна Гіруць-Русакевіч "сумяшчае" ў адным жаночым лёсе: жонкі, маці, бабулі, што ў далучэнні да службовых абавязкаў забірае амаль увесь вольны час. Толькі самі жанчыны-творцы ведаюць сапраўдную цану, якую ім даводзіцца плаціць за права нароўні з мужчынамі займацца творчасцю і яшчэ ўвесь час даказваць апошнім, што яны не горшыя. Валянціна Гіруць-Русакевіч вядома чытачам сваімі зборнікамі вершаў "Я адкрываю вам душу", "Пад зоркаю лёсу" дзе яна раскрылася як самабытны, шматгранны майстар слова, які перажывае за тое, "Каб той агенчык Божы не пагас, // Каб быў і мой радок высокай прыбы".

Новую кнігу вершаў В. Гіруць-Русакевіч "Мовай сэрца" адкрывае раздзел "З пяшчотай, любоўю, прызнаннем", у якім паэтка робіць спробу аддаць належнае сваёй малой радзіме, сям'і, сябрам і знаёмым. Не ўсе гэтыя вершы ўспрымаюцца аднолькава: нешта занадта сентыментальнае, у іншых адчуваецца пералеп з іншымі паэтамі, а некаторыя радкі падаліся занадта не натуральнымі, напышлівымі, што нагадала нядаўнія часы савецкіх пяцігодкаў: «Здалёку відаць залатыя агні, // Прыветна міргаюць з пагорка, // І вольная песня над краем звініць // Сягоння шчасліва і горда» ("Валожын"). Вершы

ж, прысвечаныя маці ці сябру, што адышлі ў лепшы свет, напісаны ў зусім іншай танальнасці, адчуваецца нязменны боль і смутак па тым, што нельга вярнуць: "Углядаюся ў неба: можа, // Ты адтуль на мяне пазіраеш... // І душа твая з ласкаю Божай, // У святлосці, што клічуць раем". Шчырыя апавед пра сыноў, сястру, унукаў, успаміны пра сваё маленства, безумоўна, знойдуць водгук у сэрцах чытачоў. Апісанне такіх немудрагелістых забаў вясковых дзетак, як у вершы "Сястры", вяртае аўтара ў краіну маленства:

*На водмелі —
вадзіцы па калена —*

*Рыбачылі з табою мы адменна:
Лавілі хусткай*

і ў прыпол суценкі

*Сліжоў, кялоў,
гаркавачак маленькіх*

*І неслі свой улоў "багаты" маме,
Каб хуценька пасмажыла*

ў смятане...

Ад такога простага жыцця, ад родных мясцін ішла дарога В. Гіруць-Русакевіч у вялікі свет: у журналістыку, у Паэзію. Бадай што кожнаму чалавеку, адметнаму ў нечым, у свой час сустраліся на жыццёвых пуцявінах выдатныя Настаўнікі. Словы ўдзячнасці выказвае паэтка ў вершы, які прысвечаны нядаўна адышоўшаму ў

іншы свет Алегу Лойку: "Напэўна, з Вашай лёгкае рукі, // Не — з Вашае душы адкрытай веры, // Смялеючы новыя радкі // У Паэзію мне адчынялі дзверы".

Жывы рух пацуюцца, іх «вялікая загадкавая сіла» прадстаюць у нізцы вершаў "Мелодыя каханья" — гэта святло паэтычнай прыгажосці. Заварожваюць эпітэты, што дапамагаюць намаляваць перажыванні лірычнай гераіні, якая прызнаецца нам: "З пяшчотнай мелодыі слова // Замак будую ружовы. // Праз досвітак і змярканне — // Наш казачны замак каханья. // Са слоў тваіх, маіх мараў // Узняўся да самых ён хмараў". Разам з тым, замсучаюць вынікі гэтага казачнага будаўніцтва: "Не чутна пяшчотнага слова, // Хістаецца замак ружовы. // Разбураныя рогаты ветрам... // Відаць, сапраўды быў з паветра". Вось так заўсёды ў жыцці, а асабліва ў каханні — то ружовае, то чорнае, то ўзлёт, то падзенне.

У вершы "Разляцеліся жароўкі", які сваёй рытмікай нагадвае мелодыю народных песень, восені адводзіцца важная роля ў лёсе жанчыны: "Ты ж мне, восень, — матухна, ты і сястра, // Не гані каханага са двара, // За сабою зімачку не вядзі, // Ростанню нам сэрцайкі не студзі". Паэтка зноў

і зноў вяртаецца ў вершах да вобраза восені, які асаціруецца ў яе з чалавечым вопытам, сталасцю: "Няхай сабе віхурьць восень // Сваёй мяцелідай лістовай, // А ў сэрцы — лета адгалосам — // Твае прасветленья словы".

У нізцы вершаў "Паглядзі — які чудоўны гэты свет" Валянціна Гіруць-Русакевіч дзеліцца з намі сваімі выдатнымі замалёўкамі пра навакольны свет, адчуваючы сэрцам лучнасць з самой Прыродаю, знаходзіць радасна-вясёлкавыя словы дзяля апісанняў.

Апошняя частка кнігі называецца "Роздум", і гэта сапраўдны роздум паэтэсы над хуткаплыннымі днямі, месяцамі, гадамі. Светла верыць В. Гіруць-Русакевіч у бясконцасць жыццезвароту: "Пажоўклы ліст златае долу, // Каб не памерці, а ўваскрэснуць, // Падсілкаваць сабой карэнне, // З якога сок жыццесцівардальны // Вясной палецця, заструменіць".

Напрыканцы хачу сказаць паэткае Валянціне Гіруць-Русакевіч, што нездарма ўзнагародзіў яе Усывышні словам, якое нясе нам дабро і цеплыню, радасць і замілаванасць. Чакаем новых вершаў, выдання новых кніг.

Надзея СЕНАТАРАВА

Час татальнай адзіноты

Чалавечы жыццё надзвычай імклівае, хуткаплыннае і няўлоўнае. І пры гэтым абсалютна нічога не вартае. Можна доўга разважаць пра адмысловы сэнс бессэнсоўнай светабудовы, марнасьць чалавечага існавання, прывіднасць канчатковай мэты і яе наяўнасць увогуле. Ад гэтага нічога не зменіцца. Жыццё, уціснутае ў некалькі дзесяцігоддзяў, спывае, нібы дым, пакідаючы горыч душэўных і фізічных страт і параз, пакут і неістотных перажыванняў. Добра,

калі ў адведзены для зямнога існавання час чалавек спазнаў радасць, сяброўства, каханне — простае шчасце, якое адводзіла смутак за неабкрай вечнасці. А калі жыццёвая дарога выдалася ўхабістая ды калдобістая, што тады? Дзе паратунак ад татальнай несправядлівасці і неабвержнасці фіналу? Пэўна, у сіле духу, яго нязломнасці, што вызначае псіхалагічную трыўшчасць і неадчувальнасць, няхай і ўяўныя, да блуканняў у жыццёвых лабірынтах лёсу.

На гэтыя думкі скіроўвае чарговая аповесць Юры Станкевіча "Пераход", апублікаваная ў № 11 часопіса "Полымя" за 2008 год. Цэнтральныя персанажы твораў аўтара заўсёды канфліктуюць з жывёльнымі законамі зямнога існавання, духоўнымі выраджэнцамі — праявамі непрымальнага псеўдажыцця, якое пакідае чалавека сам-насам з уласнай адзінотай і ўнутранай спустошанасцю. Герой Ю.Станкевіча — не звычайныя безнадзейныя сузіральнікі, а маўкліва-заціята барацьбіты са злом, што ў розных формах выдурць непрыхаваную вайну за розумы і тэрыторыі ўплыву. І няхай персанажы пісьменніка не дасягаюць канчатковай перамогі над несправядлівасцю і чужынкамі-прыхаднямі, якія імкнучы падпарадкаваць сваёй волі іншыя народы, але яны ніколі не дапускаюць рабскай капітуляцыі перад нікчэмнасцю і звыродлівасцю псеўдакаштоўнасцей ачмурэлага быцця. Бясконца супрацьстаянне не прыносіць палёгкі, аднак загартоўвае дух і выхоўвае мужнасць, неабходную ў далейшым упартым змаганні за ідэалы добра.

Бявы афіцэр Антон Лашкевіч, хворы на лепру, свядома асуджае сябе на адзінотна-пакутлівае існаванне ў межах зоны адчужанасці, якая з'явілася пасля Чарнобыльскай катастрофы. Калі сучасны чалавек адчувае сваю пакінутасць і беспрытульнасць нават у гарадскіх на-тоўпах, то на падобнай тэрыторыі без праблем праходзіць псіхалагічную акліматывацыю. Антон Лашкевіч змірыўся з бязлюднай цішынёй зоны, дзе бясконца пракручвае стужку памяці былога жыцця. Гэта адзінае, што расцягвае час і не дае звар'яцець. Урэшце разумее: словы-рэфрэн "Адзін я, Госпадзі!" падыходзіць не толькі да зоны, але і да ўсяго жыцця, у якім чалавек паўсюль адзін, не зважаючы на знешняе прысутнасць іншых, такіх жа адзіночкіх...

Пераход у зону — гэта перамяшчэнне ў іншую сістэму быццёвых каардынат: "Лічыцца, што тыя, хто ўваходзіць у жыццёвы перыяд з сарака да сарака васьмі гадоў, пражываюць гэты тэрмін як пераломны і лёсавы. У сорок год адбываецца фізічная перабудова чалавека, а таксама адной формы свядомасці ў іншую — час так званага Пераходу. За гэты перыяд чалавек уваходзіць у новую

стадыю развіцця альбо, што часта адбываецца, не завяршае змену. Да сарака фартуна нам быццам усміхаецца, а пасля ўжо крывая смяротнікаў раз-пораз імкліва ўзнімаецца ў вышыню".

У Антона Лашкевіча, які перажывае крызіс сярэдняга ўзросту, паступова мяняецца ўспрыманне жыцця, яго вартасці і мэтазначнасці. Нягледзячы на тое, што, пасяліўшыся ў кінутай хаце, ён часта апаванаваў тугою, герой знаходзіць у "гэтым тужлівым адчаі і нейкую своеасаблівую псіхалагічную асалоду: вось, меркаваў ён, я дайшоў да апошняй рысы, гэта край, але ж я не скараюся і не апускаюся да ляманту, праклёнаў і пустых бяссэнсавых нараканняў на свой лёс, які ўгатаваў такую пастку". У падобным становішчы апынаюцца і персанажы вядомай аповесці Васіля Быкава "Ваўчыная яма".

Падзеі твора Ю.Станкевіча пабудаваны на рэтраспектыўным паказе мінулага, якое чаргуецца з сённяшнім. Персанаж аповесці, ажыццявіўшы духоўны і фізічны пераход, пастаянна задумваецца над законамі светабудовы: "... ніхто дагэтуль не ведае і, цалкам верагодна, наўрад ці калі ведаеца, як яно (жыццё) узнікла на самой справе, дзеля якой мэты, чаму менавіта такое — хуткаплыннае, крохкае і недасканалае, і што вось, напрыклад, аднаведна слоў індзейцаў племені аджыбеяў, жыццё — гэта ўсяго толькі хуткі ценя, што імкліва бяжыць па траве і губляецца на захадзе сонца...". Альбо: "І хіба важна, дзе ты правядзеш Пераход, яго самую вырашальную і адказную частку — у якім-небудзь далёкім Амстэрдэме ці вась, як ён, тут, у зоне, у адзіноце, атакаваны смяротнай хваробай? Фініш аднолькавы". І апошняе: "... той, хто становіцца адзіночкі, адчувае з часам смак да смерці. Але ўсё жыццё — не болей як спантанны і безнадзейны супраціў усеагульнаму і непазбежнаму паміранню, хіба не так? І няма чаго рабіць з гэтага ёкату і енку, бо так заўсёды было і так будзе".

Зыходзячы з гэтых філасофскіх высноў, разумееш, чаму Антон Лашкевіч так лёгка (без пакут сумлення) пазбаўляе жыцця наркадылераў, якія па логіцы заслужваюць пакарання. Відавочна: персанаж не ўспрымае смерць нечым надзвычайным яшчэ і таму, што прай-

шоў суровую школу Афганістана. У выніку разнастайных выпрабаванняў Антон Лашкевіч зразумеў, што ўсё ў гэтым жыцці адносна. Сёння ў цябе ёсць сябры і сям'я, цікавая работа, ты некаму патрэбны, а ўжо заўтра нічога гэтага можа не быць. Але чалавек даволі часта не ўсведамляе, што насамрэч не вырашае істотна-сутнаснай праблемы — смерці, якой падпарадкавана існаванне ўсіх жывых істот. Антон Лашкевіч страціў многае, акрамя ўласнай годнасці, сумлення і зразумелага, няхай і наіўнага, імкнення да праўды і справядлівасці. Яму знаёмы сапраўдны кошт жыцця і змяная вартасць чалавечых недахопаў.

Філасофская лінія аповесці падпарадкавана крымінальнаму сюжэту. Элементы белетрыстыкі робяць твор дынамічным і чытальным. Антон Лашкевіч сустракае ў зоне бандытаў, з якімі лоўка распраўляецца, а таксама выраतोўвае маладую жанчыну Лідку, што трапіла да іх у рабства. Увогуле, у творах Ю.Станкевіча назіраецца фіксіраваная колькасць персанажаў (звычайна нешматлікая), сярод якіх вылучаецца асноўны (мужчына) і спадарожны (жанчына). Ён з'яўляецца носьбітам аўтарскіх ідэй, а яна робіць ягонае існаванне не такім беспрасветна-безвыходным, дорачы імгненні шчаслівай інтымнай блізкасці. Хаця ў шэрагу выпадкаў і паскарае заўчасны зыход у іншасвет. Узгадаем аповесці "Прузі", "Рыфма", "Збіральнік страху", "Псеўда", "Бесапагам", "Апладненне ёлупа", "Эрыніі"... Паўсюль дзейнічае пэўная схема, што вызначае аўтарскі стыль, у тым ліку і моўны.

Застаецца толькі здагадацца, як пацячэ жыццё Антона Лашкевіча пасля забойства бандытаў. Карціна вымалёўваецца бязрадасная. Штодзень сам-насам з сабой, пражытымі гадамі і няпэўнай будучыняй. Зона татальнай адзіноты не ведае межаў. Туды няма ўваходу, адтуль няма выйсця. Гэта норма сучаснага светаўладкавання, у якім многае абясцэнена і дыскрэдытавана, а маральныя каштоўнасці ўспрымаюцца як анахранізм. Але нічога не бывае вечным. У тым ліку і адзінота. Яна побач датуль, пакуль чалавек жывы. А пакуль — катэгорыя адносна.

Сяргей ГРЫШКЕВІЧ

Мудрасць сумнай не бывае

Упершыню ўзяўшы ў рукі кніжку "На розскрыжы дарог" магилёўскага паэта Васіля Рагаўцова, адразу ж адзначыў важкасць і трапнасць слова "роскрыж". Яно выклікае ва ўяўленні крыж, той самы крыж, пра які так часта кажуць, што ён у кожнага свой, і цяжасць яго залежыць ад дараванай Усывышнім долі. Я ўбачыў паэта, які стаіць на скрыжаванні дарог і трымае крыж дум, разваг, пакут, высноў. Чытанне вершаў пацвердзіла маю здагадку:

...З крыўдай — боль, з болям — цяргенне, з цяргеннем — маўчанне. А з маўчання — яшчэ гнятлівейшы боль... Пакуль не скоціцца гаючая сляза.

Адзін мой знаёмец, інтэлігентны творчы чалавек, неяк сказаў: "Беларускія пісьменнікі пішуць цікава, але ж чытаць іх надта сумна..." Гучала гэта як жарт, у адказ я параіў яму падпісацца на "Вожык".

Вершы Васіля Рагаўцова не падаравалі мне аніводнай усмешкі, аднак жа і суму я не адчуў. Ды і адкуль яму ўзяцца? Мудрасць сумнай не бывае. Яна дорыць светлае ціхае ўзрушэнне. Як вось, напрыклад, гэты верш:

Пакутаваць за свае памылкі — не грэх, бо ачышчаецца душа. Грэх, калі праз цябе пакутуюць людзі, бо нявечацца душы Чужыя, і твая.

Такія высновы прыдумаць нельга, да іх можна дайсці цераз пакутлівае асэнсаванне рэальных падзей. Мяркую, многія з чытачоў узгадаюць асабіста-затоенае, прачытаўшы вось гэтыя радкі:

Зграда нярэдка пачынаецца з каханья, як і каханне — са здравы. Зачараванае кола...

У сваёй новай кніжцы Васіль Рагаўцоў амаль цалкам адмовіўся ад рыфмаў, скарыстоўваючы верлібры і белыя вершы. Гэтым ён падкрэслівае, што глыбокую думку адсутнасць рыфмы не спрашчае, а, наадварот, дае магчымасць успрымаць сутнасць вершаў як прасты даходлівы маналог чалавека, які вельмі добра ведае жыццё.

Ёсць у кніжцы і вершы, на мой погляд, неапрацаваныя. Вершы, у якіх не хапае аўтарскай высновы. Ну, хто з людзей не ведае, што пра нябожчыка, хай сабе ён быў у жыцці блягім чалавекам, гаварыць нядобрае нельга?

За жалобным сталом нябожчыкаў памінаюць, як святых, — толькі светлым словам. І тых, пра каго пры жыцці і тых, пра каго — ліхое.

Для мяне гэты верш толькі падкрэсліў даўно вядомае. Праўда, у кніжцы такіх вершаў адзінкі. Магчыма, яны з

шэрага тых вершаў, пра якія паэт Казімір Камейша ў прадмове "Думаючы пра вечнае" піша: "У сваіх кароткіх вершах-роздумках аўтар ставіць мноства пытанняў, часта пакідаючы іх без адказу. Але ў гэтым ёсць і патаемны сэнс; важна паставіць пытанне і запытацца ў суразмоўцы самога чытача, нават змусяць яго задумацца над тым, што хвалюе аўтара..."

Кніжка Васіля Рагаўцова выдатная тым, што заахочвае думаць, разважаць, вядзе на розскрыж дарог духоўнага сталення. І ўжо асабістая справа кожнага чытача ўздымаць ці не ўздымаць крыж спазнання душэўных пакут, што, безумоўна, патрабуе духоўнай самаахвярнасці. Канечне, хтосьці можа спытацца: а навошта гэта патрэбна? Ці ж не лепей проста жыць, працаваць, смачна есці, кахаць, прыгожа адпачываць і г. д.? Навошта думаць пра тое, што часам і спасцігнуць розумам немагчыма? У Васіля Рагаўцова ёсць адказ на гэтыя пытанні:

Розум можна пераканаць. Душы — не загадаеш.

Віктар КУНЦЭВІЧ

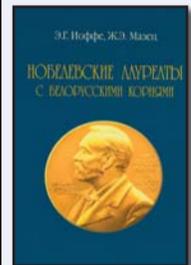
Кніжная паліца

У выдавецтве "Мастацкая літаратура" выйшла кніга эсэ і нарысаў **Алесь МАРЦІНОВІЧА** "Маладзёк над заснежаным шляхам" (у серыі "Гісторыя ў асобах"). Пераважная большасць герояў кнігі родом з Беларусі, а іншыя звязалі свой лёс з нашай Айчынай. Як напісана ў анатацыі, "чытача чакае захалляльнае падарожжа ў даўніну, дзе ёсць месца каханню і адвазе, прыгодам і авантуры, здардзе і расчараванню".

У "Кнігазборы" пабачыць свет зборнік гісторыка-краязнаўчых і літаратурных артыкулаў **Сяргея ЧЫГРЫНА** "Беларуская Беласточчына". У кнізе распавядаецца пра знакімых беларусаў Беласточчыны, пра іх жыццё, дзейнасць і творчасць, а таксама пра беларускія калектывы, гурткі і выданні ХХ стагоддзя на Беласточчыне.

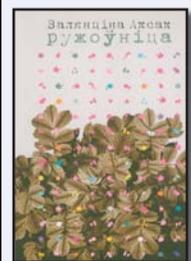
У выдавецтве "Беларусь" выйшаў з друку зборнік **Эмануіла ЮФЕ** і **Жаны МАЗЕЦ** "Нобелеўскія лаўрэаты с беларускімі каранямі". У выданні змешчаны цікавыя матэрыялы і даведкі аб чатырнаццаці нобелеўскіх лаўрэатах, што мелі сувязі з Беларуссю: Р. Феймане, Ш. Л. Глэшоу, Дж. Фрыдмане, М. Перле, Ф. Райнесе, З. Ваксмане, І. Прыгожыне, А. Хігеры, Ж. Алфёраве, С. Кузняц і А. Клуца, М. Беріну, Ш. Перэсу і І. Рабіну. Для шырокага кола чытачоў.

У выдавецтве "Кнігазбор" выйшаў зборнік вершаў **Ганны ЦІХАНАВАЙ** "Это только счастья половина". У невялікім па аб'ёме зборніку сабраны вершы, напісаныя аўтаркай цягам трыццаці гадоў жыцця. Яе вершы філасафічныя, романтичныя, музычныя і, талюнае, шчырыя па стылі і думцы.

У выдавецтве "Кнігазбор" выйшаў ладны томік успамінаў, вершаў і публіцыстыкі **Івана КУРБЕКІ** "Запрашэнне ў музей". Сам аўтар добра вядомы ў беларускі "музейшчык", які 50 гадоў працаваў у музеях класікаў нацыянальнай літаратуры Янкі Купалы і Якуба Коласа. Сабраныя ім успаміны будуць цікавыя не толькі студэнтам-філолагам, але і шырокаму чытацкаму колу.

У выдавецтве Логвінава выйшла новая кніга вершаў **Валяціны АКСАК** "Ружоўніца". Гэта пяты паэтычны зборнік аўтара. У ім пераважаюць верлібры і лірычныя матывы чыстай красы, навяяныя ўспамінамі пра сваю малую радзіму, яе адвечную прыгажосць і духоўную веліч.

**Навум
ГАЛЬПЯРОВІЧ**

***

Над возерам сінее блізка лес
І лебедзі да лоду цягнуць шыі...
І ўбачыцца у ранішнім святле,
Што мы з табой надзіва маладыя.

Якая таямніца — маладосць!..
Яна прасвечваецца праз сівыя скроні
І зноў збягае ад ліхой пагоні
Гадоў паньных, дзе туга і злосць.

Я дакрануся да тваёй шчакі
Нясмелым і цнатлівым пацалункам,
Як быццам дакранаюцца вякі
Да чыстага спрадвечнага малюнку.

І возера, і лес, і цішыня,
І радасць узаемнай ціхай згоды —
Нібы фрагмент адвечнае прыроды, —
У ціхіх спевах неба празвіняць.

Над хвораі
Бацькаўшчынай дождж...

Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

***

Над Бацькаўшчынай — дождж і снег.
Над возерам туман паньны.
І толькі зноў твой вобраз мілы
Прымоўіўся ў трывожным сне.

І сонца ўжо даўно няма.
І дзень вакол густы і шэры.
І дзе яшчэ набрацца веры?
Што будзе белая зіма?..
Не зможа прадказаць ніхто.
Няўцямнае бубняць прагнозы.
А я у мокрым паліто
Чакаю сонца і марозу.
Чакаю: выблісне прамень
І разарве наўсцяж аблогі.
І пройдзе ноч, і прыйдзе дзень.
Шчаслівы, сонечны, высокі.

***

Светлы слуп, як посах,
Стане над зямлёй.
Прашапчу нябёсам
Ціхі покліч свой.

Гучных слоў не трэба.
Бо даўно хачу,
Каб пачула неба,
Што я прашапчу.

***

Мой лёс, як горды птах!
Хай вецер дзьме у скроні
На неўскіх берагах
І на прыдзвінскай строме.

Хто дзе яго люляў,
Хто яго песціў, гушкаў?
Ды родная зямля
Была яму падушчай.

Праспекты і масты,
Лугі, палі і пашы...
І ў цэлым свеце — ты,
Майго натхнення чаша.

І колаў перастук
Я зноў за лесам чую
І новую вярсту
З надзеяю вярстую.

***

Каханне — салодкая мука,
Як шчасце адзінае — жыць.
У колерах, красках і гукх
Яно ў кожным сэрцы ляжыць.
Высокая светлая нота,
Глыбокі працяглы матыў.
З пакутлівай адзінотай
Яна разбурае масты.
І свеціцца чашай чароўнай
У цёплай начной цішыні.
І радасці, чыстай і роўнай,
Запальвае ранкам агні.

***

Зноў тваю руку ў сваю вазьму
І салодка сэрца затрыміць.
Нельга чалавеку аднаму.
Цяжка вельмі
ў адзіноце быць.

Ні багацце, улада або чын
Не заменяць ціхае святло.
І калі ты ў свеце не адзін,
Значыць,
шчасце на зямлю сышло.

Што плыве, як поўная рака.
Праз палёў расчынены прасцяг.
І ў маёй ляжыць твая рука,
Як пачатак вечны і працяг.

***

Свет зноўку пагзеямі цесны,
Віруе, грукоча, бурліць.
А я табе вершы і песні
Спяшаюся зноў падарыць.

І буду чакаць утрапёна
Калі прагучыць над зямлёй
Пяшчотны званок тэлефона
І голас пачую я твой.

**Іван
КАПЫЛОВІЧ**

***

Зімой у полі белым —
Самотніцай гуша.
І толькі вецер следам,
Задыханы ад бегу —
Кудысьці ўсё спяшаў.

Шкадую аб завеі —
Куды яна сышла?
Мне ў вочы паглядзела б
Чароўнай, гзіўнай феяй
Хоць зблізку, хоць здаля.

Счакаўся я сумэтаў
І музыкі завей.
Чуў — вецер несамотны
Зімы чытае ноты —
Развучвае прыпеў.

Не сніцца, а наяве
Завей ля акон
Сімфонію іграе,
Мяне перапрашае
Не ставіць дні на кон.

***

Закальша гарога лясная,
Неспакой згіне ў пошуме дрэў.
Тут заўсёды адхланне спазнаю,
Калі ўбачуся з сонечным раннем —
Быццам сябра жаданага стрэў.

Спавілі яе травы, карэнні,
Спавілі яе думкі мае,
Што ідуць скрозь туман,
сутарэнні,
Мружаць вочы
ад яркіх праменняў —
Волі тут ім удосталь стае.

Тут сапраўдная ціш глухамані —
Па ёй моцна сумую штодня.

У кварталах каменных ад рання
Баранюся святым пакараннем —
Глухамань мая ў свеце агна.

З ёю буду да самае смерці
І з дарогай лясной — да канца.
Тут плыве рака ціхая Чэрцень,
Глухамань не дае ёй памерці.
Глухамань —
гзён маіх знак і сцяг.

***

Ах, бабуля Мар'я, бабуля Мар'я!
Мы з аднаго з табой паўшар'я.

З таго, дзе росы і світанні,
Дзе засталіся спадзяванні.

Паўшар'е наша — бор, прасёлкі,
Дзе вырастаюць кветкі, зёлкі.

Ты брала шмат з лясной аптэкі,
Не прызнавала іншых лекаў.

Ты і спявала, і касіла,
І жыта цэпам малаціла.

І гаварыла вечна з полем,
Якое ты і ў сне палола.

Мяне той муграсці вучыла,
Каб лёсу я прайшоў гарніла.

Каб не хаваў вачэй на лодзях,
Знарок не глаў, не словаблудзіў.

Каб да апошняе хвіліны
Чуў подых жыватоворнай плыні.

***

Клён скідае апошняе лісце,
Раскрываючы тайну быцця,
Захачу думкам тым пакарыцца,
Што паказваюць мудрае выйсце
Для душы — на шырокі прасцяг.

Будзе жаліцца клён адзінокі
На сірочую долю сваю,
А як возьме ў палон сон глыбокі —
Будуць сніцца вясновыя сокі.
...Бы ў жалобе,
прад клёнам стаю.

Добра чую —
на восеньскіх струнах
Вецер граў уверцюру зімы.
Я прымаю ягоны гарунак,
Каб змяніць шэрых дум накірунак.
Я — званар думак шчырых, зямных.

Фота Ул. Басько

**Таццяна
БАРЫСЮК**

***

Калі за акном
будуць енчыць вятры
і злавацца завіруха,
на кані да мяне прыскачы,
з ястрабам на плячы —
і кінь да ног чарнабурку:
"Для маёй яснавокай паньны..."

***

Крыштальнасць росаў
гэтым ранкам
скамянелая.
Змяніла Восень
залатое ўбранне
на вясельнае.

Сняжок істужкамі
паўзе
па голлі белым.
Чаму я з птушкамі
на поўдзень
не зляцела?

А можа, будзе
неба знак
на стрэчу з лёсам?
Тады абудзіцца
вясна
ў лятунках Восені...

***

Беласнежная мройная далеч,
за якою —
шматколernasць лета.
Маразамі закутая памяць
адчуваннем кахання сагрэта.

У чаканні вясны
жыватворнай
крылы я берагу для палёту.
Стану я для цябе
непаўторнай,
каб мяне адпусціла самота.

***

Снежны спагадлівы вечар.
Прагнавагодня стома.
Думак трывожнае веча
мкнецца да з'яў
невядомых.

Я занатоўваю вершы
ручкай,
алоўкам ці крэйдай.
Вершы — мне рэхам —
як "верыш"...
Крэйдай напішацца крэда.

Мой маленькі марсіянін

Сыну Пятру

Тварам ты —
сыночак мамін,
родны, светлы чалавек.
Мой маленькі марсіянін,
як жыла я без цябе?

Усміхаешся, спяваеш
немаўлятаў гзіўнай мовай.
Усёведна пазіраеш
мне ў душу і ў думак сховы.

Пазіраеш, каб запомніць
мамін твар на ўсе гады.
Ахіну цябе любоўю,
каб шчаслівым вырас ты.

Віва, Лета!

Янка СПАКАЎ

Навела

З кнігі «Малады вецер»

зноў жа паасобку.

Юзік і сам здзівіўся, калі нечакана для сябе зразумеў, што без Леты яму аднаму не хочацца чамусьці есці. Ён чакаў яе доўга і нецярпліва, але так і не дачакаўся.

Таму калі ў абед убачыў, нарэшце, Вялету, напраўду ўзрадаваўся, шырока раскрыліўшы рукі, кінуўся ёй насустрач і голасна прывітаўся:

— Віва, Лета!

Ды так гучна, што на іх пачалі азірацца людзі за суседнімі столікамі. Ён прывёў яе да свайго стала, далікатна адсунуў крэсла і пасадзіў у яго суседку.

Вялеце гэтыя нечаканья юзікавыя ўзбуджанасць і галантнасць вельмі спадабаліся.

— І прыдумай жа: «Віва, Лета!», — задаволена ўсміхнулася яна. — Мяне нішто яшчэ гэтак прыгожа не вітаў.

Юзік краем вока заўважыў, што ў іх бок неяк спагадліва ад свайго століка глядзіць сястра-гаспадыня.

Цяпер ужо яны ўсюды і заўсёды хадзілі толькі гэтак — разам, ўзяўшыся за рукі.

Таму яго крыху насцярожыла — не, не насцярожыла, а здзівіла, — калі яна аднойчы, нібыта хаваючыся ад яго, крадком, скасіўшы вочы, спрабавала зірнуць на залу, але, паглядзеўшы і сам туды, куды пазірала Лета, і нічога такога нечаканага для сябе не заўважыўшы — усе спакойна сядзячы і чынна ядуць, — Юзік супакойся.

Аднак калі назаўтра раніцою, усё яшчэ стаўшыся за рукі, яны прыйшлі ў сталойку, і Юзік на сваім століку, бліжэй да Лецінага крэсла, убачыў пунсовую ружачку ў невялікай вазе, ён ужо зазлаваў і настойліва паглядзеў на Вялету:

— Хто?

Яна спачатку паціснула плячыма, а потым, як успомніла што, задумалася:

— Гэта, мусіць, ён, Віктар.

— Які яшчэ Віктар? — не садзячыся, незадаволена перапытаў Юзік.

— Ну, Віктар Паўлавіч. Мы пазнаёміліся з ім, калі сядзелі ў чарзе на масаж. Чакалі доўга і разгаварыліся, — і Лета ледзь заўважна, стараючыся, каб ніхто асабліва і не заўважыў, паказала галавою на залу.

Ён зноў жа зірнуў туды, і амаль пасярэдзіне сталойкі ўбачыў немаладога, сіватаватага, падстрыжанага пад вожык мужчыну спартыўнага складу, які глядзеў у іх бок і ўсміхаўся.

Перш чым сесці за стол, Юзік дастаў з вазачкі ружу, скамячыў, наколькі можна было скамячыць яе, калючыю, і выкінуў у сметніцу, а вазачку паставіў за занавеску на акно.

Елі яны моўчкі. Моўчкі выйшлі і са сталойкі. Ішлі побач, але за рукі ўжо не трымаліся.

Ні на абед, ні на вячэру Вялета не прыйшла. Юзік чакаў яе за столікам аж да самага закрыцця сталойкі. Калі ён выходзіў апошнім, сястра-гаспадыня, усё разумеючы, толькі развяла рукамі і нічога не сказала яму.

Не было відаць пасярод залы і таго сіватаватага мужчыны, якога Вялета называла Віктарам Паўлавічам.

Юзік схадзіў на танцы, пакуруўся там, пастаяў у парозе, спадзеючыся ўбачыць Вялету, але так і не ўбачыўшы, адразу выйшаў адтуль — гучная музыка і спацельныя танцоры выклікалі ў яго раздражненне.

Пахадзіў па пустых сцежках і алейках парку, але і там супакаення сабе не знайшоў.

Пайшоў у свой нумар, паспрабаваў заснуць, аднак і гэта яму не ўдалася — замінала ўсё тая ж гучная музыка, якая даятала і сюды, у жылы корпус.

І тады ён у гэтым шматлікім нагоўле людзей, што ў адпачынку, адчуў раптам сябе такім адзіночым-адзіночым, самотным-самотным.

Назаўтра раніцою, калі яны з Летаю ўсё ж сустрэліся за сняданнем, Юзік замест прывітання строга, ні-

быта муж у жонкі, нібыта яна ўжо ўся належала яму, спытаўся:

— Дзе ты была?

— А мы, Юзічак, учора з Віктарам Паўлавічам на экскурсію плавалі. Проста экскурсія ў мора была. А потым пілі чай. У ягоным пакоі. Божа мой, як ён ведае гэтыя чаі! Ён жа пра іх мне цэлы вечар расказаваў. Ці смакаваў ты калі-небудзь зялёны чай «Мао Фэнг»? Кітайскі. У доўтай такой і круглай упаковачцы. З чырвонымі кутасікамі. То ж неверагодны водар! А якая гармонія! А які смак, Юзічак! Ды я нічога ў жыцці смачней за гэты чай не піла! Праўда ж дзіўна, Юзічак, зямля цёмная, сонца светлае, а чайны куст дык і ўвогуле зялёны, аднак ён аб'ядноўвае і сонца, і зямлю і дае такую смакату, дзе ўжываюцца гульня цеплыні і холаду, святла і ценю, спёкі і вільготнай прахалоды дажджу, і нават застаецца ў ім пяшчота рук тых, хто збіраў чайныя лісточкі. Сёння мы будзем піць матэ. Парагвайскі чай.

Юзік сам больш за ўсе напіткі таксама любіў менавіта чаі, але ў гаворку з Вялетаю не ўмешваўся — толькі слухаў, што яна расказвала. Бачыў, што жанчына гаворыць не сваімі словамі, а адно паўтарае, як замбіравана, тое, што пачула ад свайго Віктара Паўлавіча. Ды і сам Віктар Паўлавіч, здаецца, не вельмі разбіраецца ў чаю, а ўсяго толькі здзіўляе і ачмурае Лету тымі рэкламнымі штампамі, якімі цяпер, на жаль, шмат грашаць сучасныя газеты і часопісы.

Ён ведаў і піў гэтыя зялёны кітайскі чай «Мао Фэнг». У яго ў Мінску на кухонным стале нават і цяпер стаіць доўгі і круглы стаўбунок, які Юзік, выпіўшы чай, не выкінуў. Чорна-залацісты, з зялёнымі, як наклеякі, плямамі. Чорныя драконы і іерогліфы на залацістым фоне і залацістыя — на чорным.

Юзіку таксама падабаўся гэты чай сваёй празрыстасцю і гаркавінкай. Але ніколі нават не падумаў, што ён можа быць даспадобы жанчыне. Гэта быў чыста мужчынскі чай! У самай глыбіні яго адчуваўся настойлівы, густы пах тытуню.

Ён разумеў, што Вялета ўсяго толькі гаворыць чужымі словамі, што, каб у нейкіх іншых абставінах, яна не толькі піла, а і глядзець бы не захацела на гэты «Мао Фэнг». Аднак ні прэрэчыць ёй, ні тым больш пачынаць нейкую дыскусію пра чай Юзік не стаў, бо разумеў, адчуваў, што той мужчына поўнасьцю падпарадкаваў сабе і волю, і думкі Вялеты.

Цяпер у сталойцы яны бачыліся зусім рэдка: і ён стараўся меней сустракацца з Летаю, ды і яна ўжо не звяжала ні на абеды, ні на вячэры. Калі яе не было, Юзік кідаў вокам у сярэдзіну залы і бачыў, што і сіватаватага мужчыны за сталом таксама не відаць.

Але калі яны сустракаліся — Вялета заўсёды была ці то са сціплайю кветачкаю ў руках, ці то з рамонкам, ці то з сіватавата лапкаю пальню, ці то з жоўтаю клянэваю галінкаю. Яна сядла за стол і адразу ж пачынала размову пра Віктара Паўлавіча:

— А ведаеш, Юзічак, мы з Віктарам Паўлавічам учора ўвечары пілі «Шарданэ» і «Піна Нуар». Разумееш, Юзічак, я ўпершыню ў жыцці піла бургундскія віны! Беае і чырвонае. Французскія віны, Юзічак! Віны, якія зроблены з вінаграда, які расце толькі ў маленечкай вёсачцы ў Бургундзіі. Бургундзія — радзіма «Шарданэ». А «Піна Нуар»! Пацудуёвае, духмянае віно! Яно мае свой, моцны і шчодрый, характар, свой вельмі тонкі водар.

Пры наступнай сустрэчы яна ўжо нахвальвала каньяк. Зноў жа не сваімі, а, мусіць, тымі словамі, якімі расказаваў пра яго Віктар Паўлавіч.

— Юзічак, ты не ведаеш, які я каньяк піла! «Хэнэсі»! Усім каньякам каньяк! Гэта ж нешта неверагоднае, боскае.

Лета гаварыла яму пра каньяк — як усё роўна чытала з якой рэклам-

кі. Юзік тут жа ўспомніў гэткую ж рэкламу ў нейкай газеце пра той жа «Хэнэсі» і нечакана для жанчыны, у тон ёй загаварыў сам:

— А цяпер давайце бліжэй пазнаёмімся з ім. Ацэнім яго па адзенні — колер глыбокі, насычаны, вабны. Потым давайце паслухаем — удыхнем водар: няма нічога ў свеце, з чым можна было б яго параўнаць. А затым і пакашгуем — беражліва, аспярожна, з хваляваннем. Якая гэта радасць, які смак. Адметны для кожнага. Шукайце ў «Хэнэсі» менавіта свой смак!

Вялета, здзіўленая і ўражаная, як зачараваная слухала, раскрыўшы рот, Юзіка. Адрозна ж, як толькі ён скончыў спыталася, чамусьці зноў перайшоўшы на «вы»:

— А вы таксама пілі «Хэнэсі»?

— Не, не піў.

— Дык а вы ж пра яго ведаеце ўсё. Як і Віктар Паўлавіч...

— Я, Вялета, «Хэнэсі» не піў, але пра гэты каньяк чытаў у газетах. — Трошкі памаўчаў, а тады ўсміхнуўся:

— Колькі, Лета, ты атрымліваеш зарплату ў сваім садку?

— Ну, трыста пяцьдзесят, чатырыста тысяч.

— Дык вось гэтых тваіх грошай ледзь хошціць толькі на адну бутэльку «Хэнэсі».

— Ты хочаш сказаць, што каньяк, які я піла, быў не сапраўдны, а нейкая паддробка?

Юзік прамуўчаў.

— Не, Юзічак-гузічак! Гэта быў сапраўдны каньяк! Я піла бяспрэчны «Хэнэсі»! Віктар мяне ніколі не падманваў. Я веру кожнаму слову Віктара Паўлавіча.

Цяпер ужо Юзік сам сачыў, каб не сустрэцца з Вялетаю ў сталойцы. Надакучыла слухаць пра тое, які добры Віктар Паўлавіч, якія ласкавыя яго рукі, якія закаханыя вочы, як ім хораша ўдваіх.

Аднак ён усё болей і болей раўнаваў Лету да гэтага не знаёмага яму мужчыны, зайздросціў яму і, здаецца, ненавідзеў яго. Нейкае неадольнае, шчымылае пачудзіла да гэтай жанчыны перапаўняла яго ўсяго і цягнула да яе, як магнітам.

Уночы ён сніў яе голас. Пяшчотны, прынадны, аксамітны — такі, які ўразіў яго ў першы ж дзень.

Юзік разумеў, што закахаўся. Пераконаваў сябе ў адваротным і сам жа не згаджаўся з гэтым.

Але змагацца з Вялетаю, ён бачыў, марна: яе раман развіваўся вельмі бурна — сіватаваты мужчына цалкам завалоўваў ёю.

Таму аднойчы, калі яны выпадкова сустрэліся за сваім столікам і Вялета зноў пачала расказаць пра тое, як Віктар Паўлавіч носіць яе на руках, Юзік не стрымаўся і раздражненна запытаўся:

— А навошта ты мне ўсё гэта раскажаш?

— Як гэта — навошта? — перапытала Лета. — Я ж па вушы закахалася, Юзічак! І я перапоўнена ім, каханнем, дурнічка. І мне трэба, абавязкова трэба пра гэта некаму расказаць. А сяброўкі ў мяне тут няма. Аніводнай.

— Дык я ж мужчына, Вялета.

І Лета чамусьці ўзрадавана схпілася за гэтае «я ж мужчына»:

— Ну і што, што ты мужчына. Усё роўна будзь маёю сяброўкаю, Юзічак-гузічак. Будзь маёю сябровачкаю, мужчына! І я ўсё буду табе расказаць як сяброўцы. Мне ж трэба з кімсьці падзяліцца сваёю радасцю. Я закахалася ў яго, а мая ж ты дарагая сябровачка!

Аднак, зразумела, згадзіцца на такую прашанню Юзік не мог — ён наадварот вельмі абразіўся ёю.

«То ж трэба, — злаваяў ён у думках, — будзь яе сяброўкаю і выслушвай ахі ды вохі з прычын іхняй радасці ды насладды. Яна, ці бачылі вы яе, будзе яму ўсё расказаць. А навошта, Лета?! Навошта мне ведаць, як вам хораша ў адной пасцелі?! Я ж мужчына, Вялета!»

Ён ужо ведаў: тое, што сціпла і нясмела пачыналася ў іх на самым пачатку, ужо назусім разбурана, знішчана, страчана.

Ён, мусіць, адразу спадабаўся сястры-гаспадыні, строгай, афіцыйнай асобе, зашпіленай як не на ўсе гузікі — толькі карункавы каўнярок белай блузкі легкадумна вытыркаўся з-пад блакітнага кабаціка, — бо калі ў першую сваю санаторную раніцу, крыху запазніўшыся на сняданне, папрасіў яе знайсці які-небудзь зацішны і утульны куток, яна, нічога не кажучы і не тлумачачы, з таямнічым выглядам, моўчкі павяла яго ў глыбіню сталойкі і спынілася каля століка збоч акна, за якім ужо сядзела жанчына. Тая неяк нечакана для ўсіх паднялася, ветліва падала яму сваю руку і сказала:

— Лета.

Ён далікатна, нават цырымонна пацалаваў ёй ручку і таксама назваў сваё імя:

— Юзік.

Сястра-гаспадыня толькі здзіўлена, нічога не разумеючы, паглядзела на іх абоіх і спыталася:

— Вы што — знаёмыя?

— Не, — амаль адначасова адказалі яны.

— Тады смачна вам есці і добрага адпачынку, — пажадала сястра-гаспадыня і пайшла да свайго працоўнага месца.

Узнікла няёмкая паўза, нязручная хвіліна цішыні, і, каб нейкім чынам прыхарошыць яе, парушыць маўчанне, Юзік загаварыў першы:

— Вось бачыце, не паспеў прыхаць — і ўжо спазніўся.

— Не перажывайце, — неяк вельмі ж спакойна і звычайна супакойла яго Лета. — Я ж таксама спазнілася. І мяне толькі што пасадзілі за гэты столік...

Голас яе прыемна вібраваў, нязмушана, ласкава і далікатна, уваходзіў у таго, хто слухаў, і, здаецца, заставаўся ў ім назаўсёды. Ужо нават у самым голасе суседкі была нейкая таямнічасць!

Іхні столік быў кутні, на дваіх. Іншыя і на чатырох, і нават на шасцёх, а гэты — толькі на дваіх.

Жанчына сядзела тварам да залы і таму Юзіку, хоць гэта і не спадабалася яму, давалося ўладкоўвацца насупраць яе — вачамі да блізкай таямнічасці!

Ён падцягнуў бліжэй да стала крэсла, добра ўсеўся ў ім і ўважліва, пільна зірнуў на Вялету.

Жанчына была ўжо не маладая, але шыкоўная валасы, якія бралі твар у павабны вяночак, самі сабою маладзілі яе.

— Вось упершыню выбралася ў санаторый, — няёмка паціснуўшы плячыма, прызналася яна.

— Няўжо ўпершыню? А я дык амаль кожны год бываю, — пахваліўся Юзік і ў той жа час, зразумевшы, што гаворыць нешта не тое, спрабаваў паправіцца. — А муж ніколі не вазіў вас да мора?

— Муж? — неяк вельмі глыбока задумалася Лета. — Не, не вазіў.

Яна апусціла вочы, сядзела і абьякава, безуважна разглядала настольнік, чапала яго пальцамі.

— Я ў садку працую, выхавальніцай, — нарэшце, падняўшы вочы, зноў загаварыла яна. — А майго мужа цікаваля зусім іншае. Ён быў алкаголікам.

— Быў?

— Ага, быў. Два гады як мы развяліся.

— Даруйце, — папрасіў ён прабачэння.

— За што? — неўразуменна паглядзела на яго Лета.

Тым часам афіцьянтка прынесла ім сняданне — загазаць, зразумела, яны пакуль нічога не паспелі, таму на падносе былі толькі дзясурныя стравы. Яны бралі з яго ўсё аднолькава: што ён — тое і яна, што яна — тое і ён. Дзіўна, але і ў меню-казаке на заўтра, якое ўжо ляжала на стале, яны пазначылі ітушкамі зноў жа ўсё аднолькава, паставіўшы іх насупраць адных і тых жа страў.

— Во які! — здзіўлялася Лета.

— Ага, усё супадае, — развёў рукамі і Юзік.

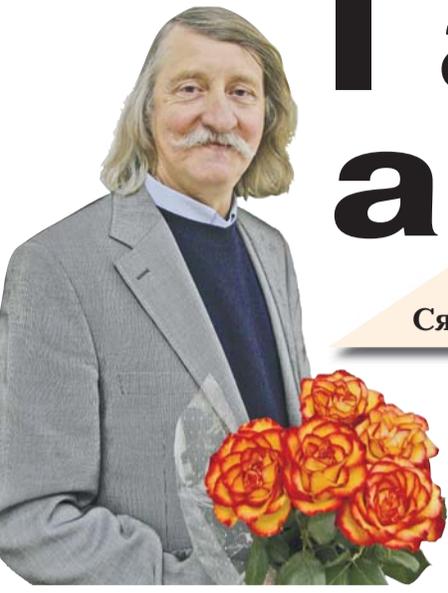
Яны снедалі, стараючыся напачатку вельмі акуратна, нават манерна карыстацца лыжкамі ды відэлыцамі, прыстойна, быццам саромеючыся адно аднаго. «Прабачце, падайце, калі ласка, дзякую» — адно толькі і было чуваць за іхнім столікам.

Раз-пораз Юзік зноў кідаў свой зацікаўлены позірк на яе твар, а яна, саромеючыся, адводзіла ўбок вочы.

— Не глядзіце на мяне гэтак, — нарэшце папрасіла яго Вялета. — Мне няёмка.

І акварэль, акварэль

У сталічным Палацы мастацтва прайшла выстава твораў Сямёна Дамарада, прымеркаваная да 60-годдзя мастака.

У дзяцінстве Сямён Дамарад імкнуўся занатаваць характэрнае краявідаў вакол роднага Бабруйска. Ад бацькі, які пісаў цудоўныя акварэльныя пейзажы на пленэры і заўсёды браў з сабою сына, пераняў любоў да тонкага акварэльнага жанру. Яшчэ паказаў на выставе свой нацюрморт, які быў заўважаны і адзначаны.

З гадамі захашушыся падарожжамі, мастак пачаў занатоўваць свае ўражанні таксама ў акварэлях. Напрыклад, у серыі работ пад агульнай назвай "Рыга" ён паказаў вулачкі старога горада, нерэстаўраваныя дамы, архітэктурныя ансамблі, значна адрозныя ад мінскіх.

У студэнцкія гады, адпаведна заданым, С. Дамарад свае курсавыя работы маляваў алеем, але акварэль заставала галоўнай для яго. І першы поспех быў звязаны менавіта з першай персанальнай выставай акварэльных работ таленавітага студэнта. Сярод усіх вылучалася карціна "Сена вязуць" (1971), адметная абагульненым лірычным светаўспрыманнем. Тут адлюстраваліся кранальныя ўспаміны дзяцінства, калі яны з бацькам і яго сябрамі плылі па Бярэзіне, а потым па Дняпры, а з другога берага перавозілі праз раку сена на лодках. Вельмі паэтычна... За гэтую работу маладога мастака ўзнагародзілі паездкай у Маскву, дзе ажыццявілася яго мара пабываць у знакамітых музеях і пабачыць жывапіс сусветна вядомых майстроў.

З часам у яго творчай скарбонцы з'явіліся акварэльныя серыі "Старажытныя гарады Расіі", "Па Германіі", "Цірольскія матывы", "Амстэрдам"...

Пасля інстытута ён актыўна займаецца манументальным і станковым жывапісам, пастаянна піша акварэлю. Відаць, таму так ляжыць да акварэлі душа мастака, што ўласціваму "жывапісу вадой", лёгкасць і празрыстасць фарбаў сугучныя імкненню адлюстравання непаказнае ўнутранае жыццё прыроды, нягучныя матывы наваколя.

У 1990-я гады, складаны для мастакоў, бо скончыўся час заказаў, С. Дамарад шукаў сябе ў розных жанрах, аддаючы перавагу пейзажнаму жывапісу. Ім створаны цудоўныя карціны "Ля возера", "Дарога да вады", "Сельскі дворык" і іншыя, дзе вялікая ўвага надаецца дэталю побыту. У 1996 годзе да дзесяцігоддзя чарнобыльскай катастрофы мастак стварае серыю акварэльных работ пад агульнай назвай "Чарнобыль" і ладзіць іх экспазіцыю ў Германіі, Аўстрыі, Галандыі. Тая добрачная выстава выклікала шмат эмацыйных водгукаў, прынамсі, у нямецкім друку. "Нешмагаслоўныя", хмурныя карціны чарнобыльскай серыі перадаюць настрой самога мастака. Вылучаецца "Квітнеючы сад": выява пабудаваная на кантрасце натуральнага стану вясновай прыроды і гвалтоўнай трагедыі, дзе знятая бульдозерам зямля, на якой была ўжо зялёная трава, асацыіруецца ў гледача з адчуваннем, быццам з яго здымаюць скуру...

Апошнім часам Сямён Уладзіміравіч аддае перавагу жывапісу. Пейзаж — асноўны жанр, у якім працуе мастак, апяваючы Беларусь, прыгажосць яе палёў і лясоў, рэк і азёраў. Тонкая акварэльная тэхніка наклала свой адбітак на жывапісныя карціны С. Дамарада. Яны складаныя па вобразнай мове, сузіральныя, паэтычныя. Адчуваецца ўплыў В. Бялыніцкага-Бірулі, М. Несцерава. Невыпадкова паэтэса Валянціна Паліканіна прысвяціла вершы гэтаму мастаку і яго творамі праілюстравала свой зборнік "За плотью слов".

Сямён Дамарад пастаянна знаходзіцца ў цеснай сувязі з прыродай, шмат піша з прыроды, знаходзіць новыя сродкі выразнасці для перадачы зменлівага стану прыроды. Гэта ярка прасочваецца ў серыі пейзажаў "Нарачанскі край азёраў". Дарэчы, у мастака ёсць ля возера свая хатка, куды ён часта наведваецца, дзе, бывае, падоўгу і жыве, займаецца рыбалоўствам і назірае за наваколлем...

Яго цікавіць гісторыя свайго народа, дзечыя культуры. Прыкладам — жывапіснае палатно "Месяцавая ноч" (2007), напісанае да 90-годдзя з дня смерці Максіма Багдановіча, было паказана на выставе, прысвечанай паэту. А яшчэ мастак працуе над серыяй "Пакінутыя вескі", імкнучыся захаваць іх цэльна, перадаць адзінства чалавека з прыродай і светам.

Гэты рознакаковы майстар стварыў для аздаблення ўнутранай прасторы Нацыянальнай бібліятэкі палатно "Адвечнае"; яго пейзажы ўпрыгожваюць інтэр'еры сталічнай гасцініцы "Еўропа"...

Юбілейная выстава С. Дамарада ўключала работы больш як 30-гадовага перыяду яго дзейнасці ў розных жанрах: пейзажы, нацюрморты, сюжэтна-тэматычныя карціны. І найбольш уразіла гледачоў непаўторнасць акварэльных краявідаў, напоўненых паэтычнай прыгажосцю беларускай прыроды.

Галія ФАТЫХАВА
Фота Кастуся ДРОБАВА

Кажуць, пашукаўшы — знойдзеш. Вось і тут: абавязкова знойдзецца штосьці агульнае паміж Максімам Багдановічам і Дэні Дзідро. Што? А хоць бы тое, што абодва сталі класікамі. Або два — літаратары. І кожны — вядома, па-свойму, — быў філосафам. А наогул, яны былі зямнымі людзьмі з космасам індывідуальных думак, пачуццяў, перажыванняў. І ў беларускага класіка Максіма Багдановіча, і ў класіка французскага — Дэні Дзідро былі адметныя захапленні. Прыватнае жыццё. Каханне. Эротыка...

Так або іначэй, а менавіта інтымнымі бакамі жыцця гэтых славных асоб зацікавіліся два сталічныя тэатры і плёнам іх творчай цікаўнасці сталіся прэм'еры, падрыхтаваныя амаль адначасова: "Распуснік" у Нацыянальным акадэмічным драматычным тэатры імя Максіма Горкага і "Дзённік паэта" ў Рэспубліканскім тэатры беларускай драматургіі. На гэтым "падабенства", бадай, заканчваецца.

Спектакль паводле п'есы Сяргея Кавалёва "Дзённік паэта" ("Інтымны дзённік"), пастаўлены на сцэне РТБД рэжысёрам Віталем Баркоўскім і мастачкай Алёнай Ігрушай, мае падзаглавак "Малюнкі ў прасторы невядомага". На працягу амаль дзвюх гадзін тэатр следам за драматургам прапануе гіпатэтычнае ўвасабленне знойдзеных

«Інтымны» тэатр

не так даўно дзённікавых запісаў Максіма Багдановіча пра адзін крымскі эпізод яго жыцця, а таксама гісторыі, звязанай ужо з самой гэтай знаходкай. У спектаклі занятыя Дзясніс Паршын,

Аляксандр Марчанка, Ігар Сігаў, Людміла Сідаркевіч, Алена Баярава, Галіна Чарнабаева ды іншыя акцёры тэатра.

"Камедыя нораваў" — з такім падзаглаўкам выйшаў да гледача "Распуснік", прэм'ера горкаўскага тэатра. Над увасабленнем вядомай п'есы сучаснага французскага драматурга Эрыка-Эмануэля Шміта (пераклад Аляксандра Браілоўскага) працавалі рэжысёр Барыс Луцэнка, сцэнограф Венямін Маршак, мастак па касцюмах Ніна Гурло... Сцэнічная версія п'есы ў выніку творчага падыходу рэжысёра стала расповедам пра адзін дзень з жыцця філосафа Дзідро. "П'еса вельмі жывая і сучасная. Для мяне яна — пра супярэчнасці ды барацьбу між сэрцам і розумам, — кажа Барыс Луцэнка. — Не заўжды розум павінен падпарадкоўвацца сэрцу, а сэрца — розуму. Наш герой піша ў "Энцыклапедыю..." артыкул пра мараль, але ніяк не можа скончыць яго, бо разрываецца гэтым супярэчнасцямі і мусіць увесць час высвятляць адносіны з жанчынамі, што вакол яго". Сярод выканаўцаў галоўных роляў — Ру-

слан Чарнецкі, Клемянціна Бацянюкова, Юлія Кадушкевіч, Вераніка Пляшкевіч ды іншыя.

Хадзіце, глядзіце, параўноўвайце...

Я. КАРЛІМА

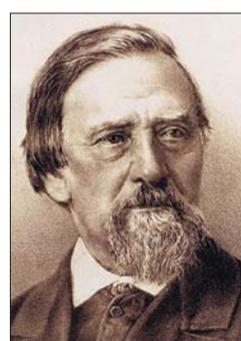
На здымках: сцэны са спектакляў "Дзённік паэта" ды "Распуснік".
Фота Аляксандра Дзімітрыева

Люты запомніцца тым, што...

●●● Смаргонскі краязнаўчы музей падарыў аматарам роднай культуры магчымасць прычыніцца да сакральнага жывапісу Пётры Сергіевіча (1900 — 1984). Унікальную выстаўку работ самабытнага беларускага мастака-класіка склалі захаваныя з 1930-х гадоў у прыватных зборах эскізы яго роспісаў касцёлаў у Смаргоні, а таксама ў вёсках Жодзіш-

кі ды Соля гэтага раёна. Пазнаваўчая экспазіцыя (куратар выстаўкі — вядомая мастацтвазнаўца Таццяна Гаранская) мусіць выклікаць грамадскую ўвагу да праблемы рэстаўрацыі сакральных роспісаў Пётры Сергіевіча.

●●● наведнікі Гомельскага палаца-паркавага ансамбля ўбачылі "Беларусь на літаграфіях Напалеона Орды". Выстаўка пад такой назвай, якая адкрылася ў палацы Румянцавых і Паскевічаў яшчэ ў студзені, прабудзе тут аж да канца сакавіка. Экспануецца 47 арыгінальных літаграфій, выкананых паводле малюнкаў Напалеона Орды і выдадзеных у альбомах пры ўдзеле мастака — у XIX стагоддзі ў Варшаве. На іх — выявы помнікаў архітэктурны Беларусі, з часам страчаных назаўжды або значна змененых. Усе літаграфіі — з калекцыі лаўрэата прэміі "За духоўнае адраджэнне"

Уладзіміра Ліхадзедава. Выстаўка, якая сталася працягам вядомага рэспубліканскага праекта "У пошуках страчанага", зладжаная пры ўдзеле Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

●●● Палац Рэспублікі запрасіў аматараў харэаграфіі паглядзець у дзень святага Валянціна "Балады пра каханне". Гераіня гэтай святочнай канцэртнай праграмы — лаўрэат многіх прэмій, заслужаная артыстка Расіі, народная артыстка Карачаева-Чаркесіі Настасся Валачкова. За білеты коштам ад 40 000 да 165 000 рублёў

гледачам абяцаюць эфектнае і прыгожае шоу з удзелам вядомай расійскай прымы і зорак сусветнага балета.

Лана ІВАНОВА

На здымках: цікава, што на карціне "Янка Купала і Уладзіслава Францаўна" Пётры Сергіевіч сярод іншага намалюваў і нумар маладой тады газеты "Літаратура і мастацтва"; Напалеон Орда; балерына Настасся Валачкова.

Перпетуум мобіле — выдумка летуценнікаў? Ну-у, не кажыце! Калі няўтомны маэстра, які ў сярэдзіне 1990-х разам са сваім аркестрам вырашыў адродзіць даўняе беларускае музыка і выконваць яе ў нашых невялікіх, але гістарычна значных, старажытных гарадах, на яго таксама глядзелі як на дзівака-рамантыка. Нават руплівца беларускага музычнага адроджэння Вольга Дадзімава, цяпер ужо доктар мастацтвазнаўства, прафесар, навуковы кансультант і вядучая такіх канцэртных праграм аркестра, напачатку скептычна паставілася да новай асветніцкай ідэі Міхаіла Фінберга. І што ж? Сёння ўжо відавочна, што маэстра спраўдзіў сваю, як здавалася, неверагодную ідэю, а вынайзены ім "перпетуум мобіле" спрыяе разгортванню музычнага фестывальнага руху ў малых беларускіх гарадах. Дарэчы, пачаткам гэтага руху лічыцца першы фест беларускай музыкі, праведзены 15 гадоў таму ў Нясвіжы. І "Заслаўе-2009" — ужо 84-ая па ліку імпрэза такога кшталту.

Хада гісторыі, непрадказальны лёт яе падзей ператварылі Заслаўе ў маленькі спадарожнік пад магутнымі крыламі сталіцы, маладзёўшай за яго амаль на стагоддзе. Аднак гэты легендарны горад захаваў сваю старажытную... не, не аўру: душу. Глыбокую, багатую, прыцягальную. Яшчэ не раскрытую перад сучаснікамі ва ўсім яе характэ. Сталічныя жыхары едуць сюды, каб адпачыць у маляўнічым ціхім наваколлі. Многія хацелі б тут жыць, пабудоваць дом у чыстым утульным кутку — у 15-ці хвілінах язды ад мегаполіса. А нядаўна хтосьці з мінчукоў, зачараваных душою і людзьмі Заслаўя, нападзям папрасіў у яго гаспадарыню "экалагічнага прыстанішча" ад сталічных мітрэнтаў ды стрэсаў.

У атмасферы сёлетняга музычнага свята гэтая дасціпная ідэя знайшла падтрымку і сур'ёзную інтэрпрэтацыю. Пагаманушы за "крулым сталом", арганізатары фесту і журналісты зрабілі выснову, што падзеі, натхнёныя гісторыяй роднай культуры, звязаныя з мастацтвам высокага ўзроўню, не толькі ствараюць "экалагічны прытулак" для душы, даюць радасць усім, спрычыненым да іх. Фестывалі такога кшталту можна лічыць першым і самым мудрым пунктам антыкрызіснай праграмы, якая рэалізуецца дзяржавай у цяперашніх складаных фінансава-эканамічных умовах. Сёння як ніколі трэба даць пра культуру чалавека, пра выхаванне душы і сваёй беларускай свядомасці. Укладанні ў гэтую сферу прыносяць краіне самы галоўны капітал, бо толькі культурнае і адукаванае грамадства здатнае перамагчы эканамічны крызіс і пабудоваць моцную Беларусь. Іначай на першы план выйдзе крызіс духоўны, а гэта — самае страшнае. Таму асаблівым, шматзначным сэнсам нападзям актэральнае дзіві сёлетняга жыцця беларусаў: "Год роднай зямлі". Таму з такім энтузіязмам разважалі прадстаўнікі Мінскага аблвыканкама, Мінскага райвыканкама і гарадскога кіраўніцтва Заслаўя пра важнасць існавання традыцыйных музычных святаў, пра неабходнасць іх падтрымліваць — і захаваць.

— **Кожны такі фестываль**, — гаварыла старшыня заслаўскага гарадскога выканаўчага камітэта Ніна Бухавец, — *гэта ўрок патрыятызму для ўсіх нас, асабліва для моладзі. Таму што кожная музыкальная сустрэча знаёміць з такімі ўражлівымі, яркімі старонкамі, якія часта і для нас, дарослых, спецыялістаў у сваёй галіне, робяць адкрыццём. Мы шпору адкрываем для сябе ці то забытае імя, ці то новы твор, ці то новага выканаўцу. Гэта ўзбагачае веды і культуру не толькі нашых гзіцей, а і выкладчыкаў, узбагачае ўсіх жыхароў горада. Народ чакае фестываль. Шкада толькі, што сцены школы мастацтваў і Дома культуры не могуць змясціць усіх ахвочых...*

Адсутнасць належнай канцэртнай залы — праблема горада. Пабудоваць бы такую залу! Яна б зрабілася прывабным фестывальным асяродкам і разам з іншымі тутэйшымі адметнасцямі паспрыяла развіццю турызму ў прысталічным Заслаўі.

Прытуляемся да існага

Дзевяць гадоў таму ў календары нашых культурных падзей з'явілася новая зімовая імпрэза, якая на старонках "ЛіМа" атрымала вобразнае, але храналагічна дакладнае вызначэнне: першы фестываль тысячагоддзя. З таго часу студзеньскім святам музыкі ў Заслаўі пачынае кожны свой новы год заслужаны калектыў краіны Нацыянальны канцэртны аркестр Беларусі пад кіраўніцтвам Міхаіла Фінберга.

Камерныя ўмовы правядзення музычных святаў не перашкодзілі таму, што ў Заслаўі ўзгадалася пакаленне слухачоў, выхаваных на ўзорах класікі, у тым ліку — беларускай музычнай спадчыны. Таму зусім арганічна ўспрымалася правядзенне сёлета ў сценах мясцовай школы мастацтваў канцэрта-конкурсу вучняў ДМШ і школ мастацтваў Мінскай вобласці. Назва імпрэзы — "Беларускі альбом" — трапіна выказала яе змест. Лепшыя выхаванцы з пятаціці раёнаў — ансамблі скрыпачоў, піяністы, цымбалісты, выканаўцы на баяне, на вяланчэлі — гралі п'есы з ананімнага зборніка, вядомага як "Полацкі сшытак", творы Міхала Казіміра ды Міхала Клеафаса Агінскіх, музыку беларускіх класікаў XX стагоддзя, опусы нашай кампазітарскай моладзі. Як уцешна, што ў гэтых юных музыкантаў фарміруецца ўспрыманне цэласнага, без невыглумачальных прагалаў, беларускага "музычнага ландшафту" — ад глыбокай даўніны да нашых дзён! А колькі папярэдніх пакаленняў выходзіла на неаспрэчымым у свой час, хаця і абсурдным для цяперашняга розуму, пастулаце: маўляў, да 1920 года ў Беларусі, апроч фальклору, ніякай музыкі не было...

Дарэчы, адметнасці шляхоў адроджэння нашай творчай спадчыны ды набыткі музыкалогіі ў даследаванні даўняй музыкальнай культуры Беларусі разглядаліся падчас майстар-класа, які правяла ў Заслаўскай школе мастацтваў Вольга Дадзімава. У навучальным працэсе скарыстоўваюцца яе даследчыя работы, падручнікі. Але праца самай Вольгі Уладзіміраўны і яе калег прыносяць усё новыя гістарычныя факты, нават адкрыцці, таму звесткі, пададзеныя ў навучальных дапаможніках, маюць патрэбу ў дапаўненні, у пераасэнсаванні, што і адбылося ў пазнавальным дыялогу даследчыцы з аўдыторыяй.

Новыя веды, непаўторнае жыццё гучанне... Музыкальны фестываль, які ладзіцца па ініцыятыве М. Фінберга, гарманізуе душу, асвятляе эстэтычныя пачуцці, убагачае эмоцыі, сілкуе інтэлект. А ўсё таму, што яны грунтуюцца на пэўнай навуковай канцэпцыі і ўлучаюць у свае праграмы, апроч канцэртаў, асветніцкую інфармацыю з іншых сфер: гісторыі, выяўленчага мастацтва, літаратуры, дойдства. Свята музыкі "Заслаўе-2009" прысвячалася дзвю адметным асобам у гісторыі айчынай музыкі: кампазітарам Мечыславу Карловічу

(1876 — 1909) і Генрыху Вагнеру (1922 — 2000). І да стагоддзя з дня трагічнай гібелі М. Карловіча была прымеркаваная не толькі прэм'ера канцэрта-манаграфіі, але і выстаўка "Па старонках памяці", прадстаўленая супрацоўнікамі Дзяржаўнага музея гісторыі тэатральнай і музыкальнай культуры Беларусі — Вялянцінай Дрозд і Аляксандрам Міхаленем. Насычаная інфармацыяй перасоўная экспазіцыя лаканічна і з дакументальнай грунтоўнасцю распавяла пра малую радзіму нашага выдатнага земляка, ураджэнца Вішнева, Мечыслава Карловіча, пра яго сям'ю, пра знамянітага бацьку — фалькларыста Яна Карловіча і сяброў дома, пра саму творчасць кампазітара-сімфаніста і дырыжора, які загінуў у 33-гадовым узросце ў зімовых Таграх, куды паехаў адпачываць: 8 лютага стала апошнім днём яго жыцця...

Музыку М. Карловіча ў пералажэнні для розных інструментальных складаў выконвалі камерныя калектывы Нацыянальнага канцэртнага аркестра, нашаму чыгачу даўно і добра знаёмыя. Змянілі на сцэне адно аднаго ансамблі, у якіх іграюць лепшыя, і пераважна маладыя, айчыныя музыканты, лаўрэаты міжнародных конкурсаў: кларнетысты

— пад кіраўніцтвам Генадзя Забары; флейтысты, салісты на драўляных духавых інструментах (абодвума калектывамі кіруюць Барыс Нічкоў і Генадзь Гедыльтар); "Інтрада" — трубачы пад кіраўніцтвам Мікалая Волкава; Струнны квартэт... Кульмінацыяй сталася выступленне Камернага аркестра пад кіраўніцтвам Валерыя Сарокі. Дзівосная свежасць, акрыленая лёгкасць, рамантызм вальса з "Сернады" М. Карловіча ў бліскучай аранжыроўцы Андрэя Шпянёва зачаравалі з першых аркестравых фраз... А сторпрызам прагучалі дзве часткі Скрыпачнага канцэрта. "Мощным арэшкам" для скрыпачоў лічыцца гэты складаны тэхнічна твор М. Карловіча. Саліст — малады беларускі віртуоз Арцём Шышкоў пацвердзіў сваё высокае майстэрства і артыстызм. Скрыпка пранікнёна спявала ва ўсіх рэгістрах. Самыя спанатраныя слухачы аддавалі належае выразнасці кантылены "на мяккі" высокага рэгістра, інтанацыйнай чысціні двайных нот, а ўвогуле — захапляліся тым рамантычным вобразам, што нарадзіўся ў суладдзі саліста і аркестра...

Рыхуючы праграму "Ён знайшоў сваю Беларусь: творчыя далажыды кампазітара Генрыху Вагнеру", музыканты па-новаму перачыталі, здавалася б, яшчэ не забытыя старонкі. Напісанае гэтым аўтарам мела шчасны лёс: амаль усё было выканана пры жыцці народнага артыста Беларусі Генрыху Вагнера, многае ўвайшло ў педагогічны рэпертуар... Аднак музыка паспяховага творцы, якая да нядаўняга часу была на салыху, пачынае забывацца. Маэстра Фінберг прызнаўся, што сам не без цяжкасцяў шукаў ноты Г. Вагнера, нешта давалося аднаўляць нават паводле архіўных запісаў фанатэкі Беларускага радыё.

Творы гэтага кампазітара гучалі ў Заслаўі на дзвю дзень фестывалю. А завяршылася свята падарункам для тых, каго вабіць сучасная папулярная песня: вялікі аркестр і яго салісты пад кіраўніцтвам Міхаіла Фінберга далі эстрадны гала-канцэрт у гарадскім Доме культуры "Світанак".

Не надакучае людзям "сур'ёзны" фестываль. Чаму? Усё залежыць ад стану душы. Калі яна непрабудна спіць, дык што ні прапануй, што ні пакажы чалавеку, ён у лепшым выпадку застанеца абьяклым, у горшым адчуе раздражненне, а то і абурыцца. Толькі душа, настроеная на спрадвечны і несканчоны пошук існага, вымушае цябе зноў і зноў перагортваць старонкі даўно прачытанай кнігі, сачыць за жывой актёрскай іграй у старым спектаклі, свежым позіркам углядацца ў кадры ўжо на памяць вядомага фільма, вяртацца да знаёмай карціны, каб яшчэ колькі хвілін пастаяць ля яе, адасобіўшыся ад навакольных... А музыка? Гэта ж — сама непаўторнасць! Шпору гучыць яна пановаму, сілкуючы душу пазітыўнай энергіяй, наталючы ўнутраны свет невыглумачальнай радасцю жыцця і гармоніяй адчуванняў. Праз музыку, якую нездарма называюць моваю душы, прытуляемся мы да няўлоўнай існасці чалавека...

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

На здымках: партрэт Мечыслава Карловіча; лаўрэат міжнародных конкурсаў Арцём Шышкоў; Струнны квартэт; хлебсоль — народнаму артысту Беларусі, лаўрэату Дзяржаўнай прэміі краіны і прэміі Саюзнай дзяржавы, прафесару Міхаілу Фінбергу; у цэнтры Заслаўя.

Фота Віктара Кавалёва і аўтара

У памяці зноў высвечваецца лясная пушчанская дарога і дзве сцяны зялёнага задумлівага бору, якія рассоўваюць убакі два трапяткія пражэктары фар. Я разавочана кірую сваім, яшчэ мала аб'езджаным "жыгулём", наперад ведаючы кожную ямінку, кожны куст і закруціну на гэтай старой дарозе, па якой мала хто сёння ездзіць, а таму і завуць яе партызанскай. У адбітку святла нежак загадкава свеціцца і яго сівізна, задумліва дыміць ля маёй шчакі цыгарка і нежак асабліва ўзвжана гуцьць знаёмы, ці то прастуджаны, ці мо цыгаркай прыглушаны голас:
— Не спяшайся! Наперадзе яшчэ ўсё жыццё...

Сваёй дарогай

Гэтыя словы часцей паўтараць бы і сённяшняму маладому кіроўцу-ліхацу!

А спадарожнік мой — ён, Георгій Уладзіміравіч Шыловіч, вядомы наш пісьменнік і з нейкага часу — мой сябра. Мы ўцякаем з начы да агнёў самай крайняй хаты, у вёску Малья Навікі, дзе нас чакаюць мае бацькі. У хаце ўжо даўно накрыты стол, на які ўсё яшчэ не ставяць саганок з бульбай — няхай будзе гарачай!

Ах, як хораша гэта ўспомнілася! А за плячым у нас... А колькі ж сёння за тымі плячамі? У яго — 85. Ды і ў мяне нямала — 65. А тады...

Мне як пананцавала, я нібыта пераскочыў праз некалькі пакаленняў і адразу апынуўся ў коле такіх паважаных сяброў, ды яшчэ былых франтавікоў. Анатоля Астрэйка, Антон Бялевіч, Анатоль Вялюгін... Нібы па алфавіце — АБВ — выструніліся прозвішчы. А яшчэ — Уладзімір Шахавец, Рьгор Няхай, Міхась Калачынскі. Дарэчы, нават хітравата глядзеў першым разам на мяне і ён, Георгій Уладзіміравіч. Колькі разоў дэкараваў сябе за ўсё тую ж разнаснасць душы, аднак старэйшым гэта спадабалася. У найпаважанага старэйшага і кніга так называлася — "Насцеж". У тое сяброўскае кола былых франтавікоў нельга было проста так укруціцца, прысуседзіцца. Там былі свае суровыя іспыты на сумленне, шчырасць і праўдзівасць і, вядома ж, на слова. Там і мянушкамі звонкімі адорвалі. Майстрам на іх быў Анатоль Вялюгін, "адмірал ад паэзіі". Вельмі лёгка атрымаў я і сваю — "карнет". Пэўна таму, што толькі вярнуўся з войска, быў, як кажуць, звонкім ды стрункім. І пайшоў за мной — карнет ды карнет. Па імені ніхто доўгі час і не называў. Але якая тут можа быць крыўда? А яму, Георгію Уладзіміравічу, ухрысцілі гэтае — "седой сенатар". І сапраўды судаведна — высокі, статыны, сімпатычны, падсрэбраны сівізной, ён і выглядаў на гэткага вышпалцонага еўрапейца і цягнуў сама меней на сенатара з вядомых фільмаў.

Георгій Шыловіч тады я ведаў па кнігах для дзяцей "Твая дарога", "Піянерская адвага", "Запіскі на шыбе", "Школа ля крэпасці", "Праз поляны вайны". Далей пералічваць не буду, бо пачынаючы з 1957 года выходзілі кнігі за кнігай, бывала, што і па дзве на год. Працаваў пісьменнік, як і патрабавалі яго талент і маладыя нястомныя гады. А пры ўсім гэтым былі яшчэ і сцэнарны дакументальныя фільмаў. Згадваю па памяці: "Зялёны патруль", "Родныя бярозы не спяць", "Трэба марыць".

А пра што лягчэй за ўсё пісалася? Пульсавала ў памяці, трывожыла сэрца, урываўся ў сны яшчэ не так далёкая вайна.

Партызанская дарога юнака з Мінска пачыналася з падполля. А ў сакавіку 1943-га (год майго нараджэння) — ён партызан ужо брыгады Жалызніка на Бягомельшчыне. Я шмат разоў з заміраннем сэрца слухаў, як распавядаў ён пра свае партызанскія шляхі-дарогі, распавядаў, вядома ж, пра гэта са сваім унутраным "заміраннем", а, можа, і са слязімі на вачах. Я нават не здзіўляюся, чаму ў яго творах пра тое амаль не згадваецца, ці згадваецца вельмі скупа. Пра тое, што ты сам перажыў, пісаць надзвычай цяжка. Відаць, па той прастай прычыне, што трэба яшчэ крок у крок паўтараць тое, што ты ўжо аднойчы з такімі выпрабаваннямі прайшоў.

Колькі разоў даводзілася назіраць, як непаўторна, з вялікім чалавечым досціпам умее ён жартаваць. Нават сустраўшы дзе-небудзь на людной мінскай вуліцы зусім незнаёмага чалавека, тут жа яго разгаворыць... Шчырым, адкрытым, уважлівым звыкся бачыць я Георгія Шыловіча і ў сяброўскім гурце, і ў дарозе, і на працы ў рэдакцыі. Гэткім жа шчырым і гасцінным гаспадаром адкрываўся ён мне і ў сваёй мінскай кватэры. Гаспадар ды і яго непаўторная і сардэчная жонка Аліса Міхайлаўна ўмелі падарыць гасцю той настрой, які ён не мог часам адшукаць і ў сябе дома.

Ён доўгі час працаваў намеснікам галоўнага рэдактара ў часопісе "Беларусь". Узначаліся ў часопісе сьлінны паэт Міхась Калачынскі, якому я таксама шмат чым абавязаны. Людзі гэтыя, і Г. Шыловіч у тым ліку, маглі б нашмат больш напісаць свайго, стварыць новыя апавесці і паэмы. Але яны думалі і клапаціліся і пра нас, маладзейшых, якія ішлі ўслед за імі. Вучню заўсёды лягчэй ідзецца, калі яго хаду падтрымлівае спагадлівы ды і таленавіты настаўнік. У сваю чаргу прыемна і настаўніку, калі ягоны клопат разумее ды цэніць вучань. Прыкладаў такога творчага ўзаемапаразумнення ў гады маёй маладосці памятаю нямала.

Гляджу праз памяць, і бачу яго, высокага і статнага, ля вечаровага агнішча, лаўло водбліск агню на шкельцах ягоных акулараў. А яны мне чамусьці нагадваюць водбліскі далёкіх партызанскіх паходняў і тыя шляхі, якія яму давалося прайсці. Як бы там ні было, а ішоў ён і ідзе заўсёды сваёй дарогай — і ў жыцці і ў літаратуры.

Казімір КАМЕЙША

«Метамарфозам» — 45

Саракапяцігоддзе адзначыў маладзечанскі тэатр "Метамарфозы" пры мясцовым Палацы культуры. Калісьці гэты тэатр заснаваў акцёр Мікалай Мацкевіч, а цяпер ім кіруе акцёр Мінскага абласнога драматычнага тэатра г. Маладзечна Адрьян Барткевіч.

Апошнім часам "Метамарфозы" адзначыліся мадэрновай пастановкай спектакля "Гамлет-ню". У гонар калектыву быў праведзены святочны вечар, на якім прысутнічалі акцёры тэатра мініяцюр "Брава", удзельнікі студыі "Казка" Цэнтра творчасці дзяцей і моладзі і, канечне ж, акцёры Мінскага абласнога драматычнага тэатра, якія віншавалі герояў урачыстасці.

Валерыя ГОРМАШ

Нечаканыя зігзагі жыцця

Восенню 1962 года мяне не прынялі ў першы клас пачатковай школы, бо не хапала дзевятнаццаці дзён да сямігадовага ўзросту. А вучыцца мне вельмі хацелася. Буквар я зачытаў да дзірач, большасць старонак ведаў на памяць. Мне ўсё ж дазволілі прысутнічаць на ўроках, так сказаць, неафіцыйна. Памятаю, як аднойчы настаўніца выпягнула з шуфляды кніжачку і папрасіла мяне чытаць уголос. У клас нечакана ўвайшла незнаёмая жанчына. Яна павіталася з вучнямі, якія паўскоквалі з-за парты, падышла да настаўніцы і сказала, каб я працягнуў чытаць. Як звалі тую жанчыну, якую яна займала пасаду (значна пазней, ужо ў сталыя гады, я шукаў інфармацыю пра яе), я не ведаў, аднак тое, што праз два дні стаў афіцыйным вучнем-першакласнікам, памятаю добра.

Яшчэ добра запомнілася, што чытаў я тады Васіля Хомчанку, апавяданне — "Рукавіцы генерала Даватара". Гэтыя ды іншыя творы, якія прачытала потым настаўніца, уразілі мяне не толькі цікавымі сюжэтамі, але і тым, што напісаў іх мой зямляк — з вёскі Канічы Касцюковіцкага раёна. Пра Аркадзя Куляшова я чуў, а вось пра Хомчанку — ніколі. Не ведаў тады, што Васіль Фёдаравіч пасля нечаканых зігзагаў у жыцці вярнуўся ў Беларусь, у Мінск, дзе і пачаў сваю літаратурную дзейнасць на матчынай мове.

А да гэтага часу была вайна. Пісьменнік прайшоў яе на франтах. Вучыўся ў Буйнацкай вайскова-пяхотнай вучальні, быў камандзірам мінамётнага ўзводу. Вайну скончыў у Аўстрыі. Пасля вучобы ў вядомай акадэміі служыў юрыстам у Маскоўскай ваеннай акрузе. Жыў Васіль Хомчанка ва Уладзіміры, сябраваў з мясцовымі літаратарамі. Там і ўбачыла свет яго першае апавяданне "Анісов бор" (1954).

Якія ж факты хаваліся за тымі кароткімі радкамі з біяграфіі пісьменніка, чытачам стала вядома толькі пасля знаёмства з кнігай "Цар — зэк Сямён Івашкін". У зборніку змешчаны апавесці і апавяданні, сюжэты якіх пабудаваны на дакументальных і аўтабіяграфічных звестках. Аўтар расказвае пра жудасныя лагерныя здзекі з бязвінных людзей, абвінавачвае сталінскі тэрор. Гэта, калі не памыляюся, апошня і самая праўдзівая прыжыццёвая кніга пісьменніка. Вядома, што многія творцы, якія былі рэпрэсаваныя, хацелі ды не маглі ў савецкі час выказацца адкрыта пра тых страшэнных гады. Трэба было прыстасоўвацца, пісаць так, як патрабавала камуністычная ідэалогія. Васіль Хомчанка, які ў самыя светлыя юнацкія гады апынуўся за бортам жыцця (з-за адной фразы ў дзённіку: "І ўсё гэта адбываецца пад шчаслівым сталінскім сонцам"), не раздзавіўся на ўвесь белы свет, не прытаіў лосці да ўлады, не стаў шукаць канкрэтных выканаўцаў,

якія паламалі яму лёс, а наадварот, заняў крэсла судзі і засядаў пад дзяржаўным гербам ажно семнаццаць гадоў.

У аповесці "Крэсла з гербам і розныя крымінальныя апавесці" ён прызнаецца: "Калі я вяршыў суд, я гаварыў сабе: помні аб няволі, паўтараў, як некалі паўтаралі рымляне, — помні аб смерці. Так яно і павінна быць. Аднак агаваруся, лібералам да тых, хто ўчыніў цяжкія злачынствы, да розных блатароў-рэпрэдывістаў я не быў. Я іх узненавідзеў яшчэ ў лагерах і турмах. Я разгледзеў нямала судовых спраў, пазбавіў волі багата людзей. Я, былы зэк, цяпер сам заганыў людзей за краты.

За чатыры гады няволі ў турмах і лагерах я кожнай клеткай сваёй душы адчуваў, як цяжка прабыць нават адзін дзень за калючым дротам. Кожны вечар падлічваеш, колькі яшчэ засталася месцаў, тыдняў, дзён. Вось гэта адчуванне невыноснасці няволі кожны раз, застаючыся ў пакоі для вынясення прыгавору, я і ўспамінаў".

Нягледзячы на цяжкую, адказную працу судзі Васіль Хомчанка пісаў творы пераважна для дзецей і юнакоў.

Дзіцячыя і юнацкія тэмы у творчасці Васіля Хомчанкі бачныя наскрозь. Напэўна, гэта і невядакова, бо яшчэ з вучнёўскіх гадоў спрабававу сябе ў ролі рэдактара класнай газеты, быў актыўным "дзяткорам" газеты "Піянер Беларусі". Ён ужо тады адчуў сваё пісьменніцкае прызначэнне. І калі аднойчы пачуў, што ў суседнюю вёску Бялінкавічы прыязджаюць пазты-маладнякоўцы з Клімавіцкай філіі, то не ўтрымаўся, прайшоў шэсць верст, каб убачыць паэтаў і пісьменнікаў.

Напярэдадні 90-годдзя з дня нараджэння пісьменніка на Касцюковіцшчыне ладзіліся творчыя вечарыны. Адна з іх прайшла і ў яго роднай вёсцы Канічы. Бібліятэкар Тамара Іванаўна Шынкарова падрыхтавала выставы з кніг, фотаздымкаў і ўласных рэчаў знакамітага зямляка. Запрасіла на сустрэчу з чытачамі брата пісьменніка — Уладзіміра Фёдаравіча Хомчанку, які доўгі час быў дырэктарам Каніцкай школы, сястру — Еўдакію Фёдараву Кузьмянкову. Я ж зноў перачытваю выдатныя старонкі літаратурнай спадчыны Васіля Фёдаравіча і абвострана адчуваю, што нягледзячы на гвалтоўнае зруйнаванне яго юнацкіх надзей, ён захаваў у сабе чалавека, не страціў вышні чалавечага духу, прайшоў па нялёкім жыцці з прыстойнасцю і дабрывітай да людзей. Я адчуваю, як з кожнай перачытанай старонкай мацнее маё ўнутранае яданне з зямляком праз тую багатую жыццёвую мудрасць і шчырую любоў да ўсяго жывога.

Віктар ПАТАПЕНКА

Тодар Лебяды пісаў апавяданні

6 студзеня 2009 года споўнілася 95 гадоў з дня нараджэння беларускага паэта, драматурга і публіцыста Тодара Лебяды (Пятра Фёдаравіча Шырокава). Імя літаратара на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў было забыта і выкраслена з гісторыі беларускай літаратуры. Але час вяртае таленты з небяшчы.

Тодар Лебяды ўпершыню ў беларускай літаратуры смела і адкрыта паказаў жахі сталінскага тэрору, знішчэнне беларускай нацыі. Ён любіў Беларусь, любіў свой родны горад Віцебск, якому прысвяціў безліч паэтычных радкоў.

У Віцебску, 6 студзеня 1914 года і нарадзіўся Пятро Шырокаў. Рана застаўся без бацькі, таму выхаваннем сына займалася маці Настасся Карпаўна Паедава.

Пасля Віцебскай сямігодкі Пятро Шырокаў паступае ў рамеснае вучылішча чыгуначнікаў. Яшчэ ў школе пачынае пісаць вершы, а ўжо ў вучылішчы цвёрда вырашае займацца літаратурай. У 1933 годзе паступае ў Мінскі педагагічны інстытут. Яго нарысы і вершы друкуюцца ў газетках "Віцебскі рабочы", "Савецкая Беларусь" і "Піянер Беларусі". У інстытуце ён знаёміцца і сябрае з Уладзімірам Клішэвічам, Масеем Сяднёвым, Якубам Ермаловічам, Міколам Гваздовым і іншымі аўтарамі-пачаткоўцамі.

У 1936 годзе Тодара Лебяду і яшчэ адзінаццаць студэнтаў інстытута абвінавацілі ў "буржуазным нацыяналізме". За гэта іх выслалі ажно ў Новасібірскую вобласць. Пятро Шырокаў быў асуджаны на пяць гадоў, Якуб Ермаловіч і Масей Сяднёў на шэсць гадоў і г.д.

У 1940 годзе П. Шырокава і яго сяброў прывозіць у Мінск для "перагляду справы". З Мінска адпраўляюць у Чэрвень, дзе асуджаных і застае вайна. Нямецкія самалёты ўжо бамбілі горад, таму савецкай уладзе было не да знявольных. Так Тодар Лебяды са сваімі сябрамі апынуўся на волі.

П. Шырокаў дабраўся да Віцебска, дзе жыла яго маці. Тут ён ізноў узяўся за пяро — пісаў вершы, апавяданні і драматычныя творы. Адначасова рэдагаваў газету "Беларускае слова", што выходзіла тры разы на месяц. У Віцебску была закончана і п'еса "Загубленае жыццё", якая ўпершыню была пастаўлена на сцэне Віцебскага драмтэатра. У 1952 годзе ў Канадзе п'еса "Загубленае жыццё" выходзіць з друку асобным выданнем. А ў 1995 годзе мне ўдалося яе апублікаваць і на радзіме ў часопісе "Тэатральная Беларусь" (цяпер такі часопіс не выдаецца). Гэтая драма — першая антыбольшавіцкая п'еса ў беларускай літаратуры, якая праўдзіва паказвае гады калектывізацыі і сталінскіх рэпрэсій у Беларусі.

А ў 1944 годзе з друку выходзіць першы паэтычны зборнік Тодара Лебяды "Песні выгнанні". Падчас адступлення немцаў Тодар Лебяды вырашыў уцячы на Запад. Ён добра ведаў і адчуваў, што яго зноў чакае турма. Але

вытрымаць на чужыне ён доўга не змог і хутка вярнуўся на радзіму. Гэтае вяртанне шчасця яму не прынесла. У маі 1947 года Ваенным Трыбуналам войск МУС Мінскай вобласці Шырокаў Пётр Фёдаравіч зноў быў асуджаны, гэтым разам на 25 гадоў...

У якіх раёнах Сібіры адбываў свой тэрмін беларускі пісьменнік Тодар Лебяды, пакуль невядома. Вядома толькі, што 30 жніўня 1956 года ён быў вызвалены з-пад варты, але ў Беларусь вяртацца яму не дазволілі, таму давалося ўладкавацца цырульнікам у адным з пасялковых дамоў афіцэраў, а таксама працаваць на іншых работах. І толькі ў 1960 годзе ён прыязджае ў горад Слонім, уладкоўваецца працаваць рэзчыкам паперы на мясцовую кардонна-папяровую фабрыку "Альбярыцян". А ў вольны ад працы час Тодар Лебяды па-ранейшаму займаецца творчасцю.

У канцы 1962 года Тодар Лебяды пакідае Беларусь і ад'язджае на Разаншчыну да знаёмай жанчыны. З ёю наш зямляк пражыў сем гадоў. Там ён пабудоваў дом, пасадзіў сад. Але гады сталінскіх рэпрэсій даліся ў знакі. Тодар Лебяды перанёс два інфаркты і на пачатку 1970 года памёр. Яго пахавалі ў пасёлку Воршава Пуціцкага раёна Разанскай вобласці.

Ужо згадвалася вышэй, што Тодар Лебяды, акрамя вершаў і драматычных твораў, пісаў апавяданні, гумарэскі, абразкі. Асабліва яму ўдавалася гумарыстычныя апавяданні на маральна-этычныя тэмы.

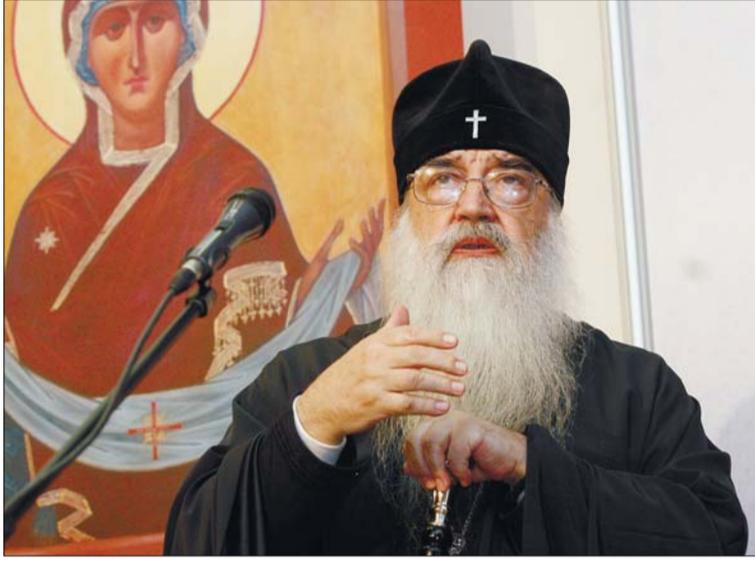
Сяргей ЧЫПРЫН

Адказы для ўсіх неабыякавых

Упрадмове да выдання прэс-служба Патрыяршага Экзарха паведамае, што кнігу склалі адказы Мітрапаліта Філарэта (Вахрамеева) на пытанні журналістаў (а гэта прадстаўнікі каля сарака айчынних і замежных СМІ), якія задаваліся Уладзьку на працягу апошніх двух дзесяцігоддзяў — з 1988 па 2008 год. Кніга складаецца з 26-ці разнастайных тэматычных раздзелаў, вось назвы толькі некаторых: "Дзіцячыя гады, ваенны час", "Канец 80-х і перабудова", "Царква, грамадства, дзяржава", "Царква і нацыянальная самабытнасць", "Царкоўная адукацыя", "Царква і палітыка", "Сям'я як малая Царква", "Эканоміка і маральнасць", "Царква і спорт", "Духоўнае жыццё кліра". Бадай, ніводная тэма і праблема, якія хвалявалі грамадскую думку на працягу дваццаці гадоў, не засталіся па-за ўвагай першаіерарха Беларускай Праваслаўнай Царквы. Трэба адзначыць, што кніга вельмі зручная ў карыстанні, па асобных раздзелах лёгка адшукаць тэму, якая цябе цікавіць. Чытачоў "ЛіМа" гэтае выданне таксама не пакіне аб'якавымі, многія змогуць знайсці ў кнізе адказы і на свае пытанні.

Вось, напрыклад, вытрымка з адказу Мітрапаліта на пытанне: "Ці можа кніга, напісаная чалавекам не веруючым, быць карыснай для праваслаўнага хрысціянна?" — пытанне, якое, пэўна, задаваў сабе не адзін творца. "У грамадстве ёсць, быў і заўсёды будзе такі духоўны феномен, такая крыніца рэлігійнай матывацыі, пра якую сказаў Блажэнны Аўгустын: "Не ўтаймоўваецца сэрца чалавека, пакуль не супакоіцца ў Госпадзе". Па вялікім рахунку, сэрца, узрушанае пошукамі сэнсу жыцця і душэўнага спакою, якое прагне вечнасці і не жадае сыходзіць у нябыт, утрапёнае сэрца — служыць крыніцай лепшых твораў чалавечай культуры... Але калі ў літаратурным, мастацкім або музычным творы адлюстраваны толькі дыягназ духоўнай хваробы, душэўнага расстройства і плоцевай заклапочанасці аўтара, то наўрад ці такі твор уявіць якую-небудзь крыніцу натхнення для хрысціянна. Хутчэй ён зацікавіць таго, хто сам пакутуе на тая

У 2008 годзе праваслаўны свет святкаваў 1020-годдзе Хрышчэння Русі. Ва ўсіх славянскіх краінах прайшлі святочныя ўрачыстасці. На Беларусі юбілей прыняцця хрысціянства супаў яшчэ з адной датай — 30-годдзем пастырскай дзейнасці Мітрапаліта Мінскага і Слуцкага, Патрыяршага Экзарха ўсяе Беларусі Філарэта. З нагоды знамянальнай даты царкоўнага іерарха Выдавецтва Беларускага Экзархата выпусціла кнігу "Вопросите Господа за меня..." — кнігу размоў з Мітрапалітам Філарэтам (Вахрамеевым). Выданне выйшла тыражом дзевяць тысяч асобнікаў і амаль адразу стала бібліяграфічнай рэдкасцю — увесь тыраж разышоўся за некалькі месяцаў.

хваробы, таму што, як гаварылі ў старажытнасці, "падобнае прыцягваецца да падобнага". Не лішнім будзе нагадаць чытачам "Літаратуры і мастацтва" стаўленне Мітрапаліта Філарэта да Беларускай мовы. "Мае адносіны да любой, у тым ліку і да Беларускай мовы, вызначаюцца Свяшчэнным Пісаннем і Праваслаўным Паданнем. Свяшчэннае Пісанне разглядае страту дару мовы як самае страшнае пакаранне, якое толькі Бог можа накласти на чалавека. А ў Жыцці святога роўнаапостальнага Кірылы каштоўнасць роднай мовы ставіцца вышэй за золата, срэбра і самацветы. Таму лічу, што захаванне і развіццё Беларускай мовы з'яўляецца найважнейшай задачай нацыянальнага адраджэння... Не падлягае ніякаму сумненню права любога народа вызначаць статус сваёй мовы на спрадвечнай тэрыторыі пражывання. Падзяляю рашэнне Вяроўнага Савета рэс-

публікі аб наданні Беларускай мове статусу дзяржаўнай. Аднак лічу, што немагчыма толькі заканадаўчым актам далучыць усіх жыхароў нашай рэспублікі, тым болей небеларусаў, да вывучэння Беларускай мовы. Такое жаданне патрэбна выклікаць у людзей, пераконваючы іх, падштурхоўваючы да заняткаў і вывучэння Беларускай філасофскай думкі, лепшых твораў літаратуры, мастацтва. Трэба, каб сам чалавек адчуваў, што вывучэнне роднай мовы садзейнічае пазнанню, спасціжэнню ім вышэйшых каштоўнасцяў сапраўднага, добрага і прыгожага на той зямлі, дзе ён жыве і працуе, дзе нарадзіліся яго дзеці... Са свайго боку наша Царква ўсяляк заахочвае вывучэнне Беларускай мовы, бо гэта прыводзіць да больш глыбокага разумення вялікай значнасці Беларускай культуры, што ў сваю чаргу, безумоўна, спрыяе больш цесным міжнацыянальным зносінам людзей у нашай краіне".

Менавіта Мітрапаліт Філарэт паставіў пытанне пра сучасны пераклад на Беларускаю мову Новага Запавета, таму што перакладзеныя раней тэксты маюць свае недахопы і не зусім дасканальныя. "Даўно наспеў час даць Беларускаму народу Слова Божае на яго роднай мове", — сказаў Мітрапаліт, пры гэтым адзначыўшы, што пераклад Свяшчэннага Пісання неабходны не толькі для веруючых людзей, але і для ўсёй Беларускай культуры. Царкоўны іерарх нагадаў, што набажэнствы ў Беларускай Праваслаўнай Царкве праходзяць не на рускай, а на царкоўнаславянскай мове, агульнай для ўсіх славянскіх народаў, але "калі якія-небудзь абшчыны нашай рэспублікі пажадаюць маліцца на Беларускай мове, то гэта іх законнае права" і Царква будзе вітаць такія памкненні. Не можа быць ніякай гаворкі пра прымусовы і гвалтоўны ўвод Беларускай мовы ў царкоўны абыход. Гістарычна Беларускае мова не мае ўласнай багаслоўскай і літургічнай тэрміналогіі, выкарыстоўваючы ў гэтай галіне "русізмы" і "паланізмы", якія не заўсёды бываюць сучаснымі агульнаму лінгвістычнаму ладу Беларускай мовы. Таму задача Біблійнай камісіі Беларускай Праваслаўнай Царквы — выпрацаваць паводле навукова-багаслоўскіх прынцыпаў такую Беларускаю тэрміналогію і выпрабаваць яе на практыцы. У гэтым плане шмат чаго зроблена. На родную мову перакладзены ўсе чатыры Евангелі і выдадзены ў складзе чатырохмоўных кніг, якія ўтрымліваюць тэксты Дабравесцяў на грэчаскай, ла-

цінскай, царкоўнаславянскай і Беларускай мовах. Працягваецца пераклад Апостальскіх Пасланняў. У 2008 годзе па-Беларускаму выйшла спецыяльнае богаслужэбнае Евангелле, яго асаблівасць у тым, што тэксты арганізаваны менавіта для чытання за набажэнствам, у час здзяйснення таінстваў і малітвенных паследаванняў. Выдадзены на роднай мове і Праваслаўны малітваслоў, штого выдаюцца календары, перакладзены чынапаследаванні боскай літургіі, таінстваў вячання і хрышчэння. Што датычыць запатрабаванасці гэтых тэкстаў у прыходскім жыцці, — сказаў Мітрапаліт Філарэт, — то тут усё залежыць ад прыхаджан: калі яны захочуць, каб у іх царкве за набажэнствам гучала Беларускае мова, нішто і ніхто не будзе гэтаму перашкаджаць, тэксты даступныя. А на якой мове прапаведаваць, размаўляць і бачыць сны — гэта асабістая справа кожнага". Са старонак кнігі паўстае вобраз высокаадукаванага і мудрага царкоўнага іерарха, сапраўднага пастыра, які, у той жа час, не пазбаўлены асабістай сімпатыі і здольны на даціпны жарт: "Што адчуваецца ў асяроддзі маладых людзей?" — пытаецца журналіст. "Тое, што знаходжуся ў асяроддзі маладых людзей", — адказвае Мітрапаліт Філарэт. Маўляў, якое пытанне, такі і адказ. Хаця сам Мітрапаліт адзначае ў цытаце, вынесенай на разварот, што "дрэнных пытанняў не бывае, бываюць дрэнныя адказы. З гэтым можна пагаджацца, або не пагаджацца, але пытанні дапамагаюць нам расці". Адказы Мітрапаліта Філарэта дапамагаюць лепш зразумець наш складаны час, па-іншаму ўбачыць і сябе ў гэтым часе. Для мяне, напрыклад, было адкрыццём, што зацяганы выраз "у здаровым целе — здаровы дух" належыць рымскаму паэту Ювеналу, і Патрыяршы Экзарх усяе Беларусі заклікае аднавіць сапраўдны сэнс вядомага выразу антычнасці, бо на самай справе гэтыя словы Ювенала ў перакладзе павінны гучаць так: "Трэба маліць, каб у здаровым целе быў і здаровы розум".

Анатоль КУДЛАСЕВІЧ

(Працяг. Пачатак на стар. 9)

Разумеў, у тым, што страціў яе, ёсць і яго віна — не кінуўся ён у барацьбу за Лету з сіваватым мужчынам, з Віктарам Паўлавічам, які вельмі лёгка авалодаў ёю — можна сказаць, Юзік на вачах ва ўсіх аддаў Лету яму. Пудёўка заканчвалася, і ён паціху рыхтаваўся да ад'езду. У сталойку хадзіў цяпер толькі тады, калі ўсе, ужо наеўшыся, выходзілі з яе — не хацелася яму сустракацца ні з Летаю, ні з Віктарам Паўлавічам. Асабліва непрыемна было бачыць спахвальны позірк сястры-распадыні — хоць ён і затрымліваў афіцыйна, яна не змушала яго прыходзіць раней. У той вечар у сталойку апрача яго ўжо нікога не было. Ён дапіваў чай, калі ў залу ўбегла ўсхваляваная Вялета і, уся ўскудлачаная, знерваная, уся ў слязах, з распачным крыкам кінулася да яго: — Юзічак, ён паехаў! Разумееш, ён паехаў, Юзічак! Паехаў! — Усе паедзем, — яшчэ нічога не разумеючы, пажартаваў ён. — Юзічак, але як ён паехаў! Ён проста намяўся з мяне, дурнічкі, — галасіла Лета. — Калі ён сказаў, што з'язджае, я спыталася: "А я што?" Ведаеш, Юзічак, што ён мне адказаў: "А што ты? Паедзеш дадому да сябе і ўсё." "А я ж закахалася ў цябе, прывыкла да цябе." "Ну і што — адвыкнеш." "А працяг?" — спыталася я. "Які працяг? — паціснуў ён плячамі. — Што, ты яшчэ не зразумела? Усё, што было між нам, — несур'эзна. Мы з табою былі на адпачынку і крышку расслабіліся. Вось і ўсё. Так што лічы: нічога між нам і не адбылося."

Віва, Лета!

Нейкі час Вялета плакала на Юзікавым плячы. А потым зноў яе прачнулася: — Юзічак, — закрычала яна, — я кахаю яго! Я люблю яго, Юзічак! Вярні, Юзічак, мне майго Віці! Вярні! Сябровачка мая адзіная, скажы, як мне жыць, што рабіць. Я ж ужо не магу без яго. Не магу! — рыдала яна. Юзік крыўдаваў на Лету, што яна сама, ні пра што не думаючы, разбурала тое, што між імі ўзнікла, але, убачыўшы, у якім яна стане, пачаў, каб супакоіць жанчыну, пагаджаваць яе па спіне. І яна, здаецца, прыслухалася, паспакойнела, загаварыла яшчэ цішэй, амаль шэптам: — Ён кажа: "Лічы, што між нам нічога не было". Як гэта — не было? Было, было! Усё было, Юзічак! Ды ён жа выцалаваў мяне ўсю, Юзічак. На мне ж ніводнага месцайка няма, дзе б ён не пацалаваў. А ведаеш, Юзічак, — Лета перайшла на шэпт, — калі ён... калі ён... я траціла прытомнасць, Юзічак. І тут жа, нібы заважаўшы на самую сябе, што расказвае такія падрабязнасці, адхілілася ад яго, груба піхнула Юзіка ў грудзі і імгненна выскачыла са сталойкі. Вялета ад'язджала раніца. І хоць Юзік лічыў сябе абражаным, ён усё ж не зважаючы ні на што, прыйшоў праводзіць яе. Аўтобус ужо стаяў ля жылога корпуса. Каля яго ўбачыў Лету. Яна пакуль не садзілася — нібыта некага чакала. Знерванана

хадзіла сюды — туды, а ўслед крочыў нейкі незнаёмы мужчына і ўсё спрабаваў загаварыць з ёю. — Віва, Лета! — яшчэ здалёку, адно падыходзячы бліжэй, нібыта нічога і не здарылася перад гэтым, павітаўся Юзік. — А гэта хто яшчэ такі? — нечакана павярнуўшыся ў яго бок праставаты і, здаецца, на падпітку, мужчына, які не адставаў ад жанчыны. — Можна, гэта твой хахал? Прыйшоў цябе праводзіць? Я з ім зараз разбярэся, — і, выняўшы рукі з кішэняў плашча, рашуча накіраваўся да Юзіка. Вялета дагнала яго, адпіхнула ў бок, а сама падбегла да Юзіка. — Не бойся, Юзічак. Гэта той мой муж, з якім мы ў разводзе. Біцца ён не палезе. Не вытрымаў во, прыехаў. Яны пастаялі крыху моўчкі. Былы Вялецін муж напружана сачыў за імі. — А Віктар Паўлавіч так і не прыйшоў праводзіць мяне, — ціха, аднымі вуснамі прашаптала яна. — Дык ты ж казала, што ён паехаў. — А я спадзявалася, усё чакала, што не паедзе, а прыйдзе да аўтобуса. Значыць, паехаў. А я ж, Юзічак, кахаю яго! — ужо гучна сказала Лета, і ён убачыў, што ў куточках яе вачэй стаяць буйныя, як ягадзіны, слёзы. Тут усіх, хто яшчэ не сеў, запрасілі ў аўтобус. Ён пакаваў, пакуль тыя, што ад'яз-

джаюць, зойдуць у салон. У акно бачыў, як Лета села, як каля яе хацеў усесядзі і былы муж, аднак жанчына не дазволіла гэта зрабіць, і яму давалося ўладкоўвацца за ёю, на наступным радзе. Калі аўтобус крануўся, ён памахаў Вялеце рукою, нечакана крыкнуў ёй: "Віва, Лета!", але, хоць яна, мусіць, нічога і не пачула, тут жа і сам засаромеўся свайго пажадання: жанчыне кепска, яна такая знерваная, а ён як усё роўна здэкеуецца з яе. І ў яго самога на душы было пагана. Юзік, унурыўшы галаву ў каўнер плашчыка, паціху, нікуды не спяшаючыся, паплёўся да сталойкі, каб у апошні раз тут паснедаць. Паперадзе тою ж сцежкай ішлі мужчына з жанчынаю — адною рукою ён падтрымліваў яе пад локца, а другою неж вельмі эмацыянальна махаў перад ёю, нібыта расчышчаючы перад спадарожніцаю дарогу. Мужчына Юзіку здаўся знаёмым, і ён, каб пераканацца, што не абзаўся, прыбавіў кроку. Так, гэта быў сапраўды ён, Віктар Паўлавіч. Сіваваты мужчына з пашчотай зазіраў у вочы не знаёмай Юзіку жанчыне — пэўна з новага заезду — і нібыта між іншым расказваў: — Ведаецца, калі насычаны бардоскія віны хутчэй за ўсё мужчынскія, то бургундскія, з іх лёгкасцю, празрыстасцю і адчувальнасцю, — болей жаночыя. Бургундзія — радзіма "Шарданэ", віна, пра якое я вам ужо гаварыў. Гэта сусветна вядомае віно названа ў гонар маленькай вёсачкі ў Бургундзіі. Раскошнае, скажы я вам, шыкоўнае віно!

Хадзі, раёк, у мой дамок

...Як белы колер зберагае ў сабе напоўна палітру свету, люструючы светлыню і прасторавасць быцця, як вада трымае ў глыбінях інфармацыю, натулючы галасы, пачуцці і думкі, гэтак і людзі, што прыйшлі на зямлю сабраць і пасеяць, знайсці і перадаць далей, распасціраюць свае вынаходныя дарогі не ўдоўжкі лёсу, але неяк неўпрыкмет ахопліваючы ў палюбятны абдоймы ўсю прыроду рэчаў і ўсе найтонкія правы народнага характару.

Ужо й не ведаю, далібог, і ўявіць сабе не магу, як склалася б мая доля, калі б на адной з паваротаў не сустрэўся мне гэты востры падарожнік у часе і не падказаў кірунку, лёгка зусім, немусова падвёўшы да весні, за якімі толькі й магчыма ўбачыць Адзінасць "чалавек — нацыя — Бог". Потым хто-ніхто з яго вучняў, напэўна, адужае, як і ён, датупаць да велічнае паратункавае Браны, з якой разгортаецца тканка ўсёўзвышальнай сутнасці "зямля — я — неба".

Але скажы хоць хто Арсену Лісу — доктару мастацтвазнаўства, даследчыку, пісьменніку, педагогу, аўтару важкіх манаграфій і ўкладальніку безлічых акадэмічных тамоў народнай творчасці, якую тытанічную працу ён узваліў на плечы і які гістарычны давер апраўдавае, адшукваючы карані няўмерлай Беларусі, — аджартуецца: маўляў, дзе тут мая асаблівае роля...

Прынамсі, менавіта гэтакім — чыстым, шчырым, упэўненым і не дэманстравальным, а суадна мнужым — паўстае перада мной навуковец Ліс на тле пярэстага мноства кандыдатаў, дысергантаў, малодшых і старшых супрацоўнікаў, што па-вайсковому драпежна альбо лісва-палытна займаюць пасады, здабываюць чыны і фанабарыста нясуць саміх сябе ў навуцы, перакрываючы ёй, пакутнай, дых і слых...

Чуйнаму і шляхетнаму, паважліваму і прыгледзістаму, улюбёнаму ў архаіку народнай культуры, Арсену Лісу не трэба разграбаць грунт старажытнасцей, каб вышукаць дыяменты. Ён, як апантаны мрояй геолог, учувае непадобныя каштоўнасці і ўмее "выкрыць" у іх першасны сэнс, выявіць гармонію, характава і непаўторнасць. Жніўны, хараство і непаўторнасць. Жніўны, талочныя, купальскія ці восеньскія песні, паданні, легенды, балады ці казкі просяцца пачуць ды зразумець — майстар з гатовасцю звязвае іх у гэты шыкоўны каралі. Бо дзядзька Ліс, быццам тэрапеўт фанендаскопам, праслухоўвае сэрцам дыханне і мысленне свайго краю і свайго народу. Усёй натурай, усімі памкненнямі і кожным зварухам душы ён прыцягнёны, як жыццё да сонца, да навукі, да сатворчасці — з народам, з Айчынай, з Богам. Прырослы, прыхрышчаны. Такая востры місія. Абранасць. А, як вядома, дасканаласць зыхотак на сябе не начэплівае: відучым яна бачная здалёк. Што ж да саслепых ды змоўклых, дык, дзіва-дзіўнае, спагядлівы вандароўнік менавіта ім і збірае ды

патлумачвае простыя, як дзень, філасофскія роздумы і высновы папярэднікаў. Асвятчае.

Ён пераняў спаўна спадчыннае заходне-беларускае майстэрства змагання спакойна і зміраўца годна, аніколі не запрадаючы святых. Так збылося потым, што ўсе кнігі назапашанага ў чэраве эпох фальклору, якія выправіў спадар Ліс да чыгача, цяпер ужо самі гавораць у далеч, у будучыню, пракладаючы сабе пуцявіну і збудовваючы масткі між пакаленнямі беларусаў, спраглых па крэўным, любым, бліжкім, падзараджаным энергіяй любові і падмогі ў залатой сярэдзіне нацыянальнай ментальнасці.

Падарожніку дзядзьку Лісу, што карагодна абышоў ці не ўсе творчыя мясцінкі Беларусі, удалося па-мастацку віртуозна ажывіць самотна сцішэную ў закутку песню. Прыгтым, ніякі ён, вучоны чалавек, не герой, не падзвіжнік і не вызвалальнік, як звывікалі ў нас расстаўляць акцэнткі. Папросту не прамінуў колись моманту ўзлётнага дотыку, калі душа ўстрапянулася і... злілася з мелодый, разгушканай над краінай, якая прыняла яго ў свет і прытуліла да роду.

Арсен Ліс, зноў-такі ні з кім не параўнальна, па-шляхетнаму мякка, але настойліва крэсліць заўважную лінію ў даследчай працы: літаратура пераўзнаўляе лёсы шмат каго з носьбітаў генетычнага шыфру беларускай адметнасці. Народныя спевакі з Палесся і Наддзвіння, краязнаўца з Падвіленшчыны, браты-фалькларысты Логіны з Навагрудка, Р. Шырма, А. Грыбневіч, М. Друнар-Запольскі, Язэп Драздовіч, Міхал Агінскі, Уладзімір Конан... — іх поглядны і запікаўленні, адбітыя ў творах А. Ліса, ёсць, з майго меркавання, паказнікам этнічнай псіхалогіі, укарэненнай і ўгрунтаванай тут, на Айчыне, назаўжды. Далёка-язычкія і хрысціянскія, па-сялянску лагодныя і ўдумліва-выгтанчаныя, разважанні людзей, увасобленых у кнігах даследчыка, набываюць спакваля акрасу вечнасці, што падае голас, пераняты з тысячагоддзяў.

У лёце часу ўсе навуковыя набыткі Арсена Ліса залічваюцца ў важкія энцыклапедыі і даведнікі, утняздоўваюцца ў бібліятэках і музеях. А вось моц, горды нораў шляхціца з-пад Сморгоні, з яго надзвычайнай далікатнасцю і абыходлівасцю, з яго арганічна-нявымуштранай інтэлігентнасцю і — аж да зачаравання! — шырокім усведамленнем Бацькаўшчыны ў вялікім свеце ўзапраўду падаецца мне ўзорам інтэлектуальна-народнага стаўлення да жыцця ў сям'і і грамадстве.

Антаніна ХАТЭНКА

Серыя гісторыка-літаратурных помнікаў "Беларускі кнігазбор" папоўнілася яшчэ адным надзвычай цікавым выданнем — выбранымі навуковымі працамі выдатнага беларускага вучонага, вядомага археолага і этнографа, нястомнага зборальніка народных песень і знаўцы народнага побыту Зарыяна Даленгі-Хадакоўскага (літаратурны псеўданім Адама Чарноцкага, 1784—1825). Усё жыццё гэтага выключнага чалавека — яскравы ўзор ахвярнага служэння навуцы.

Спадчына вучонага-падарожніка

Пражыўшы крыху больш як сорак гадоў, Зарыян Даленга-Хадакоўскі пакінуў нашчадкам параўнальна невялікую навуковую спадчыну, але такую, якая, паводле рускага паэта, "томоў премоных тяжелей".

Першай навуковай працай Зарыяна Даленгі-Хадакоўскага стаў артыкул "Пра славянства да хрысціянства": напісаны ў 1818 годзе, ён пабачыў свет у Крамянцы. У артыкуле была зроблена спроба даць агульную карціну славянскага побыту ў дахрысціянскі перыяд і, галоўнае, пазначыць шляхі яго далейшага вывучэння. Тут Зарыян Даленга-Хадакоўскі ўпершыню ўказаў на народную вусна-пазтычную творчасць як на "каштоўную крыніцу" вывучэння мінулага славянскіх народаў. Праца падсумоўвалася цэласнай праграмай, якая прадугледжвала спалучэнне археалагічных, этнаграфічных і фальклорных даследаванняў.

Свой другі артыкул — "Развага адносна рускай гісторыі" — Зарыян Даленга-Хадакоўскі напісаў у Гомелі ў 1819 годзе. Паўтараючы шэраг меркаванняў, агучаных у папярэднім артыкуле, ён настойваў на неабходнасці вывучаць славянскую даўніну, сцвярджаў, што крыніцы згаданага доследу варта шукаць не ў кнігах: яны "рассеяны па ўсёй прасторы зямлі нашай і вымагаюць многіх яшчэ ахвяраванняў і асабліва прывячэння гэтай справе". У гэтым жа артыкуле Зарыян Даленга-Хадакоўскі зрабіў шэраг крытычных заўваг у дачыненні да свежывыдадзенай "Гісторыі дзяржавы Расійскай" М. Карамзіна, які потым падзякаваў яму за тэя заўвагі, што падаліся яму слушнымі, і скарыстаў іх у дадатках да "Гісторыі" падчас яе перавыдання.

Нарэшце, трэцяй, найбольш значнай навуковай работай Зарыяна Даленгі-Хадакоўскага з'яўляецца "Праект вучонага падарожжа па Расіі". Пасля ўважлівага разгляду Навуковым камітэтам Акадэміі навук і прывязанага вядуку М. Карамзіна, "Праект..." быў санкцыянаваны ўрадам Расіі. У гэтым вялікім навуковым трактате Зарыян Даленга-Хадакоўскі ўпершыню выкладае свае намеры: *"...прайсці Расію ў чатырох кірунках і асабіста аглядзець тэя месцы, ад якіх пайшлі мясцовыя назвы славян; даследаваць галоўныя абласныя гаворкі; назіраць і вывучаць абрады, гульні, песні; нанесці на карту гарадзішчавыя насыпы і тым вызначыць межы старажытнай Русі; збіраць усё, што можа быць прыдатным для тлумачэння даўніны — манеты, посуд, пісьмовыя помнікі і г. г."* Для выканання акрэсленай праграмы Зарыян Даленга-Хадакоўскаму далі 4 гады. Атрымаўшы 3000 рублёў срэбрам, у

жніўні 1820 года вучоны пачаў сваё знакамітае падарожжа па Расіі.

Калі б Зарыян Даленга-Хадакоўскі пакінуў пасля сябе толькі гэтыя тры навуковыя працы, таго было б дастаткова, каб імя яго назавуць засталася ў гісторыі славяназнаўства. Але ён напісаў яшчэ некалькі работ, што былі апублікаваныя ў розных выданнях толькі пасля смерці вучонага. Засталася таксама вялікая колькасць зробленых ім фальклорных запісаў і сотні лістоў да дзяржаўных дзеячаў, вучоных Расіі, Польшчы і Украіны.

Сабраць разам хаця б частку гісторыка-літаратурнай спадчыны Зарыяна Даленгі-Хадакоўскага, а таксама пракаментаваць яе наважыліся Леаніла Малаш і Кастусь Цвірка. І гэта ў іх бліскуча атрымалася. Чыгачы несумненна будуць удзячныя ім за гэты пудоўны падручак, які зойме годнае месца сярод іншых выданняў "Беларускага кнігазбору".

Хочацца, аднак, зрабіць колькі заўваг, якія будуць карыснымі пры перавыданні зборніка (а яно неабходнае, бо наклад у 1000 асобнікаў і выдывочна недастатковы).

Так, сумніўным падаецца сцвярдэнне аўтара нарыса пра жыццё і дзейнасць Зарыяна Даленгі-Хадакоўскага наконт збліжэння вучонага з будучымі дзекабрыстамі К. Рылевым, А. Бястужавым, В. Кюхельбекерам і А. Дэльвігам, бо яно не падмацавана дакументальна. Сапраўды, у Пенярбургу Зарыян Даленга-Хадакоўскі пазнаёміўся з многімі расійскімі вучонымі і дзяржаўнымі дзеячамі: адміралам Шышковым, а таксама Уваравым, Магніцкім, Сестранцэвічам, Кукальнікам, Карамзіным. Вось гэта пацвярджаецца лістамі, дзелавымі паперамі і ўспамінамі сучаснікаў. Што ж датычыць збліжэння з "будучымі дзекабрыстамі", то на гэты конт ніякіх сведчанняў пакуль не выяўлена.

Нельга пагадзіцца з Л. Малаш і адносна нацягнутых стасункаў паміж Карамзіным і Даленгам-Хадакоўскім. Калі яны і маглі ўзнікнуць, дык толькі ў 1819 годзе: тады Зарыян Даленга-Хадакоўскі, як ужо гаварылася, зрабіў некалькі крытычных заўваг на адрас М. Карамзіна ў артыкуле "Развага адносна рускай гісторыі". Але тое ніяк не паўплывала на іх стасункі, асабліва паліста Даленгі-Хадакоўскага да "Неўскага Плутарха" ад 21 лістапада 1819 года. Сам М. Карамзін у лісце да князя А. Галіцына 23 лютага 1820 года падтрымаў план падарожжа Даленгі-Хадакоўскага па Расіі і выказаў спадзяванне, што "сваімі росіюкамі, апісаннем гарадзішчаў і лексіконамі, збіраннем узораў народнай творчасці падарожнік зробіць немалую паслугу рускай гісторыі".

Думаецца, галоўную ролю ў спыненні падарожжа па Расіі адыграў К. Калайдовіч. Менавіта да яго трапіў допіс Даленгі-Хадакоўскага пра першыя вынікі падарожжа. Як вучоны, К. Калайдовіч не падтрымаў высновы Даленгі-Хадакоўскага наконт тэорыі гарадзішчаў, лічыў іх адвольнымі. Водгук Калайдовіча пра падарожжа Даленгі-Хадакоўскага быў неспрыяльным. Дарэчы, гэта ж пункта гледжання на ролю К. Калайдовіча прытрымліваліся і дарэвалюцыйныя даследчыкі творчасці Зарыяна Даленгі-Хадакоўскага А. Пылін і Р. Гаўроньскі.

Гаворачы пра ўвагу А. Пушкіна да Зарыяна Даленгі-Хадакоўскага, Л. Малаш чамусьці абмежавалася толькі спасылкай на незавершаную паэму рускага класіка "Радавод майго героя", у прыватнасці, на сатырычны ўрывак з яе. Але Пушкін згадаў імя Хадакоўскага і ў артыкуле "Песня пра паход Ігаравы", напісаным у канцы 1836 года: *"Ні Карамзін, ні Ермалаеў, ні А. Х. Вастокаў, ні Хадакоўскі ніколі не падвяргалі сумненню сапраўднасць "Слова пра паход Ігаравы"*. Гэта сведчанне таго, — заўважае вядомы літаратуразнаўца Ф. Прыйма, — што Пушкін бачыў у Хадакоўскім не самавука, не дзівака, а вучонага, меркаванне якога пра знакамітую паэму ён лічыў значным.

На вялікі жаль, у рэцэнзуюемы зборнік не ўвайшлі два надзвычай цікавыя дакументы, што непасрэдна датычыць Беларусі. Гэта адказ мінскага губернатара В. Гечан-Гечавіча ад 22 жніўня 1822 года на заплыт Зарыяна Хадакоўскага адносна старажытных гарадзішчаў і чарнавік пісьма Хадакоўскага да неўстаноўленай асобы, дзе размова ідзе пра вяртанне геаграфічных карт, згадаюцца гарадзішчы Магілёўскай губерні. Гэтыя лісты захоўваюцца ў рукапісным адзеле Дзяржаўнай бібліятэкі імя М. Я. Салтыкова-Шчадрына ў Пенярбургу.

Вельмі шкада, што сярод ілюстрацый у зборніку адсутнічае партрэт Зарыяна Даленгі-Хадакоўскага, зроблены ў 1818 годзе мастаком К. Прэкам. Быў бы вельмі дарэчы і фотаздымак адкрытага ліста на права правядзення археалагічных раскопак, выданы Зарыяну Хадакоўскаму Віленскім універсітэтам 14 снежня 1818 года. Гэты ліст унікальны яшчэ і тым, што з'яўляецца першым у Расіі дакументам такога кшталту. Цяпер ён захоўваецца ў Мінскім абласным краязнаўчым музеі (Маладзечна).

Пералічаныя вышэй заўвагі ні ў якім разе не прыніжаюць вартасці выдання, падрыхтаванага на дастаткова высокім навуковым узроўні.

Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ

Чую голас Івана Пятровіча...

Дзіўным бывае лёс... Сёння я прыгадава Івана Пятровіча Шамякіна, як чалавека, да якога дакранулася душою школьніцай, яшчэ зусім зялёнай, неаперанай. І дзіўлюся сваёй былой смеласці, і радуся, што была такой. З шостага па дзевяты клас я вучылася ў санаторнай школе-інтэрнаце. І аднойчы, учыгваючыся ў творы Івана Пятровіча Шамякіна, я падумала: а нядрэнна б было з ім сустрэцца... Вось узяць бы і запрасіць яго ў школу, да дзяцей, якая б гэта была для ўсіх радасць! Я ўжо не помню, якім чынам адшукала

нумар тэлефона Івана Пятровіча. Яго паклікалі да тэлефона хатнія, і я, пачуўшы глухі голас, зразумела, што пісьменнік хворы і слабы. — Іван Пятровіч, — нясмела пачала, — я, мусіць, дарэмна вас турбую, адчуваю, што вы хварэеце... Але, ведаеце, я ад усіх дзяцей, навучэнцаў санаторнай школы-інтэрната, вельмі прашу вас, калі напавіцеся, прыехаць да нас у школу. Вас так любяць, так хацелі б усе бачыць, пагаварыць з вамі! Я і верш вам напісала. ...І сёння, здаецца, чую яго дыханне ў тэлефоннай трубе. І задуменна ўглядаюся ў тэя вучнёўскія радкі, у якіх — самая непасрэдная дзіцячая шчырасць. А чаго варта тэя радасць, калі, выслушаўшы мяне, Іван Пятровіч быў вельмі ўзрушаны маёй любоўю, маім словам і доўга дзякаваў мне, як

роўнай! Гэта была радасць не толькі мая, але і яго, пісьменніка! Вось гэты верш — як дотык да душы Івана Пятровіча. Хай ён навадзіце яго ўжо з нябёс: *О, як чакаюць Вас дзеці ў школе! І бэз буяе паўсюль наўкола! Для Вас, як радасць, — светла, сіне На школу неба позірк кіне. Ці чыста ўсё, ці ўсё прыбрана? Іван Пятровіч, прыедзьце рана, Прыедзьце позна, хоць уночы, — Усе дзіцячкі расплюшчаць вочы!..* На вялікі жаль, пісьменнік так і не змог вяртацца тады да нас у школу. Ён сапраўды быў ужо вельмі і вельмі слабы, а неўзабаве і памёр. А я ўспамінаю, успамінаю. Нібыта і бачылася з ім, нібыта пабывала ў яго дома.

Дар'я ЛЁСАВА

«Евангелле ад Сельмы»

20 лістапада 2008 года свет адзначыў 150-годдзе з дня нараджэння Сельмы Лагерлёф — славнай шведскай пісьменніцы, першай жанчыны (і першага прадстаўніка Швецыі), ганараванай Нобелеўскай прэміяй па літаратуры (1909), празаіка, чымі творамі зачытваюцца дарослыя і дзеці розных краін. Сёння лёс самой С. Лагерлёф многім падаецца казачна шчаслівым, між тым, ён быў далёка не бясхмарным.

хрысціянства пісьменніца разглядае сацыялізм, бачачы ў апошнім "спакусы антыхрыста".

Да ліку лепшых твораў С. Лагерлёф адносяць таксама яе трылогію пра Лёвеншольдаў: "Пярсцёнак Лёвеншольдаў" (1925), "Шарлата Лёвеншольд" (1925), "Ганна Свэрд" (1928). У творах шведскай пісьменніцы часта адсутнічае выразная мяжа паміж уяўна-фантастычным і канкрэтна-рэальным, паміж жыццём і смерцю, прыродай і цывілізацыяй. Прадметы і з'явы прыроды персаніфікуюцца, спрадвечна-містычнае вызначае лёсы асобных людзей і цэлых сем'яў, у карціны рэчаіснасці ўплываюцца відзязы і снабачанні. Усё напісанае С. Лагерлёф асветана насамрэч "высокім ідэалізмам", дыхае паэзіяй, невыпадкова сама пісьменніца, па яе ўласным прызнанні, усё жыццё "любіла рамантикаў".

Першая частка трылогіі пра Лёвеншольдаў, напісаная ў жанры сямейнай хронікі, перакладзена на беларускую мову (з рускай кі мовы-пасярэдніка) М. Паляжковым і выйшла ў 1997 г. у выдавецтве "Юнацтва" (серыя "Школьная бібліятэка"). Кніга дае дастаткова поўнае ўяўленне пра творчасць С. Лагерлёф у цэлым, таму мае сэнс менавіта на ёй спыніцца падрабязней.

Дзеянне рамана разгортваецца на "малой радзіме" пісьменніцы — у Верманландзе (надзвычай багатым на мясцовыя паданні), дакладней — у маёнтку Хэдэбі і яго ваколліках. Час дзеяння — з 1741 г. да 1788 г. Верагодна, сама аўтарка лічыла, і справядліва, што часавая канкрэтыка разам з іншымі мастацкімі асаблівасцямі надае апаведу дадатковую пераканаўчасць. Сюжэт твора паказальны як для С. Лагерлёф, так і ўвогуле для неарамантызму, у рэчшчы якога яна, уласна, і працавала: украдзены ў нябожчыка, генерала Бенгта Лёвеншольда пярсцёнак, калісьці падараваны яму каралём Карлам XII за верную службу, прыносіць бяду і некалькім пакаленням самога роду Лёвеншольдаў, і тым, хто па волі лёсу меў да пярсцёнка хоць нейкае дачыненне. Не ведае спакою душа нябожчыка, чый прывід зноў і зноў з'яўляецца ў Хэдэбі; няма спакою ва ўласным доме дзеціям і ўнукам генерала. У суцэльнай пакуты ператвараецца існаванне злодзея — селяніна Борда Бордсана; у адцаі кінулася ў возера яго жонка і саўдзельніца; пры так і не высветленых абставінах гіне іх сын Інгільберт, які злачынным шляхам прысвоіў пярсцёнак пасля бацькавай смерці. Па падарэзні ў крадзяжы апынуліся ў турме, а потым і на шыбеніцы тры сялян, браты Эрык і Івар Іварсаны і іх прыёмны сын Паўль Эліасан, а дачка Эрыка і нявеста Паўля, Марыгт, застаецца няшчаснай і адзінокай. І вось ужо смерць усутыч набліжаецца да юнага Адрыяна Лёвеншольда...

Да загадкавых і казачных сюжэтаў С. Лагерлёф, як вышэй было заўважана, звярталася вельмі часта, тым не менш і завязка канфлікту, і іх развіццё, і развязка, як правіла, былі абумоўлены ў яе пачуццямі і ўчынкам звычайных людзей. Тое

ж адбываецца і ў "Пярсцёнку Лёвеншольдаў": пачатак драматычнай гісторыі звязаны з чалавечымі хцівасцю і сквапнасцю, канец — з каханнем і самаахвярнасцю. Менавіта каханнем кіруецца маладая эканомка Мальвіна Спаак, якой наканавана было вярнуць да жыцця Адрыяна і спыніць доўтую чараду трагедыі.

У той жа час раман "Пярсцёнак Лёвеншольдаў" — не толькі частка сямейнай хронікі, але і фрагмент шырокага сацыяльна-гістарычнага палатна. Экскурсы ў мінулае краіны, а таксама карціны яе тагачаснага грамадска-эканамічнага жыцця і маральна-псіхалагічнага атмасферы суправаджаюць фабулу твора на працягу ўсяго расповеда. Са старонак рамана паўстае вобраз шведскага караля Карла XII, што правіў краінай з 1697 да 1718 гт., пакуль не загінуў у час ваеннага паходу ў Нарвегію. Ніводнаму аўтару, у творы якога знаходзяць адлюстраванне гістарычных падзеяў і асобы, не дадзена пазбегнуць праблемы адэкватнасці іх мастацкага ўвасаблення. Постаць Карла XII пад пяром С. Лагерлёф выглядае досыць дваістай, як і стаўленне да караля яго падданных: людзі, заўважае апавядальніца, любілі яго і адначасова баяліся. Сама пісьменніца канстатуе гэтую дваістасць, непаслядоўнасць са шкадаваннем. Яна б хацела, каб народ быў больш цвярозым у стаўленні да тых, хто вырашае яго лёс.

Зрэшты, у рамане няма ні ідэалізацыі народа, ні яго асуджэння, а ёсць спроба зразумець прычыны паводзінаў людзей, выгокі і падмурк іх духоўнасці ці бездухоўнасці. У эпізодзе выпрабавання Іварсанаў і Паўля прысутныя, у чаканні прысуду звыш, спачатку нагадваюць раз'юшаны натоўп, апантаны

прагай помсты. "Што ж тут дзіўнага? З малаком маці ўвабралі яны жах перад ліхадзеямі", — заўважае апавядальніца. Аднак тэма ж людзі знаходзяць для асуджаных словы судзішэння ў час пакарання, цягам доўгіх гадоў падтрымліваюць Марыгт, якая пахавала адразу і родных, і каханага. Пісьменніца любіць свой народ такім, які ён ёсць, цалкам усведамляючы, чаго яму каштуе ў найцяжэйшых варунках захоўваць годнасць, талент і жыццяздольнасць. Пранікнёна, узнёсла-лірычна і, адначасова, горка-спачувальна гучаць словы, прысвечаныя насельнікам Верманланда: "Нельга не прызнаць, што ласы ў нас у Верманландзе былі ў той час вялікія, а палі маляы, панадворкі шырокія, затое хаты цесныя, дарогі вузкія, затое пагоркі стромкія, цэрквы непрыглядныя, затое службы доўгія, дні жыцця кароткія, затое нягоды незлічоныя. Аднак верманландцы з-за гэтага не вешалі галавы..."

С. Лагерлёф — арыгінальны, тонкі стыліст; даверліва-размоўны інтанацыі яна лучыць з патэтычнымі, гумар — з лірызмам, плаўнасць, рытмічнасць аповеда — з займальнасцю і драматычнай напружанасцю сюжэта, рэаліі шведскага жыцця — з элементамі фантастычнага, з легендамі і паданнямі. Значнае месца ў мастацкай сістэме рамана займае фальклор, любоў да якога ў дзіцістве перадалі ёй, як і яе братам і сёстрам, бабуля і цётка. "Я ўспамінаю, — пісала С. Лагерлёф, — што бабуля з раніцы да вечара сядзела з намі і без канца расказвала, а мы, дзеці, ціхенька туліліся адно да аднаго і слухалі. Вось было цудоўнае жыццё!" Асабліва захаплялі гісторыі, якія распавядала цётка Нана: пра загадкавае мінулае, пра незвычайныя прыгоды і таямніцы кавалераў

і дам, пра прывіды, што нярэдка бралі ўладу над жывымі. У "Пярсцёнку Лёвеншольдаў" Лагерлёф выкарыстала матывы паданняў пра каня-мерцвяка, пра мужа-агана Рагнара Лодбрака, або Рагнара Скураныя Штаны, паланёнага англійскім каралём Элай і асуджанага па яго загадзе на жahlіваю смерць у змяінай яме, ды іншае.

Мастацкі метаф С. Лагерлёф — гэта неарамантызм з элементамі рэалізму. Пераканаўчасць характараў, дэталі побыту ў яе — ад рэалізму, апантанасць легендамі, загадкамі, казкамі — ад неарамантызму.

У Беларусі творчасць С. Лагерлёф, як і іншых скандынаўскіх пісьменнікаў (суайчынніка пісьменніцы А. Стрындберга, нарвежцаў Г. Юсена, К. Гамсуна, С. Унсет), была вядомая ўжо на мяжы XIX — XX стст. Нашы даследчыкі прыводзяць факты глыбокай цікавасці айчынных мастакоў слова да кніг С. Лагерлёф, канстатуюць яе ўплывы на беларускіх аўтараў. У прыватнасці, І. Навуменка лічыў, што не без удзеяння Лагерлёф ствараў свае паэмы "Новая зямля" і "Сымон-музыка" Якуб Колас. Падставы для такіх высокаў вучоны слухна бачыў не толькі ў тым, што ў творчасці шведскай пісьменніцы і класіка беларускай літаратуры рэалізуюцца пэўным чынам натурфіласофскае праблематыка, адлюстраваныя зносіны чалавека са стыхій прыродна-паэтаемнага, але і ў падабенстве саміх умоваў жыцця скандынаваў і беларусаў, паэтычнасці іх светаўспрымання, роднасці маральна-этычных уяўленняў.

На маю думку, ёсць падставы для паралеляў паміж той жа трылогіяй С. Лагерлёф пра Лёвеншольдаў і творами У. Караткевіча (перадусім яго "Дзікім палываннем караля Стаха"): яны надзвычай блізкія дыялектыкай умоўна-фантастычнага і рэальнага, арганічнасцю фальклорнага элемента ў іх структуры, нават асаблівасцямі моўных сродкаў, а найперш — важкасцю неарамантычнага пачатку ў мастацкіх парадыхмах абодвух твораў.

Творчасці С. Лагерлёф прысвечаны артыкул у 18-томнай Беларускай энцыклапедыі; яе кнігі вывучаюць студэнты-філолагі; не так даўно, у 1990-я гт., праграмамі па беларускай літаратуры для 9 класа сярэдняй школы прадугледжвалася знаёмства вучняў з раманам С. Лагерлёф "Пярсцёнак Лёвеншольдаў". Будзем спадзявацца, што прыйдучы да беларускага чытача, юнага і сталага, і пераклады яе непаўторных твораў, што літаральна выпраменьваюць дабрыню і веру ў чалавека.

Ева ЛЯВОНАВА

Калектыў РВУ "Літаратура і Мастацтва" выказвае шчырае спачуванне творчай сям'і Скарыніных у сувязі са смерцю блізкага і роднага ім чалавека ЛУЦЭВІЧ Марыі Андрэеўны.

Святло паэзіі і любові

Споўнілася 130 год з дня нараджэння Андрэя Зязюлі, паэта-святара, "вясковага лірніка", сапраўднае імя якога Аляксандр Астравіч.

Нарадзіўся ён у дробнашляхецкай беларускай сям'і ў в. Навасады Ашмянскага павета (цяпер Астравецкі раён). Вучыўся ў Ашмянскай павятовай школе, пасля заканчэння якой служыў у царскай арміі. У 1905 г. паступіў у каталіцкую духоўную семінарыю ў Пецярбург. У 1910 г. яму быў нададзены сан святара, затым служыў ксяндзом у мястэчках Трабы, Ракаў, Сверхань, Смільвічы, Абольцы, Сяно. Яшчэ да вучобы ў семінарыі малады Астравіч далучыўся да беларускай паэзіі. У пецярбургскай семінарыі ён арганізаваў і ўзначаліў аб'яднанне клірыкаў-беларусаў. У гэты ж час пазнаёміўся з Янкам Купалам і іншымі дзеячамі беларускай культуры. Тое, што за 10 год пасля заканчэння семінарыі А. Астравіч змяніў сем разоў месца службы, сведчыць, як афіцыйная касцельная іерархія ставілася да ксяндза, паслядоўнага беларусафіла, і да яго беларускамоўнай дзейнасці на рэлігійнай ніве.

Пісаць вершы А. Астравіч пачаў яшчэ ў семінарыі, але дэбютаваў ён у газеце "Наша Ніва" ў 1909 г. вершам "Песня дзяўчаці". Асобнымі выдан-

нямі пры жыцці паэта выйшлі зборнік яго вершаў "З роднага загону" (1913), верш "Слова праўды аб мове і долі беларуса" (1917). У 1923 г. у Вільні была надрукавана яго паэма "Аленчына вяселе", а да дзесяцігоддзя з дня смерці паэта сябры і аднадумцы выдалі яго зборнік "З роднага загону", рэпрэнтны выпуск якога пабачыў свет у 1993 г.

У сваёй творчасці А. Зязюля паэтызаваў хрысціянскія ідэі. У прыродзе, у людзях, у розных праявах жыцця ён бачыў тую красу, вяршыню якой з'яўляецца Бог. Але ў першую чаргу А. Зязюля — паэт народны, сялянскі. Яго вершы адлюстравваюць беларускае сялянскае жыццё, якое паэт добра ведаў яшчэ з дзяцінства, якое пастаянна назіраў у розных рэгіёнах Беларусі.

Сабраныя ім па вёсках народныя песні ўвайшлі ў зборнік А. Грыневіча "Беларускія песні з нотамі" (1912).

Доўгі час творчая спадчына А. Зязюлі знаходзілася ў забыцці. А між тым, багачце і разнастайнасць яго лірыкі, блізкасць да творчасці Ф. Багушэвіча, Я. Лучыны, К. Буйлы, безумоўна, патрабуе больш глыбокага і аб'ектыўнага асэнсавання. Хацелася б, каб сучасны чытач мог больш поўна пазнаёміцца з творчасцю паэта.

Кацярына ВАРАНЬКО

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

**ГА "Саюз пісьменнікаў
Беларусі"**

**РВУ "Літаратура
і Мастацтва"**

**ГАЛОУНЫ РЭДАКТАР
Анатоля КАЗЛОЎ**

Рэдакцыйная калегія:

- Анатоля Акушэвіч
- Лілія Ананіч
- Алесь Бадак
- Дзяніс Барсук
- Святлана Берасцень
- Віктар Гардзеі
- Уладзімір Гніламедаў
- Вольга Дадзіёмава
- Уладзімір Дуктаў
- Анатоля Жук
- Вольга Казлова
- Анатоля Казлоў
- Алесь Карлюкевіч
- Анатоля Крайдзіч
- Віктар Кураш
- Алесь Марціновіч
- Мікола Станкевіч
- Юры Цвяткоў
- Мікалай Чаргінец
- Іван Чарота
- Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:

220034, Мінск,
вул. Захарова, 19

Тэлефоны:

галоўны рэдактар,
намеснік — 284-66-73

Адрэсы:

публіцыстыкі — 284-66-71
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-95-62

крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04

прозы і паэзіі — 284-44-04

мастацтва — 284-82-04

бухгалтэрыя — 284-66-73

Тэл./факс — 284-66-72

E-mail: lim_new@mail.ru

Адрас у Інтэрнеце:
www.lim.by

Пры перададзенай просьбе
спасылка на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.

Аўтары допісаў у рэдакцыю
паведмаляюць сваё
прозвішча, поўнаснае імя і
імя па бацьку, пашпартныя
звесткі, асноўнае месца
працы, зваротны адрас.

Паэзія рэдакцыі
можа не спадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацыі.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва".

Выходзіць раз на тыдзень
на пятніцах.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова

"Літаратура і Мастацтва".

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва

"Беларускі Дом друку"

г. Мінск,
пр. Незалежнасці, 79.

Індэкс 63856

Наклад 3545

Умоўна друк. арк. 3,72

Нумар падпісанні ў друку
4.02.2009 у 11.00

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715

Заказ — 558

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

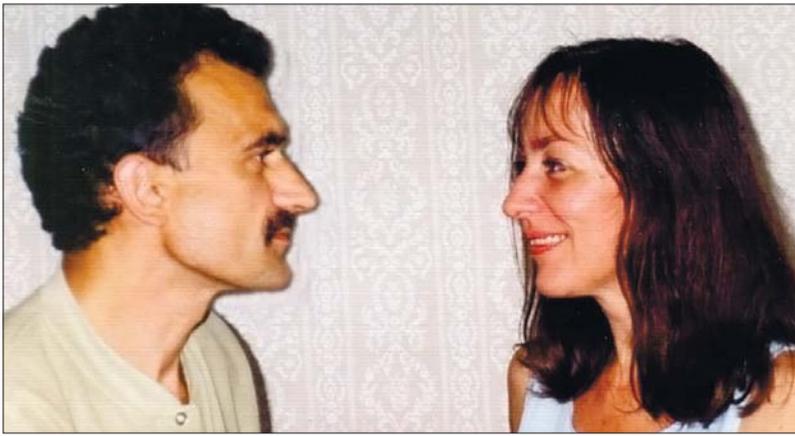
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 0 9 0 0 5

Падзяляючы прынцып роўнасці, мы вырашылі даць чытачу магчымасць не толькі ўбачыць творцаў вачыма іхніх жонак, але і даведацца пра па-таемныя рысы характараў беларускіх літаратараў са слоў іхніх мужоў.

Гісторыя чакання

гэты горад. Адночы яна пайшла ўвечары пагуляць па горадзе і сабрацца з думкамі. Я нерваваўся як малады муж — жонка вярнулася каля дванацатай гадзіны ночы, і ў яе руках быў букет лаванды. Высветлілася, што яна каля рэстарана пісала вершы, таму што там было светла. Выйшлі мужчыны і запыталіся, што яна тут робіць. Галя прачытала ім верш і атрымала такі ўнікальны ганарар.

— **Нараджэнне вашай дачкі Станіславы Антоніі — сапраўдны падарунак лёсу. Рызыка была вялікая?**

— Так, я не падаваў выгляду, але моцна хваляваўся і перажываў. Гэта ўнікальны выпадак. Галя нарадзіла ў 44 гады, прытым яна вельмі мініяцюрная жанчына. Але мы не пабаяліся і цяпер абсалютна шчаслівыя. Нашай Станіславе два з паловай гады, яна падобная і да мяне, і да Галінага бацькі — літаратара, выкладчыка Міхаіла Дубянецкага.

— **А як ставяцца да Галіны вашы дзеці ад першага шлюбу?**

— Ад першага шлюбу ў мяне двое дзяцей. Дачка вучыцца заочно ва ўніверсітэце на філалага, зусім нядаўна

кніжкі з хаты выганяюць — практычна кожны дзень адна-дзве новыя з'яўляюцца. З намі жыве Ірына Дубянецкая, Галіна сястра — доктар тэалогіі і філасофіі.

— **Вы гасцінныя гаспадары?**

— Так, госці бываюць амаль кожны дзень — мастакі, скульптары, філосафы, літаратары. Сяброў у нас шмат. Часта прыходзіць паэтка Людэка Сільнова, паэт Юрась Паццопа, рэдактар выдавецтва Алена Чыгрынава, мастак Алесь Пушкін, скульптар Генік Лойка — у іх з Галія даўняе сяброўства, ён аўтар помніка Міхаілу Дубянецкаму і Анатолю Сысу.

— **Ёсць меркаванне, што калі жанчына "набывае статус" клапацівай маці і вернай жонкі, то яна згасае як паэтэса.**

— На першым этапе нашага шлюбу было заўважна, што Галя стала мала пісаць. Ёй трэба было ўсвядоміць сваё мацярынства. Цяпер дачка падрасла і хутка, напэўна, пойдзе ў садок, і ў Галя будзе больш часу для таго, каб усё сваё гарэнне рэалізоўваць. Тым больш, яна працуе і як публіцыст. У яе вельмі цікавыя інтэрв'ю з мастакамі, літаратарамі. Яна будзе іх працягваць, і я спадзяюся, што яны таксама выйдзюць асобнай кнігай. Цяпер перакладае з рускай на англійскую мову вершы паэтэсы Любові Турбіной, якая вельмі шчыльна звязаная з Беларуссю. І калі я працягнуся ноччу, то побач жонкі няма — яна сядзіць на кухні і працуе над перакладамі.

У нас ёсць канфлікты, які і ў любові нармальнай сям'і, бо мы пражылі розныя жыцці, і за намі цягнуцца пэўныя звычкі, але існуе вялікае патэнцыял — магу шчыра сказаць, што гэта каханне, і я разумю, што Галя — вялікая паэтэса, і яе трэба апякаць, берачы, шанаваць.

Аляксандра ХАЛОПІК

Квяцістае балота сямейнага жыцця

Якія асацыяцыі выклікае імя паэткі Аксаны Спрычан? Гэта заўсёдня жабкі ў сотнях абліччаў, начное вогнішча на Лысай Гары, доўгія льяныя валасы (у іх, здаецца, як у біблейскага Самсона, знаходзіцца яе паэтычная моц), літаратурны Заб'як, неба над Лунінцам, трыдцатых трох пакаленняў пісьменніцкай дынастыі ды эксперыментальная разнаваленасць верлібра. Пра кожную з гэтых неад'емных частак яе жыцця распавядае муж Аксаны — музыка, гісторык, літаратар Яраш Малішэўскі.

— **Калі вы пазнаёміліся з Аксанай, вас не збянтэжыла, што многія называюць яе, маладую, сімпатычную жанчыну, жабай, а яна не тое што не крыўдзіцца, а наадварот радасна гэта ўспрымае?**

— Яна і сама сябе называе жабай. Гэта выклікала пры знаёмстве пэўнае здзіўленне, але ненадоўга, бо пабачыў, што яна — каралеўна. А каралеўны могуць дазваляць сабе яшчэ і не тое. Ды і беларускае "жаба", у адрозненне ад рускага слова, не мае негатывага адцення. Болей я быў уражаны, калі ўпершыню пабачыў яе вельзарную калекцыю, якая налічвае некалькі соцень жабак — шклянныя, крышталевыя, мяккія, каменныя, залатыя, карцей, любых, апрача жывых. Яна збірае іх ужо больш як пятнаццаць гадоў, ёсць у яе і вершы пра гэтых жывёлін, і нават тагу ў выглядзе жабкі на плячы. Але я сам калекцыянер, таму стаўлюся да гэтага з разуменнем. Такім чынам у нашай кватэры адна з найбольшых "жабскіх" калекцый Беларусі.

— **А што вы збіраеце? І заадно распавядзіце, калі ласка, пра вашы музычную, гістарычную ды іншыя дзялянкі.**

— Паводле адукацыі я гісторык. Даследаваў дойлідства, шмат часу правёў у архівах, дзе збіраў матэрыялы па розных тэмах, расчытваў старажытныя актывыя кнігі XVI—XVIII стст. Шмат пісаў на гістарычныя тэмы. Адапаведна зацікаўленым збіраю розную старасветчыню — абразы, манеты і гэтак далей. Але чым толькі не даводзілася займацца! Да прыкладу, у свой час атрымаў рэдакцыю спецыяльнасць — таксідэрміст. Гэта той, хто вырабляе чучалы са звяроў і птушак. Адзін з маіх прафесійных заняткаў — праца гіда, таму я бясконца перасякаю Беларусь уздоўж і ўпоперак.

Музычнай адукацыі ў мяне няма — даводзілася ўсё спасцігаць самому. Пачынаў з гітары, з рокавай музыкі, а пасля з'явілася цікавасць да фальклору. Распачаў ездзіць па розных мястэчках, вёсках, шукаць

майстроў, збіраць інструменты. Сёння маю досыць вялікую іх калекцыю. Сярод тых, на якіх граю, — дуда, лера, жалейкі, дудкі, акарыны, пішчыкі, гітара, мандаліна, самыя розныя перкусійныя інструменты... Апрача сольнай дзейнасці — супрацоўніцтва з такімі калектывамі, як "Pete-Paff", "P.L.A.N.", "Madera Hard Blues", "Krona", "Аляксандра і Канстанцін".

— **"Жабка-каханне// заглянула мяне// сваім імгненным языком//у краіну ілеяў, // а потым кінула// ў балота сямейнага жыцця" — піша Аксана ў сваім вершы. Што, сапраўды ўсё так сумна?**

— Мы імкнемся дадаць у гэтае балота колераў, якія яго не знішчаць, але расквешчаны (бо знішчэнне балотаў — справа няўдзячна, як мы ведаем з беларускай гісторыі). Аксана ўмее змяняць напружаную атмасферу жартам, ператварыць руціну ў рамантыку. Да прыкладу, калі наша дачка Альжбета, якой амаль паўтара года, крычала, плакала, то гэта, канечне, магло нерваваць, але Аксана казала: "А ты палухай, хто лямантуе прыгажэй за Альжбету? Нават у лепшых перформараў так не атрымліваецца!". І я расплываўся ва ўсмешцы: сапраўды, ніхто.

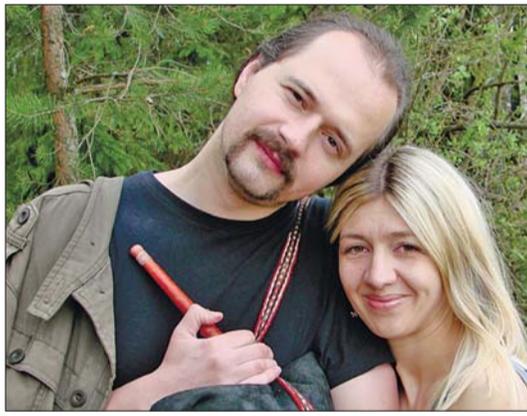
Час ад часу мы падкладаем адно аднаму нейкія смешныя малонкі, цыдулачкі. Напрыклад, нядаўна Аксана рыхтавала сцэнар вечарыны, прысвечанай багоўкам, і шкадавала, што цяпер, узімку, іх няма. Я, адцягнуўшы яе нейкай дробяззю ад ноўтбука, паспеў раскласці на ім намаляваных баговак і назіраў пасля за яе рэакцыяй. Такія маленькія сторпрызы прысутнічаюць у нашым жыцці даволі часта.

— **Аксана здольная вас здзівіць?**

— Не толькі здзівіць, але, часам, і шакараваць. Прыкладаў безліч: можна прыгадаць, як аднойчы яна пафарбавала валасы ў зялёны колер. Альбо падчас адпачынку, упершыню пабачыўшы акваланг, яна здольная начапіць яго і, ледзьве пачуўшы нейкі мінімальны парадзі інструктара, даць нырца ў ваду. Альбо арганізаваць "рэйд" у недабудаваную ратушу, пры гэтым Аксану яшчэ як каралеву трэба занесці яе на руках, пакуль ахоўнік адцягнуўся. Я б сказаў, што можна паставіць знак роўнасці паміж Аксанай і неспакоем, экстрэмам.

— **Якая бывае яе рэакцыя, калі штосьці не атрымліваецца, нервуе?**

— Гэта агамны выбух. І я, натуральна, часам апынаюся ў самым эпіцэнтры. Тут ужо толькі трымайся! Штосьці б'ецца, штосьці можа выплохнуцца. Дапусцім, нядаўна так акуратна "зачыніла" дзверы, што замок рас-

трусчыўся на дробныя аскепкі... Вось гэтае спалучэнне беларускай, украінскай, мадаўскай крывей даецца ў знакі. Аксана — кабета-агонь, што часта балансуе на мяккіх. Але я ўжо прызвычаўся да такіх экспрэсіўных паводзінаў. З ёю неспакойна, але творча.

— **Што вы ведаеце пра жыццё Аксаны да знаёмства з вамі? Гэта ў вас першыя шлюбныя?**

— У мяне — так, а ў Аксаны — другі. З першым мужам яны пражылі гадоў восем. Ён не з літаратурнага асяродка, у яго тэхнічная спецыяльнасць. Праблема была ў тым, што яны размаўлялі на розных мовах. Чалавек ён добразычлівы, адэкватны, і ў іх засталіся прыязныя добрыя стасункі.

Нарадзілася яна ў Лунінец — яе мама родам з гэтага горада, і таму пажадала, каб Аксана з'явілася на свет не ў Мінску, дзе жылі бацькі, а на яе малой радзіме. Лунінец для Аксаны — касмічна-знакавае месца, у якім яна марыць стварыць Музей жабак. Пасля заканчэння філфака БДУ, аспірантуры Інстытута літаратуры НАН Беларусі працавала вядучым навуковым рэдактарам у выдавецтве "Беларуская энцыклапедыя" (я таксама працаваў там непрацягла час, вось менавіта тады мы і пазнаёміліся). Вершы пачала пісаць у 26 гадоў. Цяпер яна працуе ў "Мастацкай літаратуры", пакуль у дэкрэце. Аксана заўсёды — цэнтр увагі, вакол яе віруе жыццё. Яна як дырэктарка "Паэтычнага тэатра "Арт. С" ладзіць шмат літаратурна-музычных імпрэз, бо проста не можа не ствараць святы.

— **Дарэчы, вось гэтыя задзякальныя вечарыны, што яны са Зміцерам Арцохам і Міколам Кандра-тавым прыдумалі — цікавы праект.**

— Я калісьці прафесійна займаўся астралогіяй, таму ў нашай сям'і выконваю ролю адпаведнага кансультанта, распавядаю Аксане пра ўсё гэта, што, канечне, дае пэўны плён. Хаця я, ведаючы законы гэтай навукі, часта бачу нейкія моманты не так, як Аксана — яна нават астралогію творча пераасэнсуе, паэтызуе.

Саша ДОРСКАЯ